

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:
«Ο λόγος των εκπαιδευτικών για τη θέση της ενσυναίσθησης στο
παιδαγωγικό τους έργο».

ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ
Λάζου Σ. Ευαγγελίας
Α.Μ. 4223

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κωνσταντινίδου Ευθαλία, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Δ.Μ.
Β' Βαθμολογήτρια: Στεφάνου Γεωργία, Καθηγήτρια Π.Δ.Μ.

ΦΛΩΡΙΝΑ 2024

UNIVERSITY OF WESTERN MACEDONIA
FACULTY OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES
PEDAGOGICAL DEPARTMENT OF PRESCHOOL EDUCATION

UNDERGRADUATE THESIS TITLE:

“Teachers’ discourse on the place of empathy in their pedagogical work”.

OF THE STUDENT

Lazou S. Evangelia

Student Number 4223

Supervising Professor: Konstantinidou Efthalia, Assistant Professor, UOWM.

Second marker: Stefanou Georgia, Professor, UOWM.

FLORINA 2024

Ευχαριστίες

Στην επιβλέπουσα καθηγήτρια, κ. Κωνσταντινίδου για την πολύτιμη βοήθειά της και την καθοδήγηση που μου προσέφερε στη διεκπεραίωση της εργασίας.

Στη δεύτερη επιβλέπουσα, στην κ. Γεωργία Στεφάνου, καθηγήτρια του Π.Δ.Μ για τη συμμετοχή της.

Στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς που συνέβαλαν σε αυτή την ερευνητική προσπάθεια.

Στον πατέρα μου, Στέργιο, στη μητέρα μου, Ματίνα και στην αδερφή μου, Βάσια που δεν αμφισβητούν ποτέ την προσπάθειά μου σε οτιδήποτε αποφασίζω να φέρω εις πέρας.

Στους λοιπούς συγγενείς και φίλους που με στηρίζουν με την αγάπη τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	8	
Abstract	9	
Εισαγωγή	10	
Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ		
Κεφάλαιο 1: Η ενσυναίσθηση.		
1.1 Ιστορία και έννοια του όρου	11	
1.2 Η ποιοτική έρευνα σχετικά με την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	13	
1.3 Θεσμικό πλαίσιο και ενσυναίσθηση εκπαιδευτικών	24	
Κεφάλαιο 2: Η ενσυναίσθηση στην Κοινωνική Ψυχολογία του λόγου.		
2.1 Η Κοινωνική Ψυχολογία του λόγου	26	
2.2 Περί ανάλυσης λόγου	27	
2.3 Η κατασκευή της ενσυναίσθησης στον λόγο των εκπαιδευτικών	29	
Β' ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ		
Κεφάλαιο 3: Η Εμπειρική έρευνα.		
3.1 Το θέμα της έρευνας	30	
3.2 Ερευνητικοί στόχοι	30	
3.3 Μεθοδολογικός σχεδιασμός	30	
3.4 Συμμετέχοντες	31	
3.5 Διαδικασία ανάλυσης δεδομένων	31	
3.6 Μοντέλο ανάλυσης λόγου	31	
Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα εμπειρικής ανάλυσης.		
4.1 Εισαγωγή	33	
4.2 Κατασκευές ενσυναίσθησης	34	
4.2.1. Η ενσυναίσθηση στην παιδαγωγική πρακτική	34	
4.2.2. Η ενσυναίσθηση ως δεξιότητα	45	
4.2.3. Η ενσυναίσθηση ως ψυχολογική και συναισθηματική διαδικασία	53	
4.2.4. Η ενσυναίσθηση ως παιδαγωγικό εργαλείο και βασική εκπαιδευτική αξία	64	
4.2.5. Η ενσυναίσθηση στην εκπαιδευτική διαδικασία και πολιτική	74	
Κεφάλαιο 5: Συζήτηση.		80
Περιορισμοί έρευνας	83	
Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	83	
Βιβλιογραφία	84	
Παράρτημα: Επιστολή προς συμμετέχοντες		86
Σχέδιο Ημι-δομημένης Συνέντευξης	87	

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει μία μελέτη στην οποία έχουν καταγραφεί και αναλυθεί οι αντιλήψεις δέκα (10) εκπαιδευτικών προσχολικής και δημοτικής εκπαίδευσης σχετικά με τον τρόπο που κατανοούν την ενσυναίσθηση ως διάσταση του παιδαγωγικού τους έργου. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα επικεντρώνεται στο τι λένε οι εκπαιδευτικοί για τη θέση της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο και μέσα από ένα πλαίσιο ημι-δομημένων συνεντεύξεων, καλούνται να επιχειρηματολογήσουν για τη θέση αυτή.

Η μελέτη στηρίζεται στην Κοινωνική Ψυχολογία του Λόγου, λαμβάνοντας τις απομαγνητοφωνημένες απαντήσεις ως λογοδοτήσεις, προκειμένου να μελετηθεί ο λόγος των εκπαιδευτικών για το πώς ορίζουν την ενσυναίσθηση, πώς μιλούν γι' αυτήν και πώς επιχειρηματολογούν για τη θέση της στο παιδαγωγικό τους έργο.

Μέσω της ανάλυσης, η έρευνα αναδεικνύει τόσο τις προκλήσεις όσο και τις ευκαιρίες που προσφέρει η αναγνώριση από τους/τις εκπαιδευτικούς της θέσης που έχει η ενσυναίσθηση στο έργο τους. Τα ευρήματα δείχνουν ότι η ενσυναίσθηση αναγνωρίζεται ως μια καθιερωμένη παιδαγωγική πρακτική και αποτελεσματική παιδαγωγική πρακτική που συμβάλλει στη συμπερίληψη, στην υποστήριξη και στην ενδυνάμωση των μαθητών/τριών, αν και δεν επιφέρει πάντα θετικά αποτελέσματα, ενώ ταυτόχρονα απαιτεί την ύπαρξη ορίων για να εξασφαλιστεί η ψυχολογική ευεξία των εκπαιδευτικών. Μερικοί/ές εκπαιδευτικοί θεωρούν την ενσυναίσθηση ως μια έμφυτη ικανότητα που προκύπτει φυσικά/υποσυνείδητα, ενώ άλλοι τη θεωρούν ως δεξιότητα που μπορεί και πρέπει να καλλιεργηθεί και να αναπτυχθεί μέσω εμπειριών και εκπαίδευσης. Αυτές οι αντικρουόμενες απόψεις αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα της κατασκευής της ενσυναίσθησης.

Λέξεις-κλειδιά: ενσυναίσθηση εκπαιδευτικών, Κοινωνική Ψυχολογία του λόγου, λογοδοτήσεις, λόγος των εκπαιδευτικών.

ABSTRACT

This paper presents a study in which the perception of ten (10) preschool and primary school teachers have been recorded and analyzed as a dimension of their pedagogical work. The main research question focuses on what the teachers say about the place of empathy in their pedagogical work and through a framework of semi-structured interviews, they are asked to argue for this position.

The study is based on the Discursive Social Psychology, taking the transcripts as accounts, in order to study the teachers' discourse on how they define empathy, how they talk about it and how they argue for its place in their pedagogical work.

Through analysis, the research highlights both the challenges and opportunities offered by teachers' recognition of the place of empathy in their pedagogical work. The findings show that empathy is recognised as an established pedagogical practice and an effective pedagogical practice that contributes to the inclusion, support and empowerment of students, although it does not always produce positive results, while requiring the existence of boundaries to ensure the psychological well-being of teachers. Some teachers see empathy as an innate ability that arises naturally/subconsciously, while others see it as a skill that can and should be cultivated and developed through experience and training. These conflicting views highlight the complexity of the construction of empathy.

Keywords: teacher empathy, Discursive Social Psychology, accounts, teacher talk.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της ενσυναίσθησης (“empathy”) έχει αναδειχθεί ως σημαντική διάσταση της ανάπτυξης στην ψυχολογία αλλά και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών.

Όπως πολλοί την αντιλαμβάνονται σήμερα, η ενσυναίσθηση είναι η ικανότητα να κατανοεί κανείς τη νοητική και συναισθηματική ζωή των άλλων ανθρώπων (Lanzoni, 2018). Η ικανότητα να μπαίνει κανείς στη θέση του άλλου ή να βλέπει τον κόσμο μέσα από τα μάτια του άλλου. Κάποιοι τη θεωρούν ως μια δεξιότητα που αποκτάται μέσω εκπαίδευσης, ενώ άλλοι τη θεωρούν ταλέντο ή έμφυτη ικανότητα.

Προτού εμβαθύνουμε στη διερεύνηση του θέματος είναι σημαντικό να επισημανθούν οι λόγοι που με οδήγησαν στην επιλογή της μελέτης της ενσυναίσθησης ως προς τον τρόπο που την κατανοούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί ως διάσταση του παιδαγωγικού τους έργου. Η επιλογή αυτή προέκυψε μέσα από την προσωπική μου αφοσίωση και ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας μου για τον εκπαιδευτικό ρόλο ως εκπαιδευόμενη νηπιαγωγός. Μάλιστα κατά την πρακτική μου άσκηση συχνά αναρωτιόμουν για το τι απαιτείται προκειμένου να θεωρηθεί κάποιος ή κάποια, καλός ή καλή νηπιαγωγός. Έτσι, ανακάλυψα ότι ιδιαίτερα σημαντική αποτελεί η δυνατότητα να αναπτύσσω καλύτερες σχέσεις με τους/τις μαθητές/μαθήτριές μου. Και τότε έπεσε στην αντίληψή μου πόσο σημαντική είναι για το σκοπό αυτό η ανάπτυξη δεξιοτήτων ενσυναίσθησης στο πλαίσιο της διδασκαλίας και γενικότερα της σχολικής καθημερινότητας.

Η ύπαρξη της ενσυναίσθησης κατά το παιδαγωγικό έργο, συμβάλλει στην κατανόηση των αναγκών και των συναισθημάτων των παιδιών, δημιουργώντας ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την αυτοεκτίμηση, την εμπιστοσύνη, και την ακαδημαϊκή τους επιτυχία. Είναι σημαντικό οι παιδαγωγοί να είναι σε θέση να αντιληφθούν τη σπουδαιότητα της ενσυναίσθησης, καθώς μπορεί να επηρεαστεί θετικά ο ρόλος τους στη «σύνδεση» τους με τους/τις μαθητές/μαθήτριες (Φύλλο εφημερίδας της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τεύχος Β' 687/10.02.2023).

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο την καταγραφή και ανάλυση των τρόπων που οι εκπαιδευτικοί κατανοούν τη σύνδεση της ενσυναίσθησης με το παιδαγωγικό τους έργο. Η κύρια επιδίωξη της έρευνας είναι να παράξει γνώση σχετικά με τον τρόπο που οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί κατανοούν την ενσυναίσθηση ως διάσταση του παιδαγωγικού τους έργου, όμως η έρευνα συμβάλλει και πρακτικά, ως μια πρόταση για την ευαισθητοποίηση και τον αναστοχασμό των εκπαιδευτικών σχετικά με τη θέση της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο. Μέσω της ανάλυσης των λογοδοτήσεων των εκπαιδευτικών, θα γίνει προσπάθεια ανάδειξης της θέσης που έχει η ενσυναίσθηση στις λογοδοτήσεις αυτές.

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 1: Η ενσυναίσθηση

1.1 Ιστορία και έννοια του όρου

Σήμερα, η ενσυναίσθηση είναι μια έννοια που αναφέρεται στην ικανότητά μας να κατανοούμε και να συναισθανόμαστε τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις εμπειρίες άλλων ανθρώπων. Η ενσυναίσθηση, ως θεωρητική έννοια, κάνει την εμφάνισή της στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, από τη σχεδόν άγνωστη θέση της γερμανικής αισθητικής στην κυρίαρχη δυτική ψυχολογία. Ο όρος έχει επεκταθεί σε πολλούς τομείς, καλύπτοντας από την αισθητική ψυχολογία μέχρι την κοινωνική εργασία, την ψυχοθεραπεία, την εκπαίδευση, την πολιτική, τη διαφήμιση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η ιστορία της έννοιας της ενσυναίσθησης αποκαλύπτει ότι σε διάφορα πεδία, από επιστημονικά και θεραπευτικά περιβάλλοντα μέχρι πολιτικές και καθημερινές καταστάσεις, η ενσυναίσθηση έχει τη δύναμη να μετασχηματίζει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας. Το άτομο ως φορέας ενσυναίσθησης μπορεί να ενσωματώνεται σε έργα τέχνης, να αντιμετωπίζει διαφορετικές πραγματικότητες και να βιώνει τις εμπειρίες άλλων ατόμων (Lanzoni, 2018).

Η λέξη «ενσυναίσθηση» εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1908 ως μετάφραση του γερμανικού όρου «Einfühlung», που κυριολεκτικά σημαίνει «αίσθηση» και η αρχική έννοια της ενσυναίσθησης απηχούσε την αισθητική δραστηριότητα της μεταφοράς των δικών μας συναισθημάτων στις μορφές και τα αντικείμενα. Μετά από λίγες δεκαετίες, η έννοια της ενσυναίσθησης εξελίχθηκε και έγινε ικανή να αναφέρεται σε μια ολοκληρωμένη κατανόηση της εμπειρίας του άλλου. Μεταξύ των πολλών διαφορετικών ορισμών της ενσυναίσθησης συμπεριλαμβάνονται: η συναισθηματική απήχηση ή μεταδοτικότητα, η κινητική μίμηση, η σύνθετη γνωστική και φανταστική ικανότητα, η προοπτική, η κινητική μοντελοποίηση, η πυροδότηση των νευρώνων καθρέφτη, το ενδιαφέρον για τους άλλους, και περιστασιακά, αν και σπάνια, η αισθητική αυτοπροβολή, που αποτελεί την αρχαιότερη έννοια της ενσυναίσθησης. Παρόλα αυτά, αυτός ο κατάλογος δεν εξαντλεί την ποικιλία των δυνατών ορισμών για την ενσυναίσθηση (Lanzoni, 2018). Η διαπίστωση αυτή υποδηλώνει ότι η πολυπλοκότητα της έννοιας της ενσυναίσθησης είναι η ιστορία της, η οποία δεν ήταν ποτέ απλή. Τα νοήματά της έχουν διαμορφωθεί και αναδιαμορφωθεί από γενιές και γενιές ερευνητών/τριών, καθώς ανταποκρινόταν σε συγκεκριμένα έργα και στόχους.

Η έννοια της «Einfühlung», έτσι όπως ορίστηκε από τον Theodor Lipps, έναν από τους κύριους θεωρητικούς της, αναφέρεται στην προβολή των εσωτερικών συναισθημάτων της προσπάθειας και της κίνησης στα αντικείμενα, «εσωτερική μίμηση και αίσθηση-συναίσθημα». Αυτή η έννοια θεωρείται κλειδί για όλες τις μορφές αισθητικής εμπειρίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια της «Einfühlung» υπήρχε πριν από τον Lipps και ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο ήταν ο Vischer, το 1873, ο οποίος συνέδεσε την έννοια με την ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς τον τρόπο με τον οποίο εισέρχεται στα αντικείμενα. Με την «Einfühlung», εξήγησε ο Vischer, ότι κάποιος ανιχνεύει το αντικείμενο από το εσωτερικό (το κέντρο του αντικειμένου) προς το εξωτερικό (τη μορφή του αντικειμένου), (Lanzoni, 2018).

Σε όλο τον 20ό αιώνα, πολλοί ψυχολόγοι ασχολήθηκαν με τον γερμανικό όρο «Einfühlung». Το 1908, ο ψυχολόγος Edward B. Titchener πρότεινε τη λέξη «ενσυναίσθηση» ως μετάφραση του όρου Einfühlung. Ωστόσο, στην αρχή η μετάφραση ήταν λανθασμένη λόγω της σύγχυσης με την αγγλική λέξη «empathy», η οποία προέρχεται από την ελληνική λέξη «empathia». Έως και το 1913 η μετάφραση του όρου, ως «empathy» είχε γίνει γενικώς αποδεκτή και ορίστηκε ως μια «διαδικασία εξανθρωπισμού των αντικειμένων, της ανάγνωσης ή να αισθανόμαστε τον εαυτό μας μέσα τους». Στο εργαστήριο του Πανεπιστημίου Cornell υπό την καθοδήγηση του Edward B. Titchener, η ενσυναίσθηση ορίστηκε και ως μια νοητική εικόνα της σωματικής κίνησης, η οποία αναφέρθηκε ως «αισθητική εικόνα» και σημαίνει ότι φανταζόμαστε πώς είναι να εκτελούμε μια συγκεκριμένη κίνηση ή πώς αισθανόμαστε την κίνηση του άλλου.

Οι ψυχολόγοι της τέχνης εξήγγειλαν ότι μπορεί κανείς να αισθάνεται ενσυναίσθηση προβάλλοντας το αίσθημα της κίνησης προς τα πάνω σε αντικείμενα όπως τα «ανερχόμενα» βουνά ή μεταφέροντας τις δικές του κινήσεις, που συχνά ήταν ασυνείδητες, σε «κυματιστές» γραμμές. Οι ίδιοι ψυχολόγοι ανέπτυξαν την αντίληψη ότι μπορούσε να γίνει αντίληψη της τέχνης προβάλλοντας εμπειρικά συναισθήματα όπως βάρος, δύναμη και δραστηριότητα στις απεικονιζόμενες μορφές. Αυτή η αισθητική εμπειρία δημιούργησε το αντικείμενο της ενσυναίσθησης και ανακάτεψε τα όρια μεταξύ του εαυτού και της αντιλαμβανόμενης μορφής. Έτσι, η έννοια της ενσυναίσθησης διαμόρφωσε μια κινητική και φανταστική είσοδο στη ζωγραφική, την ποίηση, τη γλυπτική και τον σύγχρονο χορό. Κάποιοι ιατροί διερεύνησαν επίσης τις διαπροσωπικές πτυχές της ενσυναίσθησης (Lanzoni, 2018).

Ο νευροπαθολόγος E. Ernest Southard ανέπτυξε τον «δείκτη ενσυναίσθησης» το 1918, καθορίζοντας τον ως κατευθυντήρια γραμμή για την ψυχιατρική διάγνωση. Αυτός ο δείκτης ενσυναίσθησης χρησιμοποιήθηκε για να εξετάσει τις κοινωνικές και πραγματιστικές φιλοσοφίες, αναπτύσσοντας παράλληλα την πρωτοποριακή «θεραπεία σχέσεων». Αυτή η θεραπεία, που αναπτύχθηκε από τον κλινικό ψυχολόγο Carl Rogers και τους συνεργάτες του. Για τον Carl Rogers, η ενσυναίσθητική πρακτική σημαίνει ότι ο θεραπευτής αντιστέκεται στο να κρίνει, να επισημαίνει ή να διαγνώσει τις ασθένειες των πελατών του. Αντίθετα, επικεντρώνεται στην εμπύθιση στις εμπειρίες των πελατών, προσφέροντας τους χώρο για να εξερευνήσουν τον εαυτό τους και τις ανάγκες τους. Η προσέγγιση αυτή είχε σημαντική επίδραση σε ψυχοθεραπευτές μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950, η ενσυναίσθηση έγινε κυρίαρχη έννοια στον τομέα της ψυχοθεραπείας (Gladstein, 1983).

Το να αισθάνεσαι μέσα στη μορφή σημαίνει ότι κάποιος ζωντανεύει ασυνείδητα την κίνηση στις γραμμές μιας μορφής. Ο Lipps ανέπτυξε και βελτίωσε τη θεωρία του για την Einfühlung κατά τη διάρκεια πολλών ετών, αλλά ένα κεντρικό και αμετάβλητο χαρακτηριστικό της ήταν η ιδέα ότι ο τρόπος με τον οποίο κάποιος αντιλαμβανόταν τα αντικείμενα προσέδιδε νόημα σε αυτά έχοντας σημαντική επίδραση στην εξέλιξη της φαινομενολογικής φιλοσοφίας και στην αντίληψη του Sigmund Freud για το ασυνείδητο. Υπάρχει σύνδεση αυτής της έννοιας με την αντίληψη του Freud για τη μετάβαση, όπου η μετάβαση γίνεται αντιληπτή ως η προβολή των συναισθημάτων ενός ατόμου στους άλλους (Lanzoni, 2018). Στον χώρο της συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας, ο Sigmund Freud εισήγαγε την έννοια της

ταύτισης, που αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο μπορεί να υιοθετήσει τη στάση ή τα συναισθήματα ενός άλλου ατόμου. Επικεντρώθηκε στην εξήγηση των δεσμών μεταξύ των μελών μιας ομάδας και του ηγέτη τους.

Συνολικά, η θεωρία της αισθητικής εκτίμησης υιοθετήθηκε από τον Sigmund Freud (1921), τον Carl Rogers (1957) και τον Heinz Kohut (1978) που είδαν την ενσυναίσθηση ως κεντρικό στοιχείο της ικανότητας του ψυχαναλυτή να κατανοεί τους πελάτες (McAlinden, 2018).

Οι κοινωνικοί επιστήμονες που επιδίωκαν τη βελτίωση των σχέσεων στην κοινότητα είχαν προτείνει ότι η προώθηση της ενσυναίσθησης σε διαπολιτισμικά εκπαιδευτικά προγράμματα μπορεί να συμβάλει στην εξάλειψη των προκαταλήψεων και στην αύξηση της ανεκτικότητας. Ο κοινωνικός ψυχολόγος Gordon Allport, ο οποίος είχε εμπειρία στη γερμανική βιβλιογραφία σχετικά με την *Einfühlung*, συνέδεσε τη μελέτη της αισθητικής, της μορφής και της προσωπικότητας με την ικανότητα να επιδεικνύουμε ανοχή προς άλλες εθνοτικές και φυλετικές ομάδες. Η ενσυναίσθηση έχει εξελιχθεί κατά τη διάρκεια της ιστορίας από την εστίαση σε αντικείμενα προς την εστίαση στους ανθρώπους, από την τέχνη στις κοινωνικές επιστήμες, από την ακαδημία στο δημόσιο λόγο. Αυτό έχει σημαντικές συνέπειες στην κοινωνία μας, καθώς αντικατοπτρίζει μια μετάβαση από μια αυτοπροβολή συχνά ασυνείδητη σε μια ελεγχόμενη προσπάθεια να αντιληφθούμε τη θέση του άλλου. Πλέον, μπορούμε να εκμεταλλευτούμε όλες τις δυνατότητες και τις διαστάσεις της ενσυναίσθησης. Η συναισθηματική συνιστώσα αποτελεί το περιεχόμενο της ενσυναίσθησης, ενώ η γνωστική συνιστώσα αφορά τη διαδικασία μέσω της οποίας διαμορφώνεται αυτό το περιεχόμενο (Cuff, Brown, Taylor & Howat, 2016). Αυτή τη στιγμή, αν και ήταν ευρέως αποδεκτό ότι η ενσυναίσθηση περιλάμβανε το συναίσθημα και την κατανόηση των συναισθημάτων, οι ψυχοθεραπευτές προτίμησαν τις γνωστικές αντιλήψεις της ενσυναίσθησης έναντι των συναισθηματικών.

1.2 Η ποιοτική έρευνα σχετικά με την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών:

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Από τη διερεύνηση της βιβλιογραφίας δε φαίνεται να υπάρχει ενδιαφέρον στο πλαίσιο της Κοινωνικής Ψυχολογίας του Λόγου σχετικά με τον τρόπο που μιλούν οι εκπαιδευτικοί για την ενσυναίσθηση. Επιπλέον, εντοπίστηκαν ελάχιστες ποιοτικές έρευνες που ενδιαφέρονται να αναδείξουν τις τοποθετήσεις των ίδιων των εκπαιδευτικών. Για την ανάπτυξη ενός νέου πλαισίου για τον τρόπο που οι ίδιοι εκπαιδευτικοί κατανοούν την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών, έχουμε ανατρέξει σε παλαιότερες έρευνες με συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς. Η παρούσα ανασκόπηση επικεντρώνεται στην ανάλυση της ποιοτικής έρευνας που αναδεικνύει πλούσια και βαθιά εννοιολογικά δεδομένα μέσω των οποίων έχουμε τη δυνατότητα να κατανοήσουμε με λεπτομερή τρόπο την οπτική των ίδιων των εκπαιδευτικών σχετικά με την ενσυναίσθηση και τον ρόλο της στο παιδαγωγικό τους έργο.

Σύμφωνα με την ανασκόπηση της ποιοτικής ερευνητικής βιβλιογραφίας, εντοπίσαμε πέντε έργα που θα διερευνηθούν στη συνέχεια.

Μια από τις πρώτες ποιοτικές μελέτες που εξετάζει τις πεποιθήσεις εκπαιδευτικών σχετικά με τον ρόλο της ενσυναίσθησης στη διδακτική τους πρακτική είναι το έργο των McAllister, G & Irvin, J, που δημοσιεύτηκε το 2002. Στο πλαίσιο

της μελέτης τους, αναδεικνύονται οι πεποιθήσεις 34 εκπαιδευτικών σχετικά με το ρόλο της ενσυναίσθησης στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας τους με πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές.

Στο θεωρητικό πλαίσιο εξετάζεται η σημασία της ενσυναισθητικής διάθεσης των εκπαιδευτικών, ειδικά σε πολιτισμικά διαφορετικά περιβάλλοντα. Η ενσυναισθητική διάθεση συνδέεται με την αλληλεπίδραση και την ανταπόκριση σε διάφορες κουλτούρες και έχει αναγνωριστεί ως σημαντική για την αποτελεσματική διδασκαλία. Οι ενσυναισθητικοί εκπαιδευτικοί βλέπουν την πραγματικότητα από την οπτική γωνία των μαθητών/μαθητριών τους και εκδηλώνουν συναισθήματα με στήριξη αντί να εκδηλώνουν κριτική. Παρόλο που η ενσυναισθητική διάθεση έχει αναγνωριστεί ως σημαντικός παράγοντας στη διδασκαλία, ορισμένοι έχουν αμφισβητήσει τον ρόλο της στην εργασία με πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές/μαθήτριες. Το άρθρο επισημαίνει ότι η ενσυναίσθηση είναι απαραίτητη αλλά όχι επαρκής προϋπόθεση για την αποτελεσματική διδασκαλία, καθώς η τεχνική επάρκεια και η γνώση του γνωστικού αντικείμενου είναι επίσης σημαντικές.

Η μεθοδολογία της έρευνας βασίζεται σε μια μελέτη που περιλαμβάνει 34 εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν σε ένα πολυπολιτισμικό σεμινάριο επαγγελματικής ανάπτυξης με την ονομασία CULTURES (Center for Urban Learning/Teaching and Urban Research in Education and Schools). Στόχος αυτού του προγράμματος ήταν να δημιουργήσει ένα κέντρο επαγγελματικής ανάπτυξης για τους τοπικούς εκπαιδευτικούς δημοτικού και γυμνασίου, προκειμένου να εργάζονται αποτελεσματικά με πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές/μαθήτριες και να βελτιώσουν την ποιότητα της διδασκαλίας και της μάθησης στα αστικά σχολεία. Οι εκπαιδευτικοί συμμετείχαν σε διάφορες εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο πλαίσιο του προγράμματος. Αυτές περιλάμβαναν την εξέταση της δικής τους κουλτούρας, τη συμμετοχή σε διαπολιτισμικές προσομοιώσεις, την ανταλλαγή πληροφοριών με εκπροσώπους διαφορετικών πολιτισμών και την επίσκεψη σε οικογένειες σε διαφορετικές πολιτισμικές κοινότητες. Στην αρχή του σεμιναρίου, οι εκπαιδευτικοί ξεκίνησαν με την ανάλυση και τον προβληματισμό σχετικά με τη δική τους κουλτούρα και την επίδρασή της στη διδακτική τους πρακτική. Στη συνέχεια, με την επίβλεψη του προγράμματος, αυξανόταν το επίπεδο του κινδύνου και της έλλειψης εξοικείωσης με δραστηριότητες. Αυτή η μεθοδολογία επέτρεψε στο να εξερευνηθεί η ανάπτυξη διαπολιτισμικών δεξιοτήτων στον εκπαιδευτικό χώρο και το πώς οι εκπαιδευτικοί αντιδρούν σε πολιτισμικές διαφορές.

Η έρευνα βασίστηκε σε τέσσερις πηγές δεδομένων προκειμένου να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την ενσυναίσθηση. Αυτές οι πηγές περιλάμβαναν τις αιτήσεις των εκπαιδευτικών που περιείχαν πληροφορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών, όπως το φύλο, η φυλή, τα έτη διδασκαλίας και η σχολική ηλικία, τις τελικές εργασίες που συμπεριλάμβαναν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο σκέψης και τις πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών που περιλάμβαναν ένα προσωπικό επαγγελματικό σχέδιο ανάπτυξης, ένα σχολικό σχέδιο για την ανάπτυξη της πολυμορφίας, και ένα προφίλ της σχολικής κοινότητας. Ακόμη, μια πηγή αποτέλεσε τις συνεντεύξεις εξόδου που διεξήχθησαν μετά από το πέρας του προγράμματος και εστίασαν στην εμπειρία των εκπαιδευτικών στο CULTURES και

την έκθεση του προγράμματος που χρησιμοποιήθηκε για να επιβεβαιώσει τα ευρήματα από τις συνεντεύξεις εξόδου και τις τελικές εργασίες.

Στην ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα λογισμικού QSR NUDIST για την οργάνωση, την κωδικοποίηση, τη δημιουργία κατηγοριών, τον έλεγχο των αναδυόμενων κατηγοριών και την αναζήτηση εναλλακτικών υποθέσεων και εξηγήσεων. Η ανάλυση κάλυψε το χρονικό διάστημα πριν και μετά από την εφαρμογή του προγράμματος CULTURES με εστίαση στις πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την ενσυναίσθηση και τη σημασία της στη διδακτική τους πρακτική. Οι εκπαιδευτικοί παρουσίασαν διάφορες απόψεις για την ενσυναίσθηση, εστιάζοντας τόσο στη συναισθηματική όσο και στη γνωστική διάσταση της.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας είναι σημαντικά, καθώς υπογραμμίζουν τη σημασία της ενσυναίσθησης στο πεδίο της εκπαίδευσης και την επίδρασή της στην αποτελεσματική εργασία με μαθητές/μαθήτριες από διαφορετικούς πολιτισμούς. Τα κύρια ευρήματα της μελέτης ήταν ότι οι 34 εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στη μελέτη αναγνώρισαν τη σημασία της ενσυναίσθησης στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας τους με πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές. Οι εκπαιδευτικοί ερμήνευσαν την ενσυναίσθηση ως συναισθηματικό και γνωστικό φαινόμενο, προσπαθώντας να κατανοήσουν την αντίληψη και την προοπτική των μαθητών τους. Επίσης, η ενσυναίσθηση είναι απαραίτητη, αλλά όχι επαρκής, για την αποτελεσματική εκπαίδευση με πολιτισμικά διαφορετικούς μαθητές/μαθήτριες. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί που ανέπτυξαν ενσυναισθητικές διαθέσεις είχαν πιο θετικές αλληλεπιδράσεις με τους/τις μαθητές/μαθήτριες τους, δημιούργησαν υποστηρικτικά κλίματα στην τάξη και επικεντρώθηκαν στην ατομική ανάγκη κάθε μαθητή. Το πρόγραμμα CULTURES προσέφερε ευκαιρίες για την ανάπτυξη ενσυναισθητικών διαθέσεων στους εκπαιδευτικούς και ήταν αποδεκτό ως χρήσιμο. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί παρουσίασαν ποικίλες στρατηγικές και πλαίσια για την προώθηση της ενσυναίσθησης μεταξύ των μαθητών/μαθητριών τους, καθιστώντας σαφές ότι η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης είναι σημαντική για την επίτευξη ακαδημαϊκής επιτυχίας για όλους τους μαθητές/μαθήτριες, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό τους φόντο.

Μια ακόμη ποιοτική μελέτη, που δημοσιεύτηκε το 2004 από τον Cooper, B., εξέτασε το ρόλο της ενσυναίσθησης στη σχέση δασκάλου-μαθητή και τη σημασία της για την ηθική διαμόρφωση. Για την πραγματοποίηση της έρευνας, συλλέχθηκαν δεδομένα μέσω συνεντεύξεων και παρατηρήσεων στην τάξη. Η έρευνα ασχολείται με τους ενσυναισθητικούς εκπαιδευτικούς που προσπαθούν να προσφέρουν ηθικά πρότυπα στους/στις μαθητές/μαθήτριες μέσω της συμπεριφοράς τους, αλλά το εκπαιδευτικό σύστημα υπονομεύει αυτές τις προσπάθειες. Οι εκπαιδευτικοί που έχουν υψηλές ηθικές αξίες και ενσυναίσθηση αντιμετωπίζουν δυσκολίες να διατηρήσουν αυτές τις αξίες λόγω των περιορισμών και των συνθηκών στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Το θεωρητικό πλαίσιο που περιγράφεται στη μελέτη, βασίζεται σε έναν συνδυασμό εκπαιδευτικής φιλοσοφίας και ερευνητικής προσέγγισης που επικεντρώνεται στην ηθική ανάπτυξη και την ενσυναίσθηση στον τομέα της εκπαίδευσης. Η φροντίδα στον τομέα αυτό αναδεικνύει τη σημασία της ενσυναίσθησης και της συναισθηματικής

εγγύτητας. Σύμφωνα με τον Cooper, η φροντίδα είναι μια διαδικασία που απαιτεί ανταπόκριση στις ανάγκες του άλλου και εστιάζεται στην αφοσίωση προς τον φροντισμένο. Η ενσυναίσθηση είναι ο πυρήνας αυτής της φροντίδας, καθώς απαιτεί την ικανότητά να είναι κανείς προσηλωμένος στις ανάγκες του άλλου και να είναι ενεργός ακροατής και συνομιλητής. Επιπλέον, τα συναισθήματα παίζουν έναν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση, καθώς επηρεάζουν τη μάθηση και την ανάπτυξη των μαθητών/μαθητριών. Οι εκπαιδευτικοί είναι απαραίτητο να εκδηλώνουν ενσυναίσθηση και φροντίδα προς τους/τις μαθητές/μαθήτριες, δημιουργώντας ένα αρμονικό περιβάλλον μάθησης. Αυτή η προσέγγιση βασίζεται σε ψυχολογικές θεωρίες, όπως αυτές του Noddings, Vygotsky και Damasio, και αναδεικνύει τη σημασία της φροντίδας, της ενσυναίσθησης και της συναισθηματικής εγγύτητας στην εκπαίδευση.

Η μεθοδολογία της έρευνας βασίστηκε στη θεμελιωμένη θεωρία, μια μέθοδος ποιοτικής έρευνας που αναπτύσσει νέες θεωρίες από τα δεδομένα και αποσκοπεί στη βαθιά κατανόηση των φαινομένων. Η θεμελιωμένη θεωρία επιτρέπει την ανάλυση πολύπλοκων και διαφοροποιημένων δεδομένων, καταλήγοντας σε θεωρητικές εξηγήσεις που προκύπτουν απευθείας από τη συλλογή των δεδομένων. Η έρευνα ξεκίνησε με διερευνητική έρευνα, ακολούθησε από μια πιλοτική μελέτη σε ένα δημοτικό σχολείο. Στη συνέχεια, συλλέχθηκαν δεδομένα από συνεντεύξεις με «ενσυναισθητικούς» εκπαιδευτικούς και εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς, καθώς και από παρατηρήσεις σε διάφορα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Τα ερευνητικά ερωτήματα:

- Πώς κατανοούν οι εκπαιδευτικοί και οι εκπαιδευόμενοι εκπαιδευτικοί την έννοια της ενσυναίσθησης και το ρόλο της στην αλληλεπίδραση με τους μαθητές;
- Πώς αποκαλύπτεται η ενσυναίσθηση στην παρατηρούμενη μαθητική-αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών και δασκάλων;
- Ποιοι παράγοντες θα μπορούσαν να ενισχύσουν ή να μειώσουν την ικανότητα ενός δασκάλου να είναι ενσυναισθητικός;
- Παίζει ρόλο η ενσυναίσθηση στο να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί να λειτουργούν ως ηθικά πρότυπα στα σχολεία;

Τα δεδομένα αναλύθηκαν χρησιμοποιώντας το λογισμικό WinMax-pro για την κωδικοποίηση μακροσκελών συνεντεύξεων, προκειμένου να αναδειχθούν μοτίβα νοήματος και εμπειρίας. Οι παρατηρήσεις σε περίπου 60 μαθήματα αναλύθηκαν ως αφηγηματικές περιγραφές, και αυτές οι αναλύσεις κατηγοριοποιήθηκαν και αναλύθηκαν περαιτέρω για να δείξουν πώς οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών επηρεάζουν τις αλληλεπιδράσεις στην τάξη.

Τα ευρήματα της έρευνας: Η ενσυναίσθηση είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο που εμφανίζεται σε διαφορετικό βαθμό και έκταση σε διάφορα πλαίσια. Έχει σημαντική επίδραση στις ανθρώπινες σχέσεις και τη συμπεριφορά, αλλά είναι επίσης κρίσιμη για την ποιότητα της μάθησης. Ο βαθμός της ενσυναίσθησης εξαρτάται σημαντικά από το περιβάλλον και τον ρόλο των εκπαιδευτικών. Η θεμελιώδης ενσυναίσθηση απαιτεί βασικά χαρακτηριστικά και μέσα επικοινωνίας για τη δημιουργία ενσυναισθητικών σχέσεων. Καθώς ο χρόνος και η συχνότητα της αλληλεπίδρασης αυξάνονται, η ενσυναίσθηση εξελίσσεται σε βαθιά ενσυναίσθηση που περιλαμβάνει πλούσια κατανόηση των ανθρώπων σε κοινωνικά, ιστορικά και σχεσιακά πλαίσια. Είναι πιθανότερο να εμφανίσει βαθιά ενσυναίσθηση ένας εκπαιδευτικός που εργάζεται με ατομικές ή μικρές ομάδες διδασκαλίας, σε σύγκριση με τις μεγάλες τάξεις. Οι δάσκαλοι

με βαθιά ενσυναίσθηση συνδέονται συναισθηματικά και γνωστικά μαζί με τους μαθητές, χρησιμοποιούν δικές τους εμπειρίες προκειμένου να κατανοήσουν τα συναισθήματα και τις ανάγκες τους. Συμπεριλαμβάνουν, επιπλέον, το προσωπικό και οικογενειακό τους περιβάλλον. Εν συνεχεία, οι ενσυναισθητικοί εκπαιδευτικοί γίνονται θετικά πρότυπα για τους μαθητές τους και ενθαρρύνουν τη θετική συμπεριφορά και την ανάπτυξή τους, παρέχοντας ένα ασφαλές και εμπιστευτικό περιβάλλον που συμβάλλει στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης των μαθητών και της θετικής ατμόσφαιρας στην τάξη. Η λειτουργική ενσυναίσθηση αναφέρεται σε έναν τρίτο τύπο ενσυναίσθησης που εκδηλώνεται στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και συνδέεται με τις συνθήκες εργασίας στα σχολεία και προκύπτει εξαιτίας των περιορισμών που επιβάλλονται από τον αριθμό των μαθητών σε μια τάξη. Οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν την τάξη σαν μια συνολική οντότητα και προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις πολύπλοκες διαδραστικές σχέσεις χρησιμοποιώντας ένα «λειτουργικό» ή «σχετικό» είδος ενσυναίσθησης. Τέλος, από τα δεδομένα των συνεντεύξεων προέκυψε η προσποιητή ενσυναίσθηση, δείχνοντας εμφανή σημάδια ανελικρινής ενσυναίσθησης, χαμόγελο, ευχάριστη διάθεση. Στην ουσία πρόκειται για μια πραγματοποίηση των επιθυμιών του ατόμου εις βάρος των συμφερόντων των άλλων.

Ακολουθεί ακόμη μία ποιοτική έρευνα με θέμα « η κατανόηση των προοπτικών των εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας σχετικά με την ενσυναίσθηση» των Peck, Maude & Brotherson, που δημοσιεύθηκε το 2014. Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί της πρώιμης παιδικής ηλικίας εκφράζουν την ενσυναίσθησή τους στον χώρο εργασίας τους με τα παιδιά και τις οικογένειες και να αναλύσει τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των εκπαιδευτικών, των παιδιών και των οικογενειών, με έμφαση στην ενσυναίσθηση. Για τη διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις από 18 εκπαιδευτικούς.

Το θεωρητικό πλαίσιο επικεντρώνεται στην ανάγκη για την προετοιμασία πολιτισμικά ευαίσθητων επαγγελματιών στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης. Παράλληλα, επιδιώκει να διαπιστώσει γιατί η ενσυναίσθηση θα πρέπει να είναι σημαντικό συστατικό για όλους τους εκπαιδευτικούς της προσχολικής ηλικίας (ECTE), η οποία θα χρησιμοποιείται ως εργαλείο για τη δημιουργία σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών και οικογενειών. Σύμφωνα με τις έρευνες οι εκπαιδευτικοί δεν είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι προκειμένου να συμπάσχουν με τα παιδιά και τις οικογένειες που είναι διαφορετικά από τους ίδιους. Γι' αυτό τον λόγο πρέπει να γίνει μια αναθεώρηση των προγραμμάτων εκπαίδευσης στην προσχολική ηλικία (ECTE) για να ανταποκριθούν στις ανάγκες του εικοστού πρώτου αιώνα. εξετάζοντας πώς εκφράζουν την ενσυναίσθηση στον τομέα του έργου τους. Συνολικά, το άρθρο εγείρει τη συζήτηση για την ανάγκη ανάπτυξης εκπαιδευτικών πρακτικών που θα αντικατοπτρίζουν και θα υποστηρίζουν την ποικιλομορφία στη σύγχρονη κοινωνία.

Στην παρούσα μελέτη η ενσυναίσθηση αναδεικνύεται ως ένα σημαντικό συστατικό για την ανθρώπινη κατάσταση, η οποία αποτελεί θεμέλιο λίθο για τη διαμόρφωση ανθρώπινων σχέσεων. Η ικανότητα της ενσυναίσθησης επιτρέπει την ανταλλαγή συναισθημάτων, την κατανόηση των συμπεριφορών και την κατάλληλη ανταπόκριση. Επίσης, βοηθά στην κατανόηση ανθρώπων με διαφορετικές αξίες, απόψεις και συμπεριφορές. Πρόκειται για ένα πολυδιάστατο θέμα, το οποίο αναγνωρίζεται σε

διάφορους τομείς, όπως στον τομέα της υγείας, της κοινωνικής εργασίας. Στο πλαίσιο της ΕΑΕ, η έρευνα του Peck et al. (2014), ορίζει την ενσυναίσθηση από τη σκοπιά του εκπαιδευτικού ως την ικανότητα να αισθάνεται και να κατανοεί κανείς αυτό που το παιδί ή το μέλος της οικογένειας νιώθει και να είναι σε θέση να ανταποκριθεί, επικοινωνώντας την κατανόησή τους με τρόπους κατάλληλους για τις ανάγκες τους. Γίνεται αναφορά στην κόπωση της ενσυναίσθησης που αποτελεί πραγματικό πρόβλημα για τους εκπαιδευτικούς, ειδικά όταν ασκούν το επάγγελμά τους σε περιβάλλοντα όπου οι ανάγκες και οι ιδιαιτερότητες των παιδιών είναι πολυδιάστατες και διαφορετικές. Παρά τη σημασία της ενσυναίσθησης, αυτή δεν έχει λάβει επαρκή προσοχή στις έρευνες ή τις συζητήσεις σχετικά με τις συνεργασίες στον εκπαιδευτικό χώρο.

Το πρωταρχικό ερευνητικό ερώτημα διαμορφώνεται ως εξής:

- Πώς οι εκπαιδευτικοί εκφράζουν την ενσυναίσθησή τους στις σχέσεις τους με τα μικρά παιδιά και τις οικογένειες;

Το μεθοδολογικό πλαίσιο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα περιλαμβάνει έναν ποιοτικό εποικοδομητικό σχεδιασμό με βάση τη συμβολική αλληλεπιδραστική θεωρητική προοπτική, η οποία επιδιώκει να εξετάσει την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών στις σχέσεις μεταξύ των παιδιών και των οικογενειών. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε μέσω μιας συνεργατικής ερευνητικής ομάδας, για τη συλλογή, ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με ερωτήσεις ενός ημι-δομημένου σχεδίου. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων είχαν στόχο να αναδείξουν πληροφορίες σχετικά με το πώς οι εκπαιδευτικοί κατανοούσαν τα θεμέλια του αυτοπροσδιορισμού και ποιες στρατηγικές χρησιμοποιούσαν επί του παρόντος στις τάξεις τους. Το σχέδιο των αρχικών ερωτήσεων περιλαμβάνει τις ακόλουθες ερωτήσεις.

- Πείτε μου για την τάξη σας.
- Πώς οι μαθητές σας διαχειρίζονται τις δικές τους συμπεριφορές και τα συναισθήματά τους;
- Πώς μοιάζει μια επιτυχημένη συνεργασία με τους γονείς για εσάς;
- Τι συγκεκριμένα κάνετε που βοηθάει στο να προωθήσετε τις συνεργασίες με τους γονείς;

Ακολούθησαν 5 συνεντεύξεις παρακολούθησης από τους «περισσότερο» ενσυναίσθητικούς εκπαιδευτικούς προς τα παιδιά και τις οικογένειες τους. Το σχέδιο της συνέντευξης παρακολούθησης περιλαμβάνει τις ακόλουθες ερωτήσεις.

- Πείτε μου για τις εμπειρίες σας με την ενσυναίσθηση για τα παιδιά (και τις οικογένειες) με τα οποία εργάζεστε.
- Τι, συγκεκριμένα, σας βοήθησε να αναπτύξετε ενσυναίσθηση για τα παιδιά (και τις οικογένειες) με τα οποία εργάζεστε;

Οι συμμετέχοντες της μελέτης ήταν εκπαιδευτικοί της πρώιμης παιδικής ηλικίας που εργάζονταν σε προσχολικές δομές με ορισμένους να υπηρετούν παιδιά με εκπαιδευτικές ανάγκες. Επιλέχθηκαν με τη χρήση δειγματοληψίας βάσει κριτηρίων και δειγματοληψία ευκολίας.

Αρχικά, οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν και ελέγχθηκαν για ακρίβεια. Στη συνέχεια, κάθε συνέντευξη εκτυπώθηκε και κωδικοποιήθηκε σε πρώτη φάση χειροκίνητα. Αργότερα, αυτές οι κωδικοποιήσεις μεταφέρθηκαν σε ηλεκτρονική μορφή και ενημερώνονταν κατά τη διάρκεια της ανάλυσης. Τέλος, πραγματοποιήθηκε ένας τρίτος κύκλος ανάλυσης για την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης κατανόησης της ενσυναίσθησης και της εταιρικής σχέσης. Αυτός ο κύκλος περιλάμβανε τη δημιουργία ηλεκτρονικών πινάκων για κάθε συνέντευξη, κατηγοριοποιώντας τα αποσπάσματα κειμένου σε διάφορα επίπεδα (παιδί, οικογένεια, πολιτισμικές πρακτικές). Αυτός ο τρίτος κύκλος ανάλυσης συνέβαλε στην περαιτέρω οργάνωση των δεδομένων και στην ανάπτυξη εννοιολογικών και θεματικών οργανώσεων.

Η παρούσα ανάλυση επικεντρώθηκε στο τι κατανοούν και τι κάνουν οι εκπαιδευτικοί για να εκφράσουν την ενσυναίσθηση. Τα ευρήματα ανέδειξαν την ανάγκη για ενσυναίσθηση στην τάξη της πρώιμης παιδικής ηλικίας. Οι εκπαιδευτικοί που έκαναν δηλώσεις ενσυναίσθησης ανέφεραν πιο επιτυχημένες συνεργασίες με τους γονείς και κατανόηση της συμπεριφοράς των παιδιών. Η ικανότητα αυτή τους επιτρέπει να ανταποκριθούν στις ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη μελέτη των Peck et al. (2014), οι ενσυναίσθητικοί εκπαιδευτικοί είχαν μια φιλοσοφία που περιλάμβανε τη συμπερίληψη όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από τις αναπηρίες, το κοινωνικοοικονομικό ή οικογενειακό τους υπόβαθρο, ακόμη και των οικογενειών, προκειμένου να οικοδομήσουν τις σχέσεις μαζί τους. Εκφράζαν ενσυναίσθηση προς τα παιδιά, τις οικογένειες και την κοινότητα. Δημιουργούσαν φιλόξενη ατμόσφαιρα και προσπαθούσαν να ενσωματώσουν όλους τους ενδιαφερόμενους. Οι εκπαιδευτικοί που εξέφραζαν ειλικρινή ενσυναίσθηση ανταποκρίνονταν στις ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών με χαλαρό και ισορροπημένο τρόπο. Μοιράζονταν προσωπικές ιστορίες από τις δικές τους γονεϊκές εμπειρίες, προκειμένου οι οικογένειες να τους δείξουν εμπιστοσύνη. Οι εκπαιδευτικοί, επίσης, έδειχναν πρόθυμοι να ακούν τις ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών και να συνεργάζονται μαζί τους. Δεν επιβάλλονταν ως αυθεντίες, αλλά ήθελαν πραγματικά να βρουν λύση στα προβλήματα. Οι εκπαιδευτικοί που εξέφραζαν ειλικρινή ενσυναίσθηση, επιπλέον, αποδέχονταν και ανταποκρίνονταν στην κουλτούρα της οικογένειας, ενσωματώνοντας τις πολιτισμικές πρακτικές και ιδέες των οικογενειών στη μάθηση και την εκπαιδευτική διαδικασία, καθιστώντας την πιο προσαρμοσμένη στις ανάγκες των παιδιών. Τέλος, οι ενσυναίσθητικοί εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν σε ουσιαστική επικοινωνία με τις οικογένειες περιέγραψαν επίσης μεγαλύτερη επιτυχία στις συνεργασίες τους και βελτίωσαν την ποιότητα της επικοινωνίας τους με τις οικογένειες.

Μια σημαντική έρευνα που διεξήγαγε η McAlinden, M. το 2018, με τίτλο «Οι αντιλήψεις των καθηγητών αγγλικής γλώσσας για τη διαπολιτισμική ενσυναίσθηση και την επαγγελματική ταυτότητα», προσφέρει σημαντικές εισηγήσεις για την περαιτέρω ανάλυση και την εξέλιξη του θέματος που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί το πρώτο βήμα προς τη διερεύνηση της διαπολιτισμικής ενσυναίσθησης στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας. Μέσω μιας προσέγγισης θεμελιωμένης θεωρίας, εξετάζονται οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στην ενσυναίσθηση,

τη διαπολιτισμική ικανότητα και την ταυτότητα. Η μελέτη προχωρά πέρα από την απλή προσωρινή ταύτιση και εξετάζει την έννοια του «*vzhivanie*» (ζώντας μέσα σε) όπου οι αντιλήψεις παραμένουν διακριτές, αλλά επιτρέπει στον άλλον να εισέλθει στον δικό μας κόσμο χωρίς να απορρίπτουμε τη δική του άποψη.

Στο θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης θίγεται η έννοια της ενσυναίσθησης, η οποία προέρχεται από τη γερμανική αισθητική και εισήχθη στην κυρίαρχη δυτική ψυχολογία μέσω της έννοιας «*Einführung*», η οποία έχει τις ρίζες της στη γερμανική γλώσσα. Στην πορεία, ο όρος ενσυναίσθηση χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει την ικανότητα να αισθανόμαστε και να κατανοούμε τα συναισθήματα των άλλων, καθώς και τον εαυτό μας μέσα από αυτά. Παρά την ευρεία αποδοχή ότι η ενσυναίσθηση περιλαμβάνει την κατανόηση των συναισθημάτων, η έρευνα στον τομέα της ψυχολογίας επικεντρώθηκε κυρίως στις γνωστικές πτυχές της ενσυναίσθησης. Παράλληλα, παρουσιάζεται η προσπάθεια να οριοθετηθεί και να μετρηθεί η ενσυναίσθηση, η οποία δεν έχει καταλήξει ακόμα σε ενιαίο ορισμό. Υπογραμμίζεται η χρήση εργαλείων όπως η κλίμακα Hogan Empathy Scale και ο δείκτης διαπροσωπικής απόκρισης για τη μέτρηση της ενσυναίσθησης. Τέλος, αναδεικνύεται η σημασία της έρευνας αυτής για την κατανόηση των διαπολιτισμικών πτυχών της ενσυναίσθησης και τη σχέση της με την ταυτότητα των εκπαιδευτικών.

Γίνεται λόγος για την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών στην εκπαίδευση. Η ενσυναίσθηση παίζει έναν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών, ιδίως στις πρώιμες σχέσεις τους. Εξετάζεται η συσχέτιση αυτής της έννοιας με τη διδασκαλία προς μαθητές από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά υπόβαθρα. Μελέτες που έχουν εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στην ενσυναίσθηση και την προκατάληψη, υπογραμμίζουν ότι η τελευταία μπορεί να περιορίσει την ικανότητα των εκπαιδευτικών να συνεργάζονται αποτελεσματικά με μαθητές από διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά υπόβαθρα. Προτείνονται στρατηγικές για την ενίσχυση της ενσυναίσθησης των εκπαιδευτικών, όπως η πολιτισμική ευαισθησία και η υποστήριξη των μαθητών. Ωστόσο, πρέπει να ληφθούν υπόψη προκλήσεις όπως η προκατάληψη και ο ρατσισμός, που μπορούν να περιορίσουν την ενσυναίσθηση σε διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Τέλος, αναφέρεται το θέμα της ταυτότητας των εκπαιδευτικών, εστιάζοντας στις αντιλήψεις τους για τον εαυτό τους ως ενσυναίσθητικό και πώς αυτές οι αντιλήψεις συνδέονται με την επαγγελματική τους ταυτότητα. Οι εκπαιδευτικοί διαμορφώνουν την ταυτότητά τους μέσω της γλώσσας, της αφήγησης και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, και αυτή η ταυτότητα είναι πολλαπλή και εκδηλώνεται μέσα από τη διαδικασία της αναγνώρισης και της ερμηνείας. Παράλληλα, μέσω της προσωπικής ιστορίας και των εμπειριών τους στο επαγγελματικό πλαίσιο, υιοθετώντας προσεγγίσεις που αναδεικνύουν τη διαμόρφωση και αναδιαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας.

Οι ερευνητές προσέγγισαν το θέμα με γνώμονα την κατανόηση της ενσυναίσθησης στη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας και τον τρόπο με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους σε αυτό το πλαίσιο. Η μεθοδολογία περιλάμβανε τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων από συνεντεύξεις και αυτοαναφορές των εκπαιδευτικών, καθώς και τη συστηματική ερμηνεία και ανάλυση των δεδομένων για την ανάπτυξη της θεμελιωμένης θεωρίας. Ακόμη, επέτρεψε τη δημιουργία μιας θεωρίας που είναι συνδεδεμένη με τον πολυπολιτισμικό και πολύγλωσσο χώρο της

διδασκαλίας της αγγλικής γλώσσας και που αναγνωρίζει τη σημασία της υποκειμενικής εμπειρίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα:

- Πώς ορίζουν και εννοιολογούν την ενσυναίσθηση οι καθηγητές αγγλικής γλώσσας;
- Τι πιστεύουν οι καθηγητές αγγλικής γλώσσας σχετικά με το ρόλο της ενσυναίσθησης στα αγγλικά στη διδασκαλία της γλώσσας;
- Ποια νοήματα δίνουν οι καθηγητές αγγλικής γλώσσας στην ενσυναίσθηση και παραδείγματα ενσυναίσθητικής πρακτικής στην καθημερινή τους εργασιακή ζωή;
- Ποιοι παράγοντες επηρέασαν τις αντιλήψεις των καθηγητών αγγλικής γλώσσας και εμπειρίες της ενσυναίσθησης;
- Τι αποκαλύπτουν τα δεδομένα σχετικά με την ταυτότητα των εκπαιδευτικών των συμμετεχόντων στη μελέτη;

Στη μελέτη συμμετείχαν καθηγητές αγγλικής γλώσσας που εργάζονταν σε ένα πρόγραμμα ELICOS σε δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα και θεωρήθηκαν μέλη μιας κοινότητας πρακτικής σχετικά με την αγγλική διδασκαλία της γλώσσας. Οι δέκα συμμετέχοντες ομαδοποιήθηκαν για τις αρχικές ομαδικές συνεντεύξεις σύμφωνα με τις διδακτική εμπειρία, τη γνώση μιας δεύτερης γλώσσας και την εμπειρία ζωής και εργασίας στο εξωτερικό. Χρησιμοποιήθηκαν τεχνικές συνεντεύξεις συμπεριλαμβανομένων των δομημένων, ημι-δομημένων και μη δομημένων ομαδικών και ατομικών με τις ατομικές συνεντεύξεις να είναι ως επί το πλείστον μη δομημένες, προκειμένου να παραχθεί εύρος απαντήσεων. Τα δεδομένα των συνεντεύξεων απομαγνητοφωνήθηκαν, αναθεωρήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν πριν από κάθε επόμενη ομαδική ή ατομική συνέντευξη. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο χώρο εργασίας των συμμετεχόντων κατόπιν αιτήματός τους.

Σχετικά με τη διαπολιτισμική ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών, τα αποτελέσματα της έρευνας αναφέρουν την τοποθέτηση των εκπαιδευτικών ως διαπολιτισμικά αποτελεσματικοί ή ως εκπαιδευτικοί που επιδιώκουν να γίνουν διαπολιτισμικά αποτελεσματικοί και ότι η ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών αποτελεί κεντρικό συστατικό της επαγγελματικής ταυτότητας. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί εξέφρασαν την άποψη ότι η ενσυναίσθηση και η αποτελεσματική διδασκαλία συνδέονται στενά. Οι εκπαιδευτικοί ταυτίζονταν ότι είναι ενσυναίσθητικοί ενώ άλλες φορές προσπαθούσαν να είναι. Οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζαν ότι ανατροφοδότηση των μαθητών(με διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες και προσδοκίες) χρησίμευσε για να επιβεβαιώσει και να αποδώσει τις ταυτότητες των συμμετεχόντων ως ενσυναίσθητους, και τους παρακίνησε να γίνουν καλύτεροι εκπαιδευτικοί. Επίσης, όταν ένας εκπαιδευτικός είναι ενσυναίσθητικός, είναι σε θέση να εντοπίσει και να αντιμετωπίσει τις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών. Τα ευρήματα υποδηλώνουν ότι η διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας αποτελούσε λειτουργήμα για τους συμμετέχοντες-οι εκπαιδευτικοί πρέπει να νοιάζονται για το τι σκέφτονται, πώς αισθάνονται για να είναι αποτελεσματικοί. Η ενσυναίσθηση σήμαινε ενθάρρυνση και διατήρηση της θετικής αλληλεπίδρασης και σχέσεις με τους μαθητές.

Μια τελευταία αναφορά στην ποιοτική έρευνα με θέμα «Η παιδαγωγική της ενσυναίσθησης στο Διαδικτυακό Σχολείο της Περιφερειακής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης Αττικής κατά την πανδημία Covid-19» του Γεωργίου Κόσυβα που δημοσιεύθηκε το 2023. Στόχος της έρευνας είναι να εξετάσει την επίδραση της παιδαγωγικής της

ενσυναίσθησης στα μαθησιακά επιτεύγματα των ευπαθών μαθητών και να ανιχνεύσει τις διαστάσεις που ενδυνάμωσαν μαθητές και εκπαιδευτικούς. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, δόθηκε έμφαση στη δημιουργία ενός ασφαλούς διαδικτυακού περιβάλλοντος για την εκπαίδευση των ευπαθών μαθητών, υιοθετώντας μια παιδαγωγική προσέγγιση βασισμένη στην ενσυναίσθηση.

Στο θεωρητικό πλαίσιο εξετάζεται η εφαρμογή της τηλεκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Κατά την περίοδο αυτή, εισήχθη η σχολική τηλεκπαίδευση με σκοπό την υποστήριξη της μαθησιακής διαδικασίας. Η έρευνα εστιάζει στις αλλαγές στον τρόπο εργασίας των εκπαιδευτικών, στις κοινωνικές και ψηφιακές ανισότητες που προέκυψαν, και στην προσαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αναφέρεται ότι στην αρχή της περιόδου αυτής, δόθηκε έμφαση στην τεχνολογική πλευρά της τηλεκπαίδευσης, αγνοώντας την παιδαγωγική διάσταση. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί αντιμετώπισαν την κατάσταση επαγγελματικά, προσαρμόζοντας τις διδακτικές τους πρακτικές. Μάλιστα, επισημαίνεται ότι η τηλεκπαίδευση είχε θετική επίδραση στην ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών. Επιπλέον, το άρθρο εστιάζεται στη σημασία της ενσυναίσθησης στη μάθηση και στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των μαθητών. Η ενσυναίσθηση μπορεί να συμβάλει στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών, και η έρευνα επιχειρεί να διερευνήσει τις απόψεις των ευπαθών μαθητών και εκπαιδευτικών σχετικά με την εμπειρία της τηλεκπαίδευσης.

Στο θεωρητικό κομμάτι του άρθρου, αξίζει να σημειωθεί ακόμη, η αναφορά στην ουσιαστική σημασία της ενσυναίσθησης του εκπαιδευτικού στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η έννοια της ενσυναίσθησης αναφέρεται στην ικανότητα του εκπαιδευτικού να αντιλαμβάνεται και να συμπάσχει με τα συναισθήματα των μαθητών του. Επίσης, συνδέεται στενά με τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος μάθησης. Η ενσυναίσθηση εκφράζεται μέσω της διαπροσωπικής επαφής με τους μαθητές, καθώς και μέσω της κοινωνικής και πολιτισμικής ευαισθησίας. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να αναγνωρίζει τις διαφορετικές ανάγκες και συνθήκες των μαθητών, προσαρμόζοντας τη διδασκαλία του ανάλογα. Η συνεισφορά της ενσυναίσθησης στην ποιότητα της εκπαίδευσης εκδηλώνεται μέσω της βελτίωσης της μάθησης, του κίνητρου και των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Επιπλέον, η ενσυναίσθηση συμβάλλει στη μείωση της βίαιης συμπεριφοράς και στην ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ των μαθητών. Γίνεται αναφορά στις τέσσερις διαστάσεις της ενσυναίσθησης, γνωστική, συναισθηματική, επικοινωνιακή και κοινωνικο-πολιτισμική.

Στην παρούσα έρευνα μελετάται η ενσυναίσθηση των ευπαθών εκπαιδευτικών προς τους μαθητές τους, οι παιδαγωγικές διαστάσεις της και η επίδρασή της στις ακαδημαϊκές επιδόσεις των μαθητών, μέσω μιας ποιοτικής μεθοδολογίας. Τα ερευνητικά της ερωτήματα είναι:

- Σε ποιο βαθμό η παιδαγωγική της ενσυναίσθησης στο περιβάλλον της ομόχρονης και ετερόχρονης τηλεκπαίδευσης διαμόρφωσε τα μαθησιακά επιτεύγματα των μαθητών;
- Ποιες παιδαγωγικές διαστάσεις της παιδαγωγικής της ενσυναίσθησης συνέβαλαν στην ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και των μαθητών; Να περιγράψετε τη φύση αυτών των διαστάσεων κατά τη διαδικτυακή διδασκαλία και τη μάθηση.

Η μεθοδολογία της έρευνας συνδυάζει την ημι-δομημένη συνέντευξη και την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Η ημι-δομημένη συνέντευξη χρησιμοποιείται τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους μαθητές. Οι ερωτήσεις προς τους εκπαιδευτικούς:

- Πώς βιώσατε τη συμμετοχή σας ως εκπαιδευτικός στο Διαδικτυακό Σχολείο κατά την περίοδο της πανδημίας; Μπορείτε να περιγράψετε τις σχέσεις που αναπτύξατε με τους μαθητές σας, στο πλαίσιο της τηλεκπαίδευσης, ομόχρονης και ετερόχρονης;
- Πώς αξιολογείτε τα αποτελέσματα της μάθησης των μαθητών σας;

Ενώ προς τους μαθητές:

- Πώς σας φάνηκε το Διαδικτυακό Σχολείο; Σας άρεσε ή όχι; Γιατί;
- Τι συναισθήματα νιώσατε κατά την επικοινωνία σας με τους εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές σας μέσα από τις ψηφιακές πλατφόρμες;
- Πήγατε καλά στα μαθήματα;
- Μάθατε όσα περιμένατε;

Στην έρευνα συμμετείχαν 50 ευπαθείς εκπαιδευτικοί και 15 ευπαθείς μαθητές. Η επιλογή του δείγματος βασίστηκε σε κριτήρια καταλληλότητας, εμπειρίας από την τηλεκπαίδευση κατά την πανδημία, διαθεσιμότητας και ετοιμότητας συμμετοχής στην έρευνα.

Οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν σε κείμενα και η ανάλυση διαμορφώθηκε σε κοινές κατηγορίες, όπως η ενσυναίσθηση και τα μαθησιακά αποτελέσματα, η διαπροσωπική/κοινωνική ενσυναίσθηση, η γνωστική ενσυναίσθηση, η συναισθηματική ενσυναίσθηση, και η συμμετοχή σε συνεργατικές/βιωματικές διαδικτυακές πρακτικές.

Όσον αφορά τα ευρήματα της έρευνας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, επίδραση της ενσυναίσθησης στα μαθησιακά επιτεύγματα των μαθητών στο περιβάλλον της ομόχρονης και ετερόχρονης τηλεκπαίδευσης και παιδαγωγικές διαστάσεις της ενσυναίσθησης. Στην πρώτη κατηγορία, η ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών επηρέασε θετικά τα μαθησιακά επιτεύγματα των μαθητών. Η φροντίδα, η υποστήριξη, και η ενσυναίσθηση στο Διαδικτυακό Σχολείο ήταν καθοριστικοί παράγοντες για τη διευκόλυνση της μάθησης. Σχετικά με την ενσυναίσθηση στο περιβάλλον της ομόχρονης και ετερόχρονης διαδικτυακής μάθησης είναι πολυδιάστατη. Οι διαστάσεις αλληλοεπιδρούν, συμβάλλοντας στο συνολικό περιβάλλον μάθησης. Οι εκπαιδευτικοί συνέβαλαν στην ανάπτυξη της γνωστικής ενσυναίσθησης, προσαρμόζοντας τη διδασκαλία στις μοναδικές ανάγκες κάθε μαθητή. Χρησιμοποίησαν εξατομικευμένες μεθόδους για να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή και την επιτυχία των μαθητών. Πραγματοποίησαν συχνούς ελέγχους για την αξιολόγηση της μάθησης, προωθώντας τον διάλογο και επιτρέποντας την ολοκληρωμένη κατανόηση του υλικού. Οι εκπαιδευτικοί παρείχαν υποστήριξη και φροντίδα για τη συναισθηματική ευεξία των μαθητών, ιδίως εκείνων με ειδικές ανάγκες ή προβλήματα υγείας. Καλλιέργησαν ανθεκτικότητα, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις με αισιοδοξία. Η χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης και κινητών τηλεφώνων ενίσχυσε την επικοινωνία και τη συμμετοχή. Διοργάνωσαν συζητήσεις και δραστηριότητες ομόχρονης και ετερόχρονης μάθησης για ενίσχυση της ενσυναίσθησης και βαθύτερης κατανόησης των αναγκών των μαθητών. Η επικοινωνία, επίσης, με τους γονείς ευπαθών μαθητών βελτίωσε την υποστήριξη, με τους γονείς να συμμετέχουν ενεργά

στη διαδικασία μάθησης. Οι μαθητές ανέπτυξαν ενσυναίσθηση προς τους συμμαθητές τους, αντιλαμβανόμενοι τις υγειονομικές συνθήκες τους. Η αποδοχή της ετερότητας ενίσχυσε τη διαπολιτισμική κατανόηση. Οι εκπαιδευτικοί προσέφεραν συμπεριληπτικές πρακτικές, προωθώντας την έκφραση της πολιτισμικής ταυτότητας και την αλληλεπίδραση των πολιτισμών σε ισότιμο περιβάλλον διδασκαλίας.

1.3 Θεσμικό πλαίσιο και ενσυναίσθηση εκπαιδευτικών

Το Πρόγραμμα Σπουδών (2021) και ο Οδηγός Νηπιαγωγού (Πεντέρη, Χλαπάνα, Μέλλιου, Φιλίππιδη & Μαρινάτου, 2021) είναι σημαντικό να τα αναφέρουμε ως αντιπροσωπευτικά κείμενα του θεσμικού πλαισίου στον τομέα της εκπαίδευσης, γιατί περιγράφουν τις κατευθυντήριες αρχές, τους στόχους και τις προδιαγραφές για τη διδασκαλία και την ανάπτυξη των παιδιών σε αυτό το στάδιο της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, προσφέρεται ένα εκτενές πρόγραμμα σπουδών που καλύπτει πολλές πτυχές της εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο.

Ο όρος «ενσυναίσθηση» είναι μια σημαντική δεξιότητα, η οποία αναφέρεται ρητά σε αυτά τα κείμενα με συγκεκριμένες αναφορές στην ανάγκη για την ανάπτυξή της. Ωστόσο, φαίνεται να γίνονται και έμμεσες αναφορές, υπονοώντας ότι η ενσυναίσθηση είναι σημαντικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ότι αναμένεται οι εκπαιδευτικοί στα νηπιαγωγεία να την αναπτύξουν. Με αυτόν τον τρόπο, ο όρος «ενσυναίσθηση» εντάσσεται στην ευρύτερη εκπαιδευτική φιλοσοφία που προωθείται από το θεσμικό πλαίσιο. Σύμφωνα με τις εκπαιδευτικές πολιτικές, οι εκπαιδευτικοί στα νηπιαγωγεία έχουν το καθήκον να προάγουν την ψυχική, κοινωνική και ακαδημαϊκή ανάπτυξη των παιδιών. Αυτό σημαίνει ότι οι εκπαιδευτικοί λόγω του πολυδιάστατου ρόλου τους, έχουν έμμεσα την υποχρέωση να ενσωματώσουν την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό τους έργο, προκειμένου να εξασφαλίσουν μια εκπαίδευση ποιοτική και προσαρμοσμένη στις ανάγκες των παιδιών με διαφορετικές πολιτισμικές, κοινωνικές και ατομικές προεκτάσεις (Φύλλο εφημερίδας της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τεύχος Β' 687/10.02.2023).

Στα παρακάτω αποσπάσματα αναδεικνύεται με έμφαση η ανάγκη να αναπτυχθεί η δεξιότητα της ενσυναίσθησης από τον/την εκπαιδευτικό.

«Η/Ο νηπιαγωγός είναι άτομο με τη δική της/του προσωπική, ηθική και συναισθηματική υπόσταση και πρέπει να είναι σε θέση να ισορροπεί ανάμεσα στην ατομική, ιδιωτική και επαγγελματική σφαίρα. [...] Επενδύει στις θετικές σχέσεις δείχνοντας κατανόηση, σεβασμό και ενσυναίσθηση, λειτουργώντας ως πρότυπο μάθησης και συμπεριφοράς, καθώς αναγνωρίζει και αξιοποιεί τις γνώσεις και τα ταλέντα της/του, ενώ παράλληλα στοχεύει στη συνεχή βελτίωση. Δίνει έμφαση στην πρόληψη αλλά και την παρέμβαση, εντοπίζοντας, αξιολογώντας και υποστηρίζοντας τις ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών», «Η/Ο νηπιαγωγός λειτουργεί ως ενδιάμεσος κρίκος ανάμεσα στο παιδί και τον κόσμο γύρω του. Καταγράφει, ερμηνεύει, επικοινωνεί και υποστηρίζει τις ιδέες, τις ανάγκες και τα επιτεύγματα των παιδιών στο σχολείο, αλλά και στα άλλα πλαίσια της καθημερινής εμπειρία τους, συντονίζοντας όλους τους εταίρους με στόχο την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών για την ανάπτυξη, την εκπαίδευση και την ευημερία τους. Επιπλέον, αποτελεί φορέα ανταλλαγής μηνυμάτων, λεκτικών και μη λεκτικών, τόσο μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας όσο και με δίκτυα σχολείων και φορείς. Έτσι, αναδεικνύεται σε

διαμεσολαβητή διαπολιτισμικής επικοινωνίας», «Η/Ο νηπιαγωγός που έχει διοικητικά ηγετικό ρόλο στη σχολική μονάδα αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ποιότητα των μαθησιακών εμπειριών όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μπορεί να συμβάλει στην προαγωγή της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου και στη δημιουργία ενός εργασιακού περιβάλλοντος που ενθαρρύνει τους/τις εκπαιδευτικούς να αξιοποιήσουν και να εξελίξουν στον μέγιστο βαθμό τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους, να συμμετέχουν σε συνεργατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αναγνωρίζοντας τον σημαντικό ρόλο τους ως φορείς αλλαγής, στο πλαίσιο του κοινού οράματος» (Φύλλο εφημερίδας της κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τεύχος Β' 687/10.02.2023).

Αναλυτικότερα, το σημείο που αναφέρει πως η/ο νηπιαγωγός δρα ως διαμεσολαβητής συντονίζοντας τους εταίρους για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών, επιβάλλει την ανάγκη ενσυναίσθησης εκ μέρους του εκπαιδευτικού προκειμένου να κατανοήσει και να ανταποκριθεί στις ανάγκες των παιδιών και των οικογενειών. Όπως, επίσης, το τμήμα που αναφέρεται στον ρόλο του ηγέτη αναδεικνύει πώς η/ο νηπιαγωγός συμβάλλει στη δημιουργία ενός εργασιακού περιβάλλοντος που ενθαρρύνει τους/τις εκπαιδευτικούς να αξιοποιήσουν και να εξελίξουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους. Για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός, απαραίτητη είναι η ανάπτυξη της δεξιότητας της ενσυναίσθησης, η οποία εκφράζεται μέσω της συνεργατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων και του αναγνωρισμού του ρόλου τους ως φορείς αλλαγής.

Κεφάλαιο 2: Η ενσυναίσθηση στην Κοινωνική Ψυχολογία του Λόγου

2.1 Η Κοινωνική Ψυχολογία του Λόγου

Το βιβλίο «Λόγος και Κοινωνική Ψυχολογία: Πέρα από τις στάσεις και τη συμπεριφορά» από τους Potter και Wetherell (1989, ελληνική έκδοση το 2009) αποτέλεσε πράγματι σημαντικό έργο που άνοιξε τον δρόμο στην Κοινωνική Ψυχολογία του Λόγου. Σε αυτό το βιβλίο, οι συγγραφείς στρέφονται σε ένα θεωρητικό προσανατολισμό στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας που επικεντρώνεται στη μελέτη του λόγου και της γλώσσας στο πλαίσιο των κοινωνικών συμπεριφορών και της κοινωνικής πραγματικότητας. Σύμφωνα με τους ίδιους, η γλώσσα θεωρείται κοινωνικό και πολιτισμικό προϊόν που διαμορφώνεται και επηρεάζεται από το κοινωνικό περιβάλλον. Ο λόγος δεν είναι απλά ένας αντανακλαστικός τρόπος έκφρασης ατομικών στάσεων ή συμπεριφορών. Αντιθέτως, ο λόγος είναι κοινωνικά δομημένος και αντιμετωπίζεται ως ένας τρόπος διαμόρφωσης και δημιουργίας κοινωνικών πρακτικών, σημασιών και συμβολισμών. Η προσέγγιση αυτή επιδιώκει να αναλύσει τον τρόπο με τον οποίο ο λόγος χρησιμοποιείται για την κατανόηση, τη διαμόρφωση και την αλληλεπίδραση στον κοινωνικό κόσμο. Το έργο αυτό συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της Κοινωνικής Ψυχολογίας του λόγου και έχει επηρεάσει την έρευνα και τη θεωρία στον συγκεκριμένο τομέα.

Η Κοινωνική Ψυχολογία του Λόγου είναι ένα πεδίο έρευνας που εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο ο λόγος, η γλώσσα και η επικοινωνία χρησιμοποιούνται για την κατανόηση και την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, όπως αυτή αναπτύσσεται μέσω του κοινωνικού κονστρουξιονισμού.

Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός ανοίγει έναν σημαντικό διάλογο στον χώρο της Κοινωνικής Ψυχολογίας του Λόγου, διαμορφώνοντας την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι λόγοι και οι δηλώσεις που προέρχονται από την ανθρώπινη γλώσσα διαμορφώνουν την κοινωνική πραγματικότητα. Βάση της αρχής ότι η γνώση μας είναι κατασκευασμένη και όχι αντικειμενική, και ότι η πραγματικότητα αναπτύσσεται μέσα από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, η Κοινωνική Ψυχολογία του Λόγου αναδεικνύει πώς ο λόγος αποτελεί το μέσον, μέσω του οποίου αναπτύσσονται συμβάσεις και νοήματα. Στην ουσία, η γλώσσα διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας, τους άλλους και τον κόσμο γύρω μας, συνδέοντας την κοινωνική ψυχολογία του λόγου με την κονστρουξιονιστική ιδέα ότι η πραγματικότητα καταρτίζεται μέσα από τη συνειδητή διαδικασία του διάλογου και της σημασιοδότησης. Αυτή η αμφίδρομη σχέση αποτυπώνει την ουσία της κοινωνικής ψυχολογίας του λόγου σε συνδυασμό με τον κοινωνικό κονστρουξιονισμό, διαφορετικά τροφοδοτώντας τη συζήτηση για την επίδραση της γλώσσας στην ανθρώπινη κοινωνία (Burr, 2015).

Το κείμενο της Burr (2015) αναφέρει ότι ο λόγος (discourse) είναι ουσιώδης για την έννοια του κοινωνικού κονστρουξιονισμού και διαπραγματεύεται δύο κύριες προσεγγίσεις για τον λόγο, που ονομάζονται «μακρο-προσέγγιση» και «μικρο-προσέγγιση». Δύο προσεγγίσεις που δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενες και μπορούν να συνδυαστούν.

Στη μακρο-προσέγγιση, επηρεασμένη από το έργο του Michel Foucault, ο λόγος αντιλαμβάνεται ως ένας τρόπος που χρησιμοποιείται ευρέως για τη δημιουργία και

διατήρηση κοινωνικών αντιλήψεων για ανθρώπους και πράγματα. Οι λόγοι αυτοί κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε τον κόσμο. Μέσω της «αρχαιολογίας της γνώσης» παρουσιάζεται πώς οι λόγοι αυτοί ιστορικά διαμορφώνουν και επηρεάζουν φαινόμενα όπως η ψυχική ασθένεια και η σεξουαλικότητα.

Από την άλλη πλευρά, η μικρο-προσέγγιση επικεντρώνεται στις καθημερινές γλωσσικές πρακτικές των ανθρώπων και τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούν λογοδοτήσεις κατά τη διάρκεια της προφορικής επικοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό, οι άνθρωποι τοποθετούν τον εαυτό τους και τους άλλους μέσω της γλώσσας με σκοπό να εξηγήσουν τις πράξεις τους, να αποδώσουν ευθύνες σε άλλους και να δημιουργήσουν καλές εντυπώσεις.

«Η Κοινωνική Ψυχολογία για να είναι *κοινωνική* ψυχολογία δεν είναι δυνατό να υιοθετεί, απροβλημάτιστα, μια απεικονιστική αντίληψη για τη γλώσσα, επιδιώκοντας να ανιχνεύσει καθολικές γνωστικές διεργασίες και υποθέτοντας ότι αυτές αποτελούν τα ελατήρια της κοινωνικής δράσης και συμπεριφοράς. Το πεδίο του λόγου αποτελεί πεδίο *κοινωνικής* δράσης, και ως τέτοιο θα πρέπει να προσεγγίζεται αναλυτικά» (Μποζατζής & Δραγώνα, 2011:12).

2.2 Περί ανάλυσης λόγου

Παρά το γεγονός ότι η ανάλυση λόγου είναι μια νέα προσέγγιση στην Κοινωνική Ψυχολογία, η οποία ξεκίνησε τη δεκαετία του '80, οι ρίζες της προϋπήρχαν στον χώρο της φιλοσοφίας, της κοινωνιολογίας και της θεωρίας της λογοτεχνίας (Potter & Wetherell, 2009). Πλέον η ανάλυση λόγου στην Κοινωνική Ψυχολογία συνιστά ένα τύπο γνώσης και έρευνας που προσελκύει ένα ευρύ διεπιστημονικό κοινό (Wetherell, 2011).

Ο χαρακτηρισμός «ανάλυση λόγου» έχει χρησιμοποιηθεί ως γενικός όρος με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, με αποτέλεσμα να υπάρχει σημαντική διαφωνία όσον αφορά την ορολογία του. Ωστόσο, οι Potter και Wetherell (2009) χρησιμοποιούν τον όρο «λόγος», προκειμένου να καλύψουν όλες τις μορφές προφορικής αλληλεπίδρασης και κατ' επέκταση την ανάλυση οποιασδήποτε μορφής λόγου.

Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις σχετικά με την εννοιολόγηση του λόγου στο πεδίο της κοινωνικής ψυχολογίας. Αυτές οι προσεγγίσεις αφορούν τον τρόπο με τον οποίο ο λόγος και η γλώσσα χρησιμοποιούνται και αναλύονται στον κοινωνικό περίγυρο.

Η πρώτη προσέγγιση, που προτείνουν οι Potter και Wetherell, εστιάζει στην ιδέα ότι ο λόγος είναι μια συνολική έννοια που καλύπτει όλες τις μορφές προφορικής και γραπτής επικοινωνίας. Στην προσέγγισή τους, ο λόγος δεν είναι απλώς ένα εργαλείο επικοινωνίας, αλλά και ένα μέσο που κατασκευάζει, διαμορφώνει και εκφράζει τις αντιλήψεις μας για τον κόσμο. Επίσης, τονίζουν τη σημασία της ενεργητικής επιλογής όταν χρησιμοποιούμε τον λόγο, δηλαδή την επιλογή των λέξεων και των συντακτικών κατασκευών που χρησιμοποιούμε σε κάθε περίπτωση. Πρόκειται για μια εθνομεθοδολογική προσέγγιση, αφού επικεντρώνεται στην τοπική χρήση της γλώσσας. Σε αντίθεση, η προσέγγιση του Ian Parker, επιδιώκει να δώσει μια πολιτική διάσταση

στην ανάλυση του λόγου. Βασισμένη στο έργο του Michel Foucault, αντιλαμβάνεται τον λόγο ως ένα σύστημα προτάσεων που διαμορφώνει την αντικειμενικότητα και αποκαλύπτει τις εξουσιαστικές διαδικασίες πίσω από την κατασκευή του. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, η ανάλυση του λόγου αναζητά τις πολιτικές δυνάμεις που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο δομείται ο λόγος (Μποζατζής & Δραγώνα, 2011).

Η ανάλυση λόγου εστιάζει στην πολυπλοκότητα της γλώσσας, αποκαλύπτοντας ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα για διάφορες λειτουργίες. Κεντρικό σημείο αναφοράς είναι η έννοια της λειτουργίας, που αναδεικνύεται με επιμονή από τη θεωρία των γλωσσικών πράξεων και την εθνομεθοδολογία. Η γλώσσα συχνά χρησιμοποιείται αποφεύγοντας την άμεση διατύπωση. Η πολυπλοκότητα αυτής της λειτουργίας επισημαίνεται μέσα από τη συνειδητή αποφυγή απρόσμενων απαντήσεων. Έτσι, η διακριτή ανάγνωση των συμφραζομένων αποτελεί ουσιώδες στοιχείο για την πλήρη κατανόηση του νοήματος, υπογραμμίζοντας τη σύνθετη φύση της ανάλυσης της γλώσσας. Ταυτόχρονα με τις λειτουργίες, η γλώσσα προκαλεί σημαντική μεταβλητότητα στην περιγραφή ατόμων ανάλογα με τον σκοπό της συνομιλίας. Η αίσθηση ευαισθησίας προς ένα άτομο μπορεί να οδηγήσει σε θετική παρουσίαση, ενώ η αντιπάθεια μπορεί να επιστρέψει μια εντελώς διαφορετική εικόνα (Potter & Wetherell, 2009).

Στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να κατασκευάσουν εκδοχές του κοινωνικού κόσμου. Η ανάλυση λόγου υποστηρίζει ότι η λειτουργία της γλώσσας ενδέχεται να εμπλέκεται στη δημιουργία πραγματικότητας, προκύπτοντας μέσα από τη γλωσσική μεταβλητότητα. Ο όρος «κατασκευή» επισημαίνει ότι οι περιγραφές χρησιμοποιούν διάφορους γλωσσικούς πόρους, εμπλέκονται σε ενεργητικές επιλογές και έχουν δραστικό χαρακτήρα. Παρόλο αυτά, η διαδικασία αυτή δεν απαιτεί απαραίτητα συνειδητή πρόθεση, καθώς μπορεί να εκδηλωθεί και χωρίς επίγνωση ή σκόπιμη επιλογή.

Οι αναλυτές λόγου υποστηρίζουν γενικά ότι η γλωσσική χρήση είναι πιο μεταβλητή από το ρεαλιστικό περιγραφικό μοντέλο, που θεωρεί ότι συνεπείς αναφορές υποδηλώνουν την ακριβή αναπαράσταση γεγονότων. Η έμφαση στη συνέπεια μπορεί να υπερεκτιμηθεί λόγω τεχνικών μέτρησης. Επίσης, η συνέπεια δεν αποτελεί απαραίτητα ασφαλής ένδειξη περιγραφικής ακρίβειας, καθώς μπορεί να οφείλεται σε διάφορες λειτουργίες που εξυπηρετούν διάφορους σκοπούς. Συνοψίζοντας, η γλώσσα έχει πολλαπλές λειτουργίες και συνέπειες. Συνοψίζοντας, η γλώσσα έχει πολλαπλές λειτουργίες και συνέπειες. Επίσης, θεωρείται ότι η γλώσσα είναι ταυτόχρονα κατασκευασμένη και κατασκευάζει, ενώ το ίδιο φαινόμενο μπορεί να περιγραφεί με διάφορους τρόπους. Επισημαίνουν τη σημαντική μεταβλητότητα στις αναφορές και υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει απόλυτος τρόπος να ξεχωρίσουμε τις «κυριολεκτικές» αναφορές από τις ρητορικές ή παραπλανητικές. Τέλος, οι κατασκευαστικοί και ευέλικτοι τρόποι χρήσης της γλώσσας αποτελούν κεντρικό θέμα μελέτης (Potter & Wetherell, 2009).

2.3 Η κατασκευή της ενσυναίσθησης στον λόγο των εκπαιδευτικών

Η έννοια της ενσυναίσθησης διαμορφώθηκε στο πλαίσιο της παραδοσιακής Ψυχολογίας ως μια «οντότητα» που υπάρχει στο εσωτερικό των ατόμων. Μέχρι και σήμερα δεν έχει υπάρξει πεδίο ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της Κοινωνικής Ψυχολογίας του Λόγου για την ενσυναίσθηση ως γλωσσική κατασκευή.

Η έρευνα για την ενσυναίσθηση στην Ψυχολογία αρχίζει μέσα στο πλαίσιο της Παραδοσιακής Ψυχολογίας και εξελίσσεται στον τομέα της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Η έννοια της ενσυναίσθησης μελετήθηκε αρχικά στο πλαίσιο της Παραδοσιακής Ψυχολογίας. Οι ψυχολόγοι εξέταζαν την ικανότητα του ανθρώπου να κατανοεί και να συναισθάνεται τα συναισθήματα και την εμπειρία άλλων ατόμων. Αυτή η προσέγγιση είχε μια εστιασμένη, ατομική προοπτική. Καθώς η έρευνα εξελίσσονταν, η έννοια της ενσυναίσθησης άρχισε να ενσωματώνεται στην κοινωνική ψυχολογία. Έτσι, οι ερευνητές άρχισαν να εξετάζουν πώς η ενσυναίσθηση επηρεάζει τις κοινωνικές σχέσεις, την επικοινωνία και την κοινωνική συναισθηματική δυναμική. Αυτή η προσέγγιση έδωσε έμφαση στην ενσυναίσθηση ως μια κοινωνική διαδικασία. Πώς κατασκευάζεται η ενσυναίσθηση στον λόγο των εκπαιδευτικών; Πώς περιγράφουν την ενσυναίσθηση στο δικό τους πλαίσιο, σε σχέση με το παιδαγωγικό τους έργο;

Στην παρούσα έρευνα ανοίγουμε ένα παράθυρο στον τομέα της εκπαιδευτικής έρευνας σχετικά με την ενσυναίσθηση στον λόγο των εκπαιδευτικών μέσα σε ένα κονστρουξιονιστικό πλαίσιο. Στον κονστρουξιονισμό, ο λόγος δεν είναι απλώς εργαλείο επικοινωνίας, αλλά κατανοείται ως κατασκευαστικό έργο. Οι άνθρωποι διαμορφώνουν την πραγματικότητα τους, μέσω λογοδοτήσεων, δημιουργώντας ένα πλαίσιο που επηρεάζει τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον κόσμο και αλληλεπιδρούν με αυτόν (Burr, 2015).

Οι εκπαιδευτικοί, σε αυτή την οπτική, κατασκευάζουν την ενσυναίσθηση ως διάσταση του παιδαγωγικού τους έργου καθώς μιλούν, με βάση τον τρόπο που αντιλαμβάνονται και ανταποκρίνονται στα συναισθηματικά σήματα των μαθητών/μαθητριών. Μέσα από την κατασκευή της ενσυναίσθησης, δε μεταφέρουν πληροφορίες, αλλά κατανοούν και αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους σε σχέση με τους/τις μαθητές/μαθήτριες και το εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Β' ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Κεφάλαιο 3: Η Εμπειρική έρευνα

3.1 Το θέμα της έρευνας

Κατανοώντας την ενσυναίσθηση ως κατασκευή στον λόγο των εκπαιδευτικών σύμφωνα με την κονστρουξιονιστική οπτική και όχι ως μια εσωτερική ψυχική κατάσταση των εκπαιδευτικών, όπως την κατανοεί η Παραδοσιακή Ψυχολογία, η έρευνα αυτή επιδιώκει να καταγράψει την ποικιλομορφία αυτής της κατασκευής στο πλαίσιο ημι-δομημένων συνεντεύξεων, όπου οι εκπαιδευτικοί καλούνται να επιχειρηματολογήσουν σχετικά με τη θέση που έχει η ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό τους έργο, δηλαδή να περιγράψουν τι είναι και να αξιολογήσουν αν το να έχουν ενσυναίσθηση και να τη χρησιμοποιούν προς τους/τις μαθητές/μαθήτριες είναι σημαντικός παιδαγωγικός προσανατολισμός και για ποιους λόγους.

3.2 Ερευνητικοί στόχοι

Η παραδοσιακή προσέγγιση της ψυχολογίας, εστιάζει στον άνθρωπο ως ένα αυτόνομο όν, με ένα εσωτερικό δυναμικό που εκφράζεται μέσω της γλώσσας και άλλων μορφών συμπεριφοράς. Αντίθετα, στην προσέγγιση της κοινωνικής ψυχολογίας, υποστηρίζεται ότι δεν υπάρχει τίποτα που δεν εκφράζεται μέσα από τον λόγο, ούτε εσωτερικά ούτε εξωτερικά. Ό,τι υπάρχει αποτυπώνεται ως λόγος κατά την επικοινωνία. Στην παρούσα εργασία, η περίσταση επικοινωνίας είναι η ημι-δομημένη ατομική συνέντευξη. Η ανάλυση λόγου εστιάζει στην κατασκευή και στη λειτουργία: με το πώς συγκροτείται ο λόγος και το τι επιτυγχάνεται από αυτή την κατασκευή (Potter & Wetherell, 2009). Από εκεί, το πρωταρχικό ερευνητικό ερώτημα που προκύπτει διατυπώνεται ως εξής:

- Τι λένε οι εκπαιδευτικοί για τη θέση της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο και πως επιχειρηματολογούν αυτή τη θέση;

3.3 Μεθοδολογικός σχεδιασμός

Στην παρούσα έρευνα, η συνέντευξη αποτέλεσε το κύριο μέσο συγκέντρωσης δεδομένων. Ως συνέντευξη ορίζεται, η συζήτηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων με στόχο την αλληλεπίδραση τριών παραγόντων: εξεταστή, ερωτώμενου και πλαισίου επικοινωνίας (Mishler, 1996). Ο βασικός στόχος της συνέντευξης είναι η ανίχνευση συναισθημάτων, εμπειριών και στάσεων- ένα εγχείρημα που καμία άλλη τεχνική δεν μπορεί να πραγματοποιήσει με τόση ακρίβεια. Μάλιστα για τον σκοπό της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις, συνεντεύξεις δηλαδή ανοιχτού τύπου, στις οποίες επιτρέπουν στην ερευνήτρια, χώρο για ενεργή παρέμβαση, αφήνοντάς τον να θέσει σκόπιμα ερωτήσεις, προσφέροντας περισσότερη συγκρισιμότητα στις απαντήσεις (Potter & Wetherell, 2009).

Οι συνεντεύξεις με τους εκπαιδευτικούς διεξήχθησαν με βάση έναν ημι-δομημένο οδηγό συνέντευξης, που παρείχε ευελιξία στην ερευνήτρια να προσαρμόσει τη σειρά των ερωτήσεων. Αυτό επέτρεπε την αλλαγή στη διατύπωση, την επεξήγησή τους ή την προσθήκη επιπλέον ερωτήσεων. Για την αποτελεσματικότητα της έρευνας πραγματοποιήθηκαν δέκα συνεντεύξεις σε διάστημα περίπου ενός μήνα. Η ερευνήτρια επικοινωνούσε με τους συμμετέχοντες, είτε μέσω τηλεφώνου είτε μέσω ηλεκτρονικού

ταχυδρομείου, για να προγραμματίσουν μια συνέντευξη, οι οποίες διεξήχθησαν οι τρεις αυτοπροσώπως και οι υπόλοιπες εφτά μέσω τηλεφώνου, σύμφωνα με τις δυνατότητες των συμμετεχόντων. Οι συνεντεύξεις διήρκησαν μεταξύ 45 και 70 λεπτών. Μετά από κάθε συνέντευξη, η ερευνήτρια συμπλήρωνε ένα φύλλο στο οποίο περιλάμβανε μία επισκόπηση των κύριων σημείων και τυχόν ερωτήσεις που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της κάθε συνέντευξης.

3.4 Συμμετέχοντες/ουσες

Στο πλαίσιο της έρευνας, συμμετέχουν επαγγελματίες εκπαιδευτικοί προσχολικής εκπαίδευσης και δημοτικής εκπαίδευσης, οι οποίοι απασχολούνται αντίστοιχα σε προσχολικές δημόσιες δομές και δημοτικά σχολεία. Οι συμμετέχοντες/ουσες διαμένουν σε διαφορετικές πόλεις και νησιά της Ελλάδας και όλοι/ες είναι εν ενεργεία εκπαιδευτικοί. Οι εκπαιδευτικοί ενημερώθηκαν από την ερευνήτρια με επιστολή που περιλάμβανε πληροφορίες για τα στοιχεία της έρευνας, τα οποία αφορούν: το πανεπιστήμιο, τους σκοπούς της έρευνας, για ποιους λόγους διεξάγεται και πώς θα χρησιμοποιηθούν τα αποτελέσματα, την πρόβλεψη προστασίας του συμμετέχοντα για τη διασφάλιση των προσωπικών δεδομένων και για λόγους δεοντολογίας, τη δυνατότητα πρόσβασης στα αποτελέσματα της έρευνας και την ενημέρωση για την ηχογράφηση της συνέντευξης. Η επιστολή προς τους/τις συμμετέχοντες/χουσες στάλθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Το δείγμα για τις συνεντεύξεις περιλαμβάνει δέκα (10) εκπαιδευτικούς. Οι εννέα είναι γυναίκες και ο ένας άνδρας και κυμαίνονται μεταξύ των 25 και 54 ετών. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες είναι εκπαιδευτικοί προσχολικής εκπαίδευσης, αν και δύο είναι δημοτικής εκπαίδευσης και κάποιοι/ες δουλεύουν ως αναπληρωτές/ρώτριες.

3.5 Διαδικασία ανάλυσης δεδομένων

Μετά τη συλλογή των δεδομένων, ακολούθησε η διαδικασία απομαγνητοφώνησης των συνεντεύξεων, ακολουθώντας το σύστημα των Potter & Wetherell (2009, σ.261) προκειμένου να μετατραπούν σε έγγραφα κειμένου. Τα έγγραφα αυτά, που προέκυψαν από την απομαγνητοφώνηση αποτέλεσαν το κύριο υλικό για την ανάλυση και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Η μέθοδος ανάλυσης λόγου χρησιμοποιήθηκε για την εξέταση του περιεχομένου, της μορφής και της χρήσης του λόγου από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, σύμφωνα με τη μέθοδο της ανάλυσης λόγου από τους Potter & Wetherell (2009).

3.6 Μοντέλο ανάλυσης λόγου

Η ανάλυση λόγου εφαρμόζει μια διαδικασία που δεν μπορεί να περιγραφεί με αφηρημένο τρόπο και απαιτεί προσεκτικό και επαναλαμβανόμενο διάβασμα. Δεν υπάρχει μηχανική διαδικασία παραγωγής πορισμάτων από ένα αρχείο απομαγνητοφωνημένων κειμένων. Συγκεκριμένα, απαιτεί εξειδίκευση στο να βγει νόημα από τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα και να αναγνωρίζει οργανωτικά χαρακτηριστικά. Είναι μια διαδικασία που απαιτεί προσοχή και επιμονή, καθώς η προσπάθεια να αποκτηθεί συστηματικό μοτίβο συχνά απαιτεί πολλές ώρες ενώ όταν εμφανίζονται μοτίβα, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος να ξεκινήσει λανθασμένα ή να αποδειχθεί ότι το μοτίβο είναι ανεπαρκές (Potter & Wetherell, 2009).

Η ακαδημαϊκή εκπαίδευση διδάσκει την τάση να αναζητάμε την ουσία του κειμένου και να προσπερνούμε τις λεπτομέρειες και τις αντιθέσεις. Αυτή η προσέγγιση, ωστόσο, δεν συμβαδίζει με τη φύση της ανάλυσης λόγου. Κατά τη διάβαση ενός κειμένου, ο αναλυτής λόγου ασχολείται με κάθε λεπτομέρεια και αναζητά τις αντιφάσεις και τα ασαφή σημεία. Αντί να επιδιώκει μια απλή περίληψη, εστιάζει στα αποσπάσματα του λόγου, ανεξαρτήτως της πολυπλοκότητας και των αντιφάσεων που ενδέχεται να περιέχουν. Αντίστοιχα, η ανάλυση λόγου προκαλεί την αναζήτηση μοτίβων στα δεδομένα, είτε αυτά είναι μεταβλητότητα στο περιεχόμενο ή τη μορφή των αναφορών, είτε συνέπεια στην αναγνώριση χαρακτηριστικών κοινών στις αναφορές. Η διαδικασία αυτή επιδιώκει επίσης τον σχηματισμό υποθέσεων σχετικά με τις λειτουργίες και τα αποτελέσματα αυτών των μοτίβων, ενώ αναζητά γλωσσικά αποδεικτικά στοιχεία (Potter & Wetherell, 2009).

Σε γενικές γραμμές, η ανάλυση λόγου δομείται σε δύο κύριες φάσεις: την αναζήτηση μοτίβων και το ενδιαφέρον για τη λειτουργία και τις συνέπειες. Τα μοτίβα μπορεί να εμφανίζονται με τη μορφή τόσο της μεταβλητότητας, δηλαδή διαφορές στο περιεχόμενο ή τη μορφή των αναφορών όσο και της συνέπειας, δηλαδή την αναγνώριση κοινών χαρακτηριστικών στις αναφορές. Όσον αφορά την δεύτερη φάση αναφέρεται στο σχηματισμό υποθέσεων. Αυτή η διαδικασία απαιτεί τη συνεχή αναθεώρηση των υποκείμενων παραδοχών και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για την κατανόηση του κειμένου (Potter & Wetherell, 2009).

Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα εμπειρικής ανάλυσης

4.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστεί η ανάλυση των αποσπασμάτων της έρευνας, η οποία εκτείνεται σε κατηγορίες. Μέσα από την κατηγοριοποίηση των αποσπασμάτων, θα αναδειχθούν οι τρόποι που οι εκπαιδευτικοί κατανοούν τη σύνδεση της ενσυναίσθησης με το παιδαγωγικό τους έργο, πώς ορίζουν την ενσυναίσθηση, πώς μιλούν γι' αυτήν και πώς επιχειρηματολογούν για τη θέση της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο.

Όλα τα αποσπάσματα που αναλύονται στις παρακάτω κατηγορίες αναπτύσσουν και άλλου είδους θεματολογία και κατηγοριοποιούνται με παραπάνω από έναν τρόπο. Ωστόσο κατατάσσονται στις συγκεκριμένες κατηγορίες, γιατί αποδίδουν καλύτερα το νόημα, δίνουν περισσότερες λεπτομέρειες και παρέχουν πιο εκτεταμένη επιχειρηματολογία.

Στην ανάλυση χρησιμοποιείται το μοντέλο Λογοδράσης των Edwards & Potter (1992) προκειμένου να τεκμηριωθούν λεπτομερέστερα οι λογοδοτήσεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών.

Οι κατηγορίες που περιγράφουν συνολικά τα αποσπάσματα περιλαμβάνουν την ενσυναίσθηση ως:

- 1. Ενσυναίσθηση στην παιδαγωγική πρακτική**
 - Καθιερωμένη και μη προσχεδιασμένη παιδαγωγική πρακτική
 - Σκόπιμη παιδαγωγική δεοντολογία
 - Αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική
 - Μη αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική
 - Επιθυμητή παιδαγωγική στάση
 - Εργαλείο παιδαγωγικής υποστήριξης και ενδυνάμωσης των μαθητών/τριών
- 2. Ενσυναίσθηση ως δεξιότητα**
 - Επίκτητη δεξιότητα
 - Έμφυτη ικανότητα
 - Υποσυνείδητη δεξιότητα
 - Προαπαιτούμενη δεξιότητα
 - Δεξιότητα μετεκπαίδευσης
 - Εργαλείο δράσης
- 3. Ενσυναίσθηση ως ψυχολογική και συναισθηματική διαδικασία**
 - Βιωμένη εμπειρία
 - Υιοθέτηση της οπτικής του άλλου
 - Προσωπική ευαισθησία
 - Γνωστική και συναισθηματική διάσταση
 - Εσωτερική διαδικασία
 - Φορτισμένο συναίσθημα
 - Δυσκολία στη συναισθηματική διαφοροποίηση μεταξύ ατομικών και μαθητικών συναισθημάτων

4. Ενσυναίσθηση ως παιδαγωγικό εργαλείο και βασική εκπαιδευτική αξία

- Εργαλείο συναισθηματικής διαχείρισης
- Μηχανισμός συμπερίληψης
- Εργαλείο οπτικής αλληλεπίδρασης
- Καταλύτης συνεργατικής αλληλεπίδρασης
- Πράξη υποστηρικτικής παρουσίας
- Έμφυτη αξία χωρίς συστηματική ανάπτυξη
- Θεμελιώδης εκπαιδευτική αξία

5. Ενσυναίσθηση στην εκπαιδευτική διαδικασία και πολιτική

- Διαδικασία βελτίωσης και ανάπτυξης του εκπαιδευτικού
- Διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής
- Διαδικασία αυτοαξιολόγησης για τους/τις εκπαιδευτικούς
- Χαρακτηριστικό στοιχείο του ατόμου

4.2 Κατασκευές ενσυναίσθησης

4.2.1 Η ενσυναίσθηση στην παιδαγωγική πρακτική.

- Καθιερωμένη και μη προσχεδιασμένη παιδαγωγική πρακτική.

Απόσπασμα 1

«Αν δεχτούμε ότι ενσυναίσθηση σημαίνει να μπαίνουμε στη θέση του άλλου, έχετε συναντήσει την έννοια αυτή στη δουλειά σας ως εκπαιδευτικού;

Σ3: Εννοείται πως την έχουμε συναντήσει, άλλωστε: ενσυναίσθηση: σημαίνει να: μπαίνουμε στα παπούτσια του άλλου και συγκεκριμένα (.) να μπούμε στη θέση του παιδιού (2,3) εεε να του προτείνουμε έναν εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας εεε να συνεργαστούμε μαζί με το παιδί και: να: βρούμε .έναν εναλλακτικό τρόπο μάθησης (3,4) εεε γενικά στο Νηπιαγωγείο ασυναίσθητα καλλιεργούμε: την ενσυναίσθηση και στα:: παιδιά λόγω της λειτουργικότητας της ομάδας, όπως στην αρχή της σχολικής χρονιάς ξεκινάμε:: με λίγα παιδιά: μετά ξαφνικά όλοι μαζί: (.) για να παίξουμε όλοι μαζί σε ομάδα σεβόμενοι και τα υπόλοιπα παιδιά οφείλουν μεταξύ τους να υπάρχει κατανόηση, στήριξη και λοιπά. Ως εκπαιδευτικός, τώρα:: προσπαθούμε να δούμε: τη:ν οπτική των μαθητών με:: σεβασμό προς τις αναπτυξιακές τους ιδιαιτερότητες (.), γιατί αυτή η: ηλικία έχει: συγκεκριμένα βασικά χαρακτηριστικά (2,4), επομένως η: ενσυναίσθηση πρέπει να:: είναι μέρος της παιδαγωγικής διαδικασίας. Εεε (4,6) πρέπει ως εκπαιδευτικοί να καταλαβαίνουμε τους μαθητές μας, (.) ώστε:: να εξυπηρετούνται .οι μαθησιακές και ψυχοσυναισθηματικές τους ανάγκες, (.) πρέπει:: να: τους βοηθήσουμε να καλλιεργήσουν ορισμένες δεξιότητες, πώς, χωρίς να το καταλαβαίνουμε;»

(Ερώτηση 4, Σ3)

Απαντώντας στην ερώτηση αν έχει συναντήσει την έννοια της ενσυναίσθησης στη δουλειά του/της ως εκπαιδευτικού, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως καθιερωμένης παιδαγωγικής πρακτικής την οποία αξιολογεί θετικά: «Εννοείται πως την έχουμε συναντήσει», χρησιμοποιώντας πρώτο πληθυντικό πρόσωπο ως εκπρόσωπος της επαγγελματικής του/της ομάδας. Στη συνέχεια, τεκμηριώνει αυτόν τον ισχυρισμό διατυπώνοντας έναν ορισμό παρόμοιο με αυτόν που έδωσε στην ερώτηση η ερευνήτρια «άλλωστε: ενσυναίσθηση: σημαίνει να μπαίνουμε στα παπούτσια του άλλου», χρησιμοποιώντας τη δημοφιλή μεταφορά. Στη

συνέχεια, προσθέτει έναν πιο λεπτομερή ορισμό «συγκεκριμένα (.) να μπούμε στη θέση του παιδιού (2,3) εεε να του προτείνουμε έναν εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας εεε να συνεργαστούμε μαζί με το παιδί και: να: βρούμε .έναν εναλλακτικό τρόπο μάθησης (3,4)», που περιέχει μια λίστα από πράξεις, η οποία δημιουργεί εντύπωση πληρότητας, ενισχύοντας τη γεγονικότητα της περιγραφής του παιδαγωγικού έργου ως ισότιμης συνεργασίας με τα παιδιά. Μετά, επεκτείνει τον ισχυρισμό αυτό στο ότι η ενσυναίσθηση είναι καθιερωμένη στο εκπαιδευτικό έργο, όπου επιτυγχάνεται μέσα από τις συνηθισμένες οργανωμένες δραστηριότητες με τα παιδιά χωρίς να είναι προσχεδιασμένη «γενικά στο Νηπιαγωγείο ασυναίσθητα καλλιεργούμε: την ενσυναίσθηση και στα:: παιδιά λόγω της λειτουργικότητας της ομάδας, όπως στην αρχή της σχολικής χρονιάς ξεκινάμε:: με λίγα παιδιά: μετά ξαφνικά όλοι μαζί: (.) για να παίξουμε όλοι μαζί σε ομάδα σεβόμενοι και τα υπόλοιπα παιδιά οφείλουν μεταξύ τους να υπάρχει κατανόηση, στήριξη και λοιπά». Και εδώ, για την περιγραφή της παιδαγωγικής δράσης χρησιμοποιεί μια λίστα από πράξεις, ενισχύοντας την κατασκευή γεγονικότητας. Στη συνέχεια, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια προσθέτει μια δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσχεδιασμένης πρακτικής, την οποία δικαιολογεί συνδέοντάς την με παιδοκεντρικές αρχές, όπως οι αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές, που βασίζονται σε ψυχολογική γνώση «Ως εκπαιδευτικός, τώρα:: προσπαθούμε να δούμε: τη:ν οπτική των μαθητών με:: σεβασμό προς τις αναπτυξιακές τους ιδιαιτερότητες (.), γιατί αυτή η: ηλικία έχει: συγκεκριμένα βασικά χαρακτηριστικά (2,4), επομένως η: ενσυναίσθηση πρέπει να:: είναι μέρος της παιδαγωγικής διαδικασίας. Εεε (4,6) πρέπει ως εκπαιδευτικοί να καταλαβαίνουμε τους μαθητές μας, (.) ώστε:: να εξυπηρετούνται .οι μαθησιακές και ψυχοσυναισθηματικές τους ανάγκες, (.) πρέπει:: να: τους βοηθήσουμε να καλλιεργήσουν ορισμένες δεξιότητες». Η απάντηση κλείνει με μια ρητορική ερώτηση «πώς, χωρίς να το καταλαβαίνουμε;», με την οποία η ομιλήτρια τονίζει περαιτέρω την αναγκαιότητα της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό έργο.

Απόσπασμα 2

«Αν ναι, σε ποιο πλαίσιο συναντήσατε την έννοια της ενσυναίσθησης; Πώς οριζόταν η ενσυναίσθηση στο πλαίσιο αυτό;

Σ4: Κοιτάζτε, κάθε στιγμή της ημέρας στο νηπιαγωγείο: δίνει ευκαιρίες για να δείξουμε ενσυναίσθηση ή να την εισπράξουμε από άλλους οπότε: στο ευρύτερο πλαίσιο της καθημερινής διαδικασίας (.) είτε αυτό είναι διδασκαλία: σε οργανωμένη: δραστηριότητα: είτε ελεύθερος χρόνος είτε διάλειμα είτε κάποια: εεε (.) εκπαιδευτική επίσκεψη είτε:: κάποια: σχολική εκδήλωση: εεε ελεύθερο παιχνίδι::, σε όλες τις φάσεις. Θα έλεγα: ότι είναι η ικανότητα που έχει ο εκπαιδευτικός, η: δεξιότητα:, τέλος πάντων όπως θέλουμε το λέμε, εεε να αναγνωρίζει τα: συναισθήματα των μαθητών του: και να μπορεί:: εμμ να εντοπίσει τις δυσκολίες ή τις ευκολίες που έχουν να τα διαχειρίζονται: και: να διαχειρίζονται τις καταστάσεις που δημιουργούνται: τέλος πάντων, και αυτός από την πλευρά του εεε να:: δημιουργήσει ένα: πλαίσιο υποστηρικτικό για τους μαθητές (.) που θα τους βοηθάει να εκφράζονται και να:: προάγουν τη:ν ολοκλήρωση τους ως προσωπικότητες (2,1) εμμ σε σχέση με τους άλλους και με τον εαυτό τους».

(Ερώτηση 5, Σ4)

Απαντώντας στην ερώτηση σε ποιο πλαίσιο έχει συναντήσει την έννοια της ενσυναίσθησης, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως καθιερωμένης παιδαγωγικής πρακτικής: «Κοιτάζτε, κάθε στιγμή της ημέρας στο νηπιαγωγείο: δίνει ευκαιρίες για να δείξουμε ενσυναίσθηση ή να την εισπράξουμε από άλλους». Στη συνέχεια, απαντάει στην ερώτηση για το πλαίσιο που συναντάει την

έννοια της ενσυναίσθησης «οπότε: στο ευρύτερο πλαίσιο της καθημερινής διαδικασίας (.) είτε αυτό είναι διδασκαλία: σε οργανωμένη: δραστηριότητα: είτε ελεύθερος χρόνος είτε διάλλειμα είτε κάποια: εεε (.) εκπαιδευτική επίσκεψη είτε:: κάποια: σχολική εκδήλωση: εεε ελεύθερο παιχνίδι::, σε όλες τις φάσεις», παρέχοντας μια λίστα πλαισίων, η οποία δημιουργεί εντύπωση πληρότητας ενώ ταυτόχρονα αποτελεί διατύπωση ακραίας περίπτωσης, κάνοντας τον λόγο περισσότερο πειστικό. Έπειτα, κατασκευάζει άλλη μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως δεξιότητα του εκπαιδευτικού που συμβάλλει στην δημιουργία ενός υποστηρικτικού πλαισίου: «Θα έλεγα: ότι είναι η ικανότητα που έχει ο εκπαιδευτικός, η: δεξιότητα:, τέλος πάντων όπως θέλουμε το λέμε, εεε να αναγνωρίζει τα: συναισθήματα των μαθητών του: και να μπορεί:: εμμ να εντοπίσει τις δυσκολίες ή τις ευκολίες που έχουν να τα διαχειρίζονται: και: να διαχειρίζονται τις καταστάσεις που δημιουργούνται: τέλος πάντων, και αυτός από την πλευρά του εεε να:: δημιουργήσει ένα: πλαίσιο υποστηρικτικό για τους μαθητές». Μετά, επεκτείνει τον ισχυρισμό αυτό συνδέοντάς τον με παιδοκεντρικές αρχές, όπως η ελεύθερη έκφραση των μαθητών/μαθητριών και η ολοκλήρωσή τους ως προσωπικότητες: «που θα τους βοηθάει να εκφράζονται και να:: προάγουν τη:ν ολοκλήρωση τους ως προσωπικότητες (2,1) εμμ σε σχέση με τους άλλους και με τον εαυτό τους».

Απόσπασμα 3

«Εσείς πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο σας με τους μαθητές και τις μαθήτριές σας;

Σ1: Εεε:: για μένα τώρα η ενσυναίσθηση (3.4) πως θα την όριζα .πιστεύω είναι η ικανότητα που έχουμε εμείς οι εκπαιδευτικοί να:: έχουμε επίγνωση των συναισθημάτων των μαθητών μας, να τους κατανοούμε:: και μέσα από τη διδασκαλία μας να μπορούμε να τα ενισχύουμε, εεε:: δηλαδή να μπορούμε με κάποιον τρόπο να μπαίνουμε στη θέση του μαθητή .ο οποίος μπορεί να βιώνει κάποια αρνητική γι' αυτόν συνθήκη και το μόνο που έχουμε να κάνουμε είναι να:: δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον (.) στο οποίο τα παιδιά να νιώθουν ότι υπάρχει: (.) στήριξη και κατανόηση. Δηλαδή, με:: τη βοήθεια της ενσυναίσθησης (.) ένας εκπαιδευτικός μπορεί να κατανοήσει αυτά τα άτομα που: έχουν ανάγκη από (1,8) περισσότερη στήριξη και εννοώ και συναισθηματικά και:: αυτό που ήθελα να πω είναι ότι ο εκπαιδευτικός όταν είναι .σε θέση να κατανοήσει αυτά τα άτομα, είναι και σε θέση να προσαρμόσει και το μάθημά του για να: προσεγγίσει και να συμπεριλάβει αυτά τα παιδιά. Μόνο έτσι θα είναι αποτελεσματική η εκπαίδευση που προσφέρει, δημιουργώντας ένα πολύ πολύ ΘΕΤΙΚΟ περιβάλλον μάθησης».

(Ερώτηση 6, Σ1)

Απαντώντας στην ερώτηση πως θα όριζε την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο με τους/τις μαθητές/μαθήτριές του/της, ο/η ομιλητής ομιλήτρια κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως καθιερωμένης παιδαγωγικής πρακτικής. Παραθέτει έναν λεπτομερή ορισμό της ενσυναίσθησης «Εεε:: για μένα τώρα η ενσυναίσθηση (3.4) πως θα την όριζα .πιστεύω είναι η ικανότητα που έχουμε εμείς οι εκπαιδευτικοί να:: έχουμε επίγνωση των συναισθημάτων των μαθητών μας, να τους κατανοούμε:: και μέσα από τη διδασκαλία μας να μπορούμε να τα ενισχύουμε, εεε:: δηλαδή να μπορούμε με κάποιον τρόπο να μπαίνουμε στη θέση του μαθητή .ο οποίος μπορεί να βιώνει κάποια αρνητική γι' αυτόν συνθήκη και το μόνο που έχουμε να κάνουμε είναι να:: δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον (.) στο οποίο τα παιδιά να νιώθουν ότι υπάρχει: (.)

στήριξη και κατανόηση», καταλήγοντας στον ορισμό που έδωσε η ερευνήτρια στην αρχή. Εδώ χρησιμοποιεί πρώτο πληθυντικό πρόσωπο ως εκπρόσωπος της επαγγελματικής του/της ομάδας. Στη συνέχεια, τεκμηριώνει την εκδοχή της ενσυναίσθησης ως καθιερωμένης παιδαγωγικής πρακτικής την οποία δικαιολογεί συνδέοντάς την με παιδοκεντρικές αρχές, όπως η δημιουργία υποστηρικτικού περιβάλλοντος και η προσαρμογή του μαθήματος στις ανάγκες των μαθητών/μαθητριών: «Δηλαδή, με:: τη βοήθεια της ενσυναίσθησης (.) ένας εκπαιδευτικός μπορεί να κατανοήσει αυτά τα άτομα που: έχουν ανάγκη από (1,8) περισσότερη στήριξη και εννοώ και συναισθηματικά και:: αυτό που ήθελα να πω είναι ότι ο εκπαιδευτικός όταν είναι .σε θέση να κατανοήσει αυτά τα άτομα, είναι και σε θέση να προσαρμόσει και το μάθημά του για να: προσεγγίσει και να συμπεριλάβει αυτά τα παιδιά». Τέλος, ενισχύει την αποτελεσματικότητα της ενσυναίσθησης, χρησιμοποιώντας τη λογική του επιχειρήματος και καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι: «Μόνο έτσι θα είναι αποτελεσματική η εκπαίδευση που προσφέρει, δημιουργώντας ένα πολύ πολύ ΘΕΤΙΚΟ περιβάλλον μάθησης».

- Σκόπιμη παιδαγωγική δεοντολογία.

Απόσπασμα 4

Αν ναι, σε ποιο πλαίσιο συναντήσατε την έννοια της ενσυναίσθησης; Πώς οριζόταν η «ενσυναίσθηση στο πλαίσιο αυτό;

Σ1: Εεε:: γενικά είναι εύκολο να τη συναντήσεις σε ένα πλαίσιο που εμπλέκεται η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή και εγώ νιώθω ότι τη συνάντησα στη::, μέσα στην τάξη (2.3) στο ολοήμερο τμήμα, την ώρα της διδασκαλίας. Η ενσυναίσθηση σε αυτό το πλαίσιο (.) θα έλεγα ότι:: είναι η ικανότητα του εκπαιδευτικού να κατανοεί και να ανταποκρίνεται στα συναισθήματα, τις ανάγκες (.) τις εμπειρίες των μαθητών του (2.4) Φυσικά, ένας εκπαιδευτικός εεε πρέπει να έχει μία: ικανότητα αντίληψης όπου: να καταλαβαίνει τις διάφορες συναισθηματικές καταστάσεις που ίσως βιώνουν οι μαθητές και οφείλει να είναι και σε θέση να τις διαχειριστεί για να μπορέσουν τα παιδιά να αναπτυχθούν σωστά».

(Ερώτηση 5, Σ1)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια περιγράφει την ενσυναίσθηση στο πλαίσιο της σχέσης εκπαιδευτικού-μαθητή, παραθέτοντας μία λίστα σχολικών πλαισίων «Εεε:: γενικά είναι εύκολο να τη συναντήσεις σε ένα πλαίσιο που εμπλέκεται η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή και εγώ νιώθω ότι τη συνάντησα στη::, μέσα στην τάξη (2.3) στο ολοήμερο τμήμα, την ώρα της διδασκαλίας», δίνοντας μια αίσθηση πληρότητας. Στη συνέχεια, κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως καθιερωμένης παιδαγωγικής πρακτικής «Η ενσυναίσθηση σε αυτό το πλαίσιο (.) θα έλεγα ότι:: είναι η ικανότητα του εκπαιδευτικού να κατανοεί και να ανταποκρίνεται στα συναισθήματα, τις ανάγκες (.) τις εμπειρίες των μαθητών του». Για την περιγραφή της παιδαγωγικής δράσης χρησιμοποιεί μία λίστα από πράξεις, ενισχύοντας την κατασκευή της γεγονικότητας. Έπειτα, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια προσθέτει μία δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσχεδιασμένης πρακτικής «Φυσικά, ένας εκπαιδευτικός εεε πρέπει να έχει μία: ικανότητα αντίληψης όπου: να καταλαβαίνει τις διάφορες συναισθηματικές καταστάσεις που ίσως βιώνουν οι μαθητές» και τη δικαιολογεί συνδέοντας την ενσυναίσθηση με παιδοκεντρικές αρχές, όπως οι αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές. Η απάντηση κλείνει με τον/την ομιλητή/ομιλήτρια να τονίζει

περαιτέρω την ενσυναίσθηση ως αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική μέσα σε μία παιδοκεντρική αρχή «και οφείλει να είναι και σε θέση να τις διαχειριστεί για να μπορέσουν τα παιδιά να αναπτυχθούν σωστά».

Απόσπασμα 5

«Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους γονείς/τις οικογένειες των μαθητών/τριών σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ6: Ναι, (2,6) είναι ότι όταν βλέπουμε εεε για παράδειγμα για να:: αναφέρεις στους γονείς ότι:: υπάρχει κάποια:: (.) μια μαθησιακή δυσκολία (.) εεε για να μπορέσεις να τους προσεγγίσεις, εεε θα πρέπει να: μπεις στη θέση τη δικιά τους, εε να καταλάβεις την ψυχολογική τους κατάσταση πρώτα και μετά:: είναι:: το δηλαδή τι: θα ήθελες να ακούσεις (.) πώς να το ακούσεις για να μπορέσεις, δηλαδή να πετύχεις τον στόχο σου και να::: (3,4) ευαισθητοποιήσεις τους γονείς αλλά ταυτόχρονα εεε (3,8) να μην τους προσβάλλεις και τους φέρεις σε δύσκολη θέση, (.) τότε πρέπει να: υπάρχει ενσυναίσθηση».

(Ερώτηση 12, Σ6)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως σκόπιμη παιδαγωγικής δεοντολογίας «Ναι, (2,6) είναι ότι όταν βλέπουμε εεε για παράδειγμα για να:: αναφέρεις στους γονείς ότι:: υπάρχει κάποια:: (.) μια μαθησιακή δυσκολία (.) εεε για να μπορέσεις να τους προσεγγίσεις, εεε θα πρέπει να: μπεις στη θέση τη δικιά τους, εεε να καταλάβεις την ψυχολογική τους κατάσταση πρώτα και μετά:: είναι:: το δηλαδή τι: θα ήθελες να ακούσεις (.) πώς να το ακούσεις για να μπορέσεις, δηλαδή να πετύχεις τον στόχο σου και να::: (3,4) ευαισθητοποιήσεις τους γονείς», την οποία δικαιολογεί συνδέοντάς την με μία λίστα παιδαγωγικών αρχών, όπως η σωστή διαχείριση των μαθησιακών δυσκολιών, με την οποία δίνει την εντύπωση της πληρότητας. Τέλος, η απάντησή του/της κλείνει με τη φράση «αλλά ταυτόχρονα εεε (3,8) να μην τους προσβάλλεις και τους φέρεις σε δύσκολη θέση, (.) τότε πρέπει να: υπάρχει ενσυναίσθηση», με την οποία τονίζει την αναγκαιότητα της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό έργο.

Απόσπασμα 6

«Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ7: Η:: ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους μμμ στο παιδαγωγικό έργο:: εεε (.) αποτελεί τη δυνατότητα να::: κατανοεί:ς, να: στηρί:ζεις και:: να: συνεργάζεσαι με τους συναδέλφους σου (4,1) για να είσαι σε::: θέση να τον καταλάβεις πρέπει εεε να::: είσαι σε θέση να δεις τις προκλήσεις του εεε τις αδυναμίες του αλλά και: τις επιτυχίες του. Εγώ:: με όσους συναδέλφους συνεργάστηκα πάντα:: εεε (.) προσπαθούσα να:: δημιουργήσω ένα θετικό ένα:: συνεργατικό περιβάλλον, γιατί:: καλώς ή κακώς βρισκόμασταν για μεγάλο χρονικό διάστημα στο ίδιο επαγγελματικό περιβάλλον, ήμασταν στον ίδιο χώρο και:: πολλές φορές μοιραζόμαστε εεε κοινά πράγματα . τώρα από την εμπειρία μου έχω συναντήσει πολλούς συναδέλφους που:: εεε αντιμετώπιζαν δυσκολίες με::: τη διαχείριση της τάξης ή:: δεν ήξεραν πώς να::: αντιμετωπίσουν (.) τα: προβλήματα και τις αδυναμίες εεε των παιδιών και:: σε όποια τέτοια .περίσταση συνάντησα (1,8), προσέφερα πραγματικά εεε στήριξη, τεχνικές και:: δημιούργησα περιβάλλον ανοικτού διαλόγου για να::: βελτιωθεί η κατάσταση της συναδέλφου αλλά:: (2,1) και συ ο ίδιος αποκομίζεις πράγματα από τη συνεργασία σου εεε με τους άλλους συναδέλφους, ανταλλάσσεις εμπειρίες, ιδέες (4,3). Πρέπει:: να::: συνειδητοποιήσουμε ότι:: (.) έχουμε κοινό επαγγελματικό στόχο και:: γενικά θεωρώ ότι είναι από τις πιο σημαντικές διαστάσεις αυτήν με τον συνάδελφο».

(Ερώτηση 15, Σ7)

Απατώντας στην ερώτηση, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσχεδιασμένης πρακτικής, την οποία δικαιολογεί με μία λίστα πράξεων που δίνει την εντύπωση της πληρότητας, ενισχύοντας την κατασκευή της γεγονικότητας «Η:: ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους μμμ στο παιδαγωγικό έργο:: εεε (.) αποτελεί τη δυνατότητα να::: κατανοεί:ς, να: στηρί:ξεις και:: να: συνεργάζεσαι με τους συναδέλφους σου (4,1) για να είσαι σε:: .θέση να τον καταλάβεις πρέπει εεε να:: είσαι σε θέση να δεις τις προκλήσεις του εεε τις αδυναμίες του αλλά και: τις επιτυχίες του». Στη συνέχεια, τεκμηριώνει αυτόν τον ισχυρισμό παραθέτοντας ένα παράδειγμα από την εμπειρία του/της «Εγώ:: με όσους συναδέλφους συνεργάστηκα πάντα:: εεε (.) προσπαθούσα να:: δημιουργήσω ένα θετικό ένα:: συνεργατικό περιβάλλον, γιατί:: καλώς ή κακώς βρισκόμασταν για μεγάλο χρονικό διάστημα στο ίδιο επαγγελματικό περιβάλλον, ήμαστε στον ίδιο χώρο και:: πολλές φορές μοιραζόμαστε εεε κοινά πράγματα». Μετά, ορίζει την ενσυναίσθηση ως μια επιθυμητή παιδαγωγική στάση, την οποία τεκμηριώνει μέσω της περιγραφής, ενισχύοντας την αληθοφάνεια της περίπτωσης του παιδαγωγικού έργου «τώρα από την εμπειρία μου έχω συναντήσει πολλούς συναδέλφους που:: εεε αντιμετώπιζαν δυσκολίες με::: τη διαχείριση της τάξης ή:: δεν ήξεραν πώς να:: αντιμετωπίσουν (.) τα: προβλήματα και τις αδυναμίες εεε των παιδιών και:: σε όποια τέτοια .περίσταση συνάντησα (1,8), προσέφερα πραγματικά εεε στήριξη, τεχνικές και:: δημιούργησα περιβάλλον ανοικτού διαλόγου για να:: βελτιωθεί η κατάσταση της συναδέλφου αλλά:: (2,1) και συ ο ίδιος αποκομίζεις πράγματα από τη συνεργασία σου εεε με τους άλλους συναδέλφους, ανταλλάσσεις εμπειρίες, ιδέες (4,3)». Η απάντηση κλείνει ενισχύοντας τον ισχυρισμό ότι η ενσυναίσθηση είναι μια προσχεδιασμένη πρακτική, όπου επιτυγχάνεται μέσα από τον κοινό στόχο «Πρέπει:: να:: συνειδητοποιήσουμε ότι:: (.) έχουμε κοινό επαγγελματικό στόχο και:: γενικά θεωρώ ότι είναι από τις πιο σημαντικές διαστάσεις αυτήν με τον συνάδελφο».

- Αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική.

Απόσπασμα 7

«Αν ναι, σε ποιο πλαίσιο συναντήσατε την έννοια της ενσυναίσθησης; Πώς οριζόταν η ενσυναίσθηση στο πλαίσιο αυτό;

Σ3: Γενικά: στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, σε όλο το μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας (2,5) το: εκπαιδευτικό περιβάλλον πρέπει να:: είναι τόσο καλά οργανωμένο, όπου:: οι διαπροσωπικές δεξιότητες να:: συνεκτιμώνται και ως εκπαιδευτικοί να θέτουμε κανόνες και όρια (.) εεε όπου να μπορούν οι μαθητές, να: μπορούν να επικοινωνούν, ακόμα και: να:: αναπτύσσουν μια υγιή σχέση μαζί μας, πρέπει πραγματικά να μπούμε στη θέση του παιδιού. Θα:: χρησιμοποιήσω και: τον τίτλο από ένα βιβλίο που: μου άρεσε πάρα πολύ .όπως είχα πει (.) και πιο πάνω, να μπούμε στα παπούτσια του άλλου, να: να αφουγκραστούμε τα παιδιά .να ακούσουμε και να καταλάβουμε και όχι απλά να ακολουθούμε εεε ένα πρόγραμμα που:: (.) με τα δικά μας δηλαδή θέλω, τους δικούς μας στόχους που: θέσαμε εξαρχής, αυτό: (3,6) στη συνέχεια θα αλλάξει».

(Ερώτηση 5, Σ3)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια κάνει λόγο για την ενσυναίσθηση στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, κατασκευάζοντας μια δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσχεδιασμένης πρακτικής την οποία δικαιολογεί συνδέοντάς την με την

αποτελεσματικότητα της ενσυναίσθησης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον: «Γενικά: στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, σε όλο το μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας (2,5) το: εκπαιδευτικό περιβάλλον πρέπει να:: είναι τόσο καλά οργανωμένο, όπου:: οι διαπροσωπικές δεξιότητες να:: συνεκτιμώνται και ως εκπαιδευτικοί να θέτουμε κανόνες και όρια (.) εεε όπου να μπορούν οι μαθητές, να: μπορούν να επικοινωνούν, ακόμα και: να:: αναπτύξουν μια υγιή σχέση μαζί μας, πρέπει πραγματικά να μπορούμε στη θέση του παιδιού». Στη συνέχεια, τεκμηριώνει αυτόν τον ισχυρισμό διατυπώνοντας έναν ορισμό παρόμοιο με αυτόν που έδωσε η ερευνήτρια «Θα:: χρησιμοποιήσω και: τον τίτλο από ένα βιβλίο που: μου άρεσε πάρα πολύ .όπως είχα πει (.) και πιο πάνω, να μπορούμε στα παπούτσια του άλλου, να: να αφουγκραστούμε τα παιδιά .να ακούσουμε και να καταλάβουμε και όχι απλά να ακολουθούμε εεε ένα πρόγραμμα που:: (.) με τα δικά μας δηλαδή θέλω, τους δικούς μας στόχους που: θέσαμε εξ αρχής, αυτό: (3,6) στη συνέχεια θα αλλάξει.», χρησιμοποιώντας τη δημοφιλή μεταφορά και μία λίστα από πράξεις δίνοντας την εντύπωση πληρότητας και ενισχύοντας τη γεγονικότητα της περιγραφής του παιδαγωγικού έργου ως μια αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική.

Απόσπασμα 8

«Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικού που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ4: Πολλά παραδείγματα εεε από τα πιο απλά έως και τα: πιο σύνθετα. Το συνηθέστερο είναι να::: να πρέπει ως εκπαιδευτικός να τηρήσεις ένα πρόγραμμα και ένα χρονοδιάγραμμα προκειμένου να υλοποιήσεις κάποιες δραστηριότητες βάση του: σχεδιασμού που: έχεις κάνει (2,1) αλλά:: να βλέπεις ότι τα θέλω και οι ανάγκες των παιδιών είναι άλλα και σε πάνε σε εντελώς άλλη κατεύθυνση (.) οπότε: (.) το αντιλαμβάνεσαι εεε παράδειγμα τη σωματική τους κούραση, την έλλειψη διάθεσης ή τη συγκέντρωση εεε τη:::ν δυσκολία στη συγκέντρωση, ώστε να ανταποκριθούν και να επιλέγεις να κάνεις είτε κάτι εντελώς διαφορετικό ως διέξοδο που θα:: τα εκτονώσει και θα τα κάνει να νιώσουν καλύτερα για να .μπορείς σε δεύτερη φάση να κάνεις αυτό που είχες σχεδιάσει (.) είτε επιλέγεις να κάνεις αυτό που είχες σχεδιάσει αλλά εντελώς με διαφορετικό τρόπο και συνήθως πιο:: παιγνιώδη εμμ να βγεις στην αυλή:, να επιλέξεις άλλη μεθοδολογία: άλλο: τρόπο άλλα:: υλικά κάτι που θα κάνει τα παιδιά να χαρούν, να:: εκτονωθούν και να ανταποκριθούν πιο εύκολα και πιο ευχάριστα. Εεε κάτι που μου έρχεται έτσι στο μυαλό, που το:: έζησα πέρυσι (4,3) ήταν στο διάστημα της προσαρμογής των μαθητών στο σχολείο εεε μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων, ήταν τέτοια εποχή περί:που. Είχα μία μαθήτρια, η οποία:: (.) ενώ ήτα:ν ένα παιδάκι: πολύ πρόσχαρο:, κοινωνικό:, είχε: φίλους, ένιωθε πά:ρα πολύ ωραία στο σχολείο (2,0) και το εξέφραζε αυτό με κάθε τρόπο, (.) είχαμε πάρα πολύ: καλή σχέση (.) μεταξύ μας αλλά: και με (3,1) τους υπόλοιπους μαθητές της είχε καλή σχέση εεε (2,3) στο διάστημα των γιορτών των Χριστουγέννων μεσολάβησε η:: γέννηση της αδερφής της (.) και:: όταν τέλος πάντων επέ:στρεψε το παιδί μετά από ένα διάστημα μεγάλης παραμονής στο σπίτι ήταν εεε φυσιολογικό .να βγάλει μια δυσκολία συν το γεγονός ότι: είχαμε και ένα μικρό αδερφάκι που είχε έρθει μόλις στην εεε ζωή της (3,4) εεε ήταν όμως ένα παιδάκι, το οποίο δεν θα σε απασχολούσε, ούτε θα δημιουργούσε: κάποιο: πρόβλημα εεε το έβλεπα και το αντιλαμβανόμουν, όμως, από την έκφραση του προσώ:που της, από τις κινή:σεις της από::: από τον τρόπο που λειτουργούσε ότι: είχε μία:: δυσκολία:: και θέλησα να την προσεγγίσω (4,5) Συζήτησα μαζί της εεε είχαμε: και λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία (.) εεε (2,8) ένιωθα:: (.) έδειχνα ότι:: είμαι κοντά της είμαι: δί:πλα της και προσπάθησα να κερδίσω την εμπιστοσύνη της, (.) μου εξέφρασε την αγωνία της, τη:ν ανάγκη της να είναι με τη μαμά στο σπίτι και τα λοιπά

(.) εεε και εκείνο που σκέφτηκα αυθόρμητα εκείνη τη στιγμή ήταν να:: την κάνω μέτοχο σε μια: .ανάλογη δική μου κατάσταση εεε γιατί και εγώ βρίσκομαι: μακριά από την οικογένειά μου (2,5) από τον μεγάλο μου γιο, και: της το: εξήγησα και μου έπιασε το χέρι και μου λέει κυρία είμαι εδώ για σένα και της λέω και εγώ είμαι εδώ για σένα Έλλη. Εεε κάναμε τότε μια συμφωνία (.) οι δυο μας, ότι:: όταν ερχόμαστε σε:: μια δύσκολη θέση και μας λείπει εμένα ο γιος μου και αυτηνής η μαμά της, θα κάνουμε η μια στην άλλη μια αγκαλιά».

(Ερώτηση 7, Σ4)

Εδώ ο/η ομιλήτης ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αποτελεσματικής παιδαγωγικής στρατηγικής «Πολλά παραδείγματα εεε από τα πιο απλά έως και τα: πιο σύνθετα. Το συνηθέστερο είναι να:: να πρέπει ως εκπαιδευτικός να τηρήσεις ένα πρόγραμμα και ένα χρονοδιάγραμμα προκειμένου να υλοποιήσεις κάποιες δραστηριότητες βάση του: σχεδιασμού που: έχεις κάνει (2,1) αλλά:: να βλέπεις ότι τα θέλω και οι ανάγκες των παιδιών είναι άλλα και σε πάνε σε εντελώς άλλη κατεύθυνση (.) οπότε: (.) το αντιλαμβάνεσαι εεε παράδειγμα τη σωματική τους κούραση, την έλλειψη διάθεσης ή τη συγκέντρωση εεε τη::ν δυσκολία στη συγκέντρωση, ώστε να ανταποκριθούν και να επιλέγεις να κάνεις είτε κάτι εντελώς διαφορετικό ως διέξοδο που θα:: τα εκτονώσει και θα τα κάνει να νιώσουν καλύτερα για να .μπορείς σε δεύτερη φάση να κάνεις αυτό που είχες σχεδιάσει (.) είτε επιλέγεις να κάνεις αυτό που είχες σχεδιάσει αλλά εντελώς με διαφορετικό τρόπο και συνήθως πιο:: παιγνιώδη εμμ να βγεις στην αυλή:, να επιλέξεις άλλη μεθοδολογία: άλλο: τρόπο άλλα:: υλικά κάτι που θα κάνει τα παιδιά να χαρούν, να:: εκτονωθούν και να ανταποκριθούν πιο εύκολα και πιο ευχάριστα». Στη συνέχεια, τεκμηριώνει τον ισχυρισμό του/της, μέσω από την περιγραφή μιας εμπειρίας του/της, ενισχύοντας την αληθοφάνεια της περιγραφής του συμβάντος «Εεε κάτι που μου έρχεται έτσι στο μυαλό, που το:: έζησα πέρυσι (4,3) ήταν στο διάστημα της προσαρμογής των μαθητών στο σχολείο εεε μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων, ήταν τέτοια εποχή περί:που. Είχα μία μαθήτρια, η οποία:: (.) ενώ ήτα:ν ένα παιδάκι: πολύ πρόσχαρο:, κοινωνικό:, είχε: φίλους, ένιωθε πά:ρα πολύ ωραία στο σχολείο (2,0) και το εξέφραζε αυτό με κάθε τρόπο, (.) είχαμε πάρα πολύ: καλή σχέση (.) μεταξύ μας αλλά: και με (3,1) τους υπόλοιπους μαθητές της είχε καλή σχέση εεε (2,3) στο διάστημα των γιορτών των Χριστουγέννων μεσολάβησε η:: γέννηση της αδερφής της (.) και:: όταν τέλος πάντων επέ:στρεψε το παιδί μετά από ένα διάστημα μεγάλης παραμονής στο σπίτι ήταν εεε φυσιολογικό .να βγάλει μια δυσκολία συν το γεγονός ότι: είχαμε και ένα μικρό αδερφάκι που είχε έρθει μόλις στην εεε ζωή της (3,4) εεε ήταν όμως ένα παιδάκι, το οποίο δεν θα σε απασχολούσε, ούτε θα δημιουργούσε: κάποιο: πρόβλημα εεε το έβλεπα και το αντιλαμβανόμουν, όμως, από την έκφραση του προσώ:που της, από τις κινή:σεις της από:: από τον τρόπο που λειτουργούσε ότι: είχε μία:: δυσκολία:: και θέλησα να την προσεγγίσω (4,5) Συζήτησα μαζί της εεε είχαμε: και λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία (.) εεε (2,8) ένιωθα:: (.) έδειχνα ότι:: είμαι κοντά της είμαι: δί:πλα της και προσπάθησα να κερδίσω την εμπιστοσύνη της, (.) μου εξέφρασε την αγωνία της, τη:ν ανάγκη της να είναι με τη μαμά στο σπίτι και τα λοιπά (.) εεε και εκείνο που σκέφτηκα αυθόρμητα εκείνη τη στιγμή ήταν να:: την κάνω μέτοχο σε μια: .ανάλογη δική μου κατάσταση εεε γιατί και εγώ βρίσκομαι: μακριά από την οικογένειά μου (2,5) από τον μεγάλο μου γιο, και: της το: εξήγησα και μου έπιασε το χέρι και μου λέει κυρία είμαι εδώ για σένα και της λέω και εγώ είμαι εδώ για σένα Έλλη». Τέλος, η απάντησή του/της κλείνει με την ένδειξη της αποτελεσματικότητας μέσω μιας συνθήκης «Εεε κάναμε

τότε μια συμφωνία (.) οι δυο μας, ότι:: όταν ερχόμαστε σε:: μια δύσκολη θέση και μας λείπει εμένα ο γιος μου και αυτηνής η μαμά της, θα κάνουμε η μια στην άλλη μια αγκαλιά».

- Μη αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική.

Απόσπασμα 9

«Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικός που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς του/τις συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ1: Εεε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που αντικατοπτρίζει την ενσυναίσθηση προς μια συνάδελφο είναι η:: περίπτωση μιας συναδέλφου παράλληλης στήριξης που είχα στην τάξη μου (2,2) η οποία:: σε:: κατά τη διάρκεια μιας ομαδικής συζήτησης που είχαμε με τα παιδιά (.) εεε στην τάξη με ένα θέμα, έπεσε σε έντονο διάλογο και:: ήρθε σε ρήξη με την προϊσταμένη λόγω διαφορετικών απόψεων πάνω σε αυτή τη συζήτηση εεε ήταν μία πολύ κακή εικόνα (.) γιατί ο καβγάς άρχιζε να ξεφεύγει μεταξύ τους εεε με αποτέλεσμα η προϊσταμένη να:: αποφασίζει (.) να μην την επιτρέπει πλέον στη συνάδελφο να μπαίνει στην τάξη . ΠΟΤΕ ξανά μέσα στην τάξη για όλη την υπόλοιπη χρονιά. Αντιλήφθηκα ότι:: η κατάσταση που δημιουργήθηκε: ήταν πολύ άβολη και προσπάθησα να μπω στη θέση της (2,9) για να της εκφράσω κάπως ότι είμαι δίπλα της για να:: ξεπεράσει ό:λη αυτήν την κατάσταση. Εντάξει (.) στεναχωρήθηκα είναι η αλήθεια, προσπάθησα να της μιλήσω, να τη συμβουλέψω (3,4) βασικά να την κατανοήσω συναισθηματικά έτσι ώστε και γω να: μπορέσω να της προσφέρω ψυχολογική στήριξη και να νιώθει ότι:: είναι κάποιος δίπλα της. Από τη συνομιλία μας κατάλαβα ότι ένιωσε πολύ άσχημα γιατί συνέβη μπροστά σε όλα τα παιδιά κιόλας αλλά:: δυστυχώς (.) δεν είχαμε κάποιο αποτέλεσμα».

(Ερώτηση 16, Σ1)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μία μη αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική, την οποία δικαιολογεί μέσα από την αφήγηση της περίπτωσης όπου έδειξε ενσυναίσθηση «Εεε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που αντικατοπτρίζει την ενσυναίσθηση προς μια συνάδελφο είναι η:: περίπτωση μιας συναδέλφου παράλληλης στήριξης που είχα στην τάξη μου (2,2) η οποία:: σε:: κατά τη διάρκεια μιας ομαδικής συζήτησης που είχαμε με τα παιδιά (.) εεε στην τάξη με ένα θέμα, έπεσε σε έντονο διάλογο και:: ήρθε σε ρήξη με την προϊσταμένη λόγω διαφορετικών απόψεων πάνω σε αυτή τη συζήτηση εεε ήταν μία πολύ κακή εικόνα (.) γιατί ο καβγάς άρχιζε να ξεφεύγει μεταξύ τους εεε με αποτέλεσμα η προϊσταμένη να:: αποφασίζει (.) να μην την επιτρέπει πλέον στη συνάδελφο να μπαίνει στην τάξη . ΠΟΤΕ ξανά μέσα στην τάξη για όλη την υπόλοιπη χρονιά. Αντιλήφθηκα ότι:: η κατάσταση που δημιουργήθηκε: ήταν πολύ άβολη και προσπάθησα να μπω στη θέση της (2,9) για να της εκφράσω κάπως ότι είμαι δίπλα της για να:: ξεπεράσει ό:λη αυτήν την κατάσταση. Εντάξει (.) στεναχωρήθηκα είναι η αλήθεια, προσπάθησα να της μιλήσω, να τη συμβουλέψω (3,4) βασικά να την κατανοήσω συναισθηματικά έτσι ώστε και γω να: μπορέσω να της προσφέρω ψυχολογική στήριξη και να νιώθει ότι:: είναι κάποιος δίπλα της». Τέλος, παρά τις προσπάθειές του/της, η ενσυναίσθηση δεν ήταν επαρκής για την επίλυση του προβλήματος «Από τη συνομιλία μας κατάλαβα ότι ένιωσε πολύ άσχημα γιατί συνέβη μπροστά σε όλα τα παιδιά κιόλας αλλά:: δυστυχώς (.) δεν είχαμε κάποιο αποτέλεσμα»

Απόσπασμα 10

«Στις περιστάσεις αυτές, ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησής σας προς τους/τις συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ1: Ήταν αρνητικά, ναι.. Παρά, δηλαδή τις προσπάθειές μου στο τέλος, απλά δεν ξαναμπήκε (.) δεν επανήλθε μέσα στην τάξη όντας παράλληλη στήριξη και απλά έμπαινε όταν έβγαινε η προϊσταμένη:: ή και καθόλου. Δεν υπήρχε καμία επαφή μέχρι το τέλος της χρονιάς [αμήχανα γέλια], δυστυχώς η:: επαφή μας ελάχιστη και:: πολύ πολύ αμυχανία στο εργασιακό μας περιβάλλον».

(Ερώτηση 17, Σ1)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια απαντώντας στην ερώτηση για τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησης ως προς τους/τις συναδέλφους σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο, κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μη αποτελεσματικής παιδαγωγικής στρατηγικής, την οποία δικαιολογεί περιγράφοντας τα αποτελέσματα μιας περίπτωσης που έχει βιώσει: «Ήταν αρνητικά, ναι.. Παρά, δηλαδή τις προσπάθειές μου στο τέλος, απλά δεν ξαναμπήκε (.) δεν επανήλθε μέσα στην τάξη όντας παράλληλη στήριξη και απλά έμπαινε όταν έβγαινε η προϊσταμένη:: ή και καθόλου». Τέλος, ενισχύει τον ισχυρισμό της ενσυναίσθησης ως μη αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική στις σχέσεις «Δεν υπήρχε καμία επαφή μέχρι το τέλος της χρονιάς [αμήχανα γέλια], δυστυχώς η:: επαφή μας ελάχιστη και:: πολύ πολύ αμυχανία στο εργασιακό μας περιβάλλον».

- Επιθυμητή παιδαγωγική στάση.

Απόσπασμα 11

«Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους γονείς/τις οικογένειες των μαθητών/τριών σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ2: Εεε όλοι οι γονείς τα τελευταία χρόνια έχουν κάνει ας το πούμε βήματα να (2,8) να αντιληφθούν το τι ακριβώς γίνεται από τον εκπαιδευτικό μέσα στην τάξη ή σε όλη τη σχολική κοινότητα και να προσπαθούν να καταλάβουν κάποια από τα αντικείμενα που επιλέγει ο εκπαιδευτικός να δείξει ή τεχνικές (4,5) εεε αυτοί βιώνουν μία δική τους πλευρά σαν γονείς, έχουν (.) τις απαιτήσεις τους, έχουνε:: τα παράπονά τους και δεν καταλαβαίνουν σε καμία περίπτωση ακριβώς το έργο το δικό μας μέσα στο σχολείο, το παιδαγωγικό μας έργο, δεν αντιλαμβάνονται για το τι μπορεί να περνάμε ή για το τι κάνουμε αυτό που κάνουμε αλλά έτσι κι αλλιώς, όλα τα χρόνια (.) συγκαταβατικοί είναι οι γονείς, εντάξει (3,2) με ιδιαίτερες περιπτώσεις κάποιες φορές αλλά:: προσωπικά τουλάχιστον από όλες αυτές τις εμπειρίες που είχα, όλοι οι γονείς .κρεμόντουσαν από τα χείλη μου, δεν είχαν κάποιο παράπονο και δεν έτυχε να πετύχω και κάποιον απαιτητικό: γονέα που να μη με καταλαβαίνει, όλοι με άκουγαν, με ρωτούσαν, με ρωτούσαν για τα παιδιά, τι θα πρέπει να πράξουν και οι ίδιοι, η ίδια η μητέρα, ο πατέρας σε συνδυασμό, να υπάρχει: μια:::, να υπάρχει μια επικοινωνία, να υπάρχει μια συνεργασία με το σχολείο, με το δάσκαλο:, της παράλληλης στήριξης ειδικά για παράδειγμα που είμαι εγώ (2,3) εεε αρκετά καλό το επίπεδο της ενσυναίσθησης σε ότι αφορά τους γονείς και τις οικογένειες των μαθητών μου».

(Ερώτηση 12, Σ2)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια στην αρχή της απάντησης περιγράφει μία συνηθισμένη, τυπική θέση που κατέχουν οι γονείς στο σχολικό περιβάλλον «Εεε όλοι οι γονείς τα τελευταία χρόνια έχουν κάνει ας το πούμε βήματα να (2,8) να αντιληφθούν το τι ακριβώς γίνεται από τον εκπαιδευτικό μέσα στην τάξη ή σε όλη τη σχολική κοινότητα και να προσπαθούν να καταλάβουν κάποια από τα αντικείμενα που επιλέγει ο εκπαιδευτικός να δείξει ή τεχνικές (4,5) εεε αυτοί βιώνουν μία δική τους πλευρά σαν

γονείς, έχουν (.) τις απαιτήσεις τους , έχουνε:: τα παράπονά τους και δεν καταλαβαίνουν σε καμία περίπτωση ακριβώς το έργο το δικό μας μέσα στο σχολείο, το παιδαγωγικό μας έργο, δεν αντιλαμβάνονται για το τι μπορεί να περνάμε ή για το τι κάνουμε αυτό που κάνουμε αλλά έτσι κι αλλιώς, όλα τα χρόνια (.) συγκαταβατικοί είναι οι γονείς, εντάξει (3,2) με ιδιαίτερες περιπτώσεις κάποιες φορές αλλά:: προσωπικά τουλάχιστον». Στη συνέχεια, ορίζει την ενσυναίσθηση ως μια επιθυμητή παιδαγωγική στάση, την οποία δικαιολογεί μέσα από μία λίστα πράξεων που δίνει εντύπωση πληρότητας «από όλες αυτές τις εμπειρίες που είχα, όλοι οι γονείς .κρεμόντουσαν από τα χείλη μου, δεν είχαν κάποιο παράπονο και δεν έτυχε να πετύχω και κάποιον απαιτητικό: γονέα που να μη με καταλαβαίνει, όλοι με άκουγαν, με ρωτούσαν, με ρωτούσαν για τα παιδιά, τι θα πρέπει να πράξουν και οι ίδιοι, η ίδια η μητέρα, ο πατέρας σε συνδυασμό». Τέλος, ο/η εκπαιδευτικός ολοκληρώνει την απάντησή του/της υπογραμμίζοντας τη θετική επίδραση που έχει η ενσυναίσθηση στις σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων «να υπάρχει: μια:::, να υπάρχει μια επικοινωνία, να υπάρχει μια συνεργασία με το σχολείο, με το δάσκαλο:, της παράλληλης στήριξης ειδικά για παράδειγμα που είμαι εγώ (2,3) εεε αρκετά καλό το επίπεδο της ενσυναίσθησης σε ότι αφορά τους γονείς και τις οικογένειες των μαθητών μου».

Απόσπασμα 12

«Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους γονείς/τις οικογένειες των μαθητών/τριών σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ5: Επειδή τώρα μιλάω ως καθηγήτρια Αγγλικών και έχει να κάνει με την εκμάθηση των Αγγλικών, καμιά φορά οι γονείς έχοντας σαν γνώμονα (.) εεε .τα Αγγλικά που ξέρουν τα παιδιά από την υπερβολική:: έκθεσή τους σε κανάλια εεε τύπου YouTube, εεε θεωρούν ότι:: τα παιδιά ξέρουν ήδη Αγγλικά και: καμιά φορά έχουν μεγαλύτερες προσδοκίες συγκριτικά με:: αυτό που:: δουλεύουμε εντός εισαγωγικών στα προνήπια και νήπια (3,2) εεε ειδικά στα προνήπια ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ να γράφουμε Αγγλικά, (.) δεν μπορώ να τους βάλω να: γράφουμε (2,6) μα: ο βασικός στόχος ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ η εκμάθηση της γραφής των Αγγλικών (.) εεε κάποιοι παρόλο αυτά, θεωρούν ότι τα παιδάκια: είναι ικανά και ΠΡΕΠΕΙ να ξεκινάνε να γράφουνε και:: να γνωρίζουν Αγγλικά ενώ: ο σκοπός μας είναι να:: διατηρούμε μία πιο: παιγνιώδη προσέγγιση (1,9) προκειμένου να: ενισχύσουμε το ενδιαφέρον των παιδιών για τη γλώσσα. Θεωρώ:: μάλλον λίγο: υπερβολικές τις προσδοκίες που: μπορεί:: εεε να έχουν ορισμένοι γονείς. Οπότε:: για να κλείσουμε η ενσυναίσθηση σε σχέση με τους γονείς είναι η ικανότητα να κατανοούμε τις ανά::γκες, εεε τις προσδοκίες τους».

(Ερώτηση 12, Σ5)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια στην απάντησή της μιλά επιχειρηματολογώντας. Στην αρχή αναφέρει τη συχνή παρανόηση που υπάρχει σχετικά με την εκμάθηση των Αγγλικών «Επειδή τώρα μιλάω ως καθηγήτρια Αγγλικών και έχει να κάνει με την εκμάθηση των Αγγλικών, καμιά φορά οι γονείς έχοντας σαν γνώμονα (.) εεε .τα Αγγλικά που ξέρουν τα παιδιά από την υπερβολική:: έκθεσή τους σε κανάλια εεε τύπου YouTube, εεε θεωρούν ότι:: τα παιδιά ξέρουν ήδη Αγγλικά και: καμιά φορά έχουν μεγαλύτερες προσδοκίες συγκριτικά με:: αυτό που:: δουλεύουμε εντός εισαγωγικών στα προνήπια και νήπια (3,2) εεε ειδικά στα προνήπια ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ να γράφουμε Αγγλικά, (.) δεν μπορώ να τους βάλω να: γράφουμε (2,6) μα: ο βασικός στόχος ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ η εκμάθηση της γραφής των Αγγλικών (.) εεε κάποιοι παρόλο αυτά, θεωρούν ότι τα παιδάκια: είναι ικανά και ΠΡΕΠΕΙ να ξεκινάνε να γράφουνε και:: να γνωρίζουν Αγγλικά ενώ: ο σκοπός

μας είναι να:: διατηρούμε μία πιο: παιγνιώδη προσέγγιση (1,9) προκειμένου να: ενισχύσουμε το ενδιαφέρον των παιδιών για τη γλώσσα». Στη συνέχεια, κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως επιθυμητής παιδαγωγικής στάσης «Θεωρώ:: μάλλον λίγο: υπερβολικές τις προσδοκίες που: μπορεί:: εεε να έχουν ορισμένοι γονείς. Οπότε:: για να κλείσουμε η ενσυναίσθηση σε σχέση με τους γονείς είναι η ικανότητα να κατανοούμε τις ανά::γκες, εεε τις προσδοκίες τους».

- Εργαλείο παιδαγωγικής υποστήριξης και ενδυνάμωσης των μαθητών/τριών

Απόσπασμα 13

«Αν δεν έχετε συναντήσει μέχρι σήμερα την έννοια της ενσυναίσθησης, πώς θα ορίζατε την έννοια αυτή στο παιδαγωγικό έργο σας με τους μαθητές και τις μαθήτριές σας;

Σ5: Στο παιδαγωγικό μου έργο με τους μαθητές και τις μαθήτριες, θα:: όριζα: την έννοια της ενσυναίσθησης εεε ω::ς τη διαδικασία να κατανοώ τις σκέψεις, εεε τα: συναισθήματα και τις εμπειρίες του άλλου, βάζοντας τον εαυτό μου στη θέση τους. Θέλω οι μαθητές μου να έχουν γνώμη και άποψη και να την εκφράζουν ακόμα κι αν είναι λάθος λόγω ηλικίας ή λόγω νοητικού επιπέδου, εγώ: είμαι εκεί για να: τους ακούω (3,4) να:: προσπαθώ να καταλάβω την κάθε τους κίνηση και τον λόγο τους, ας πούμε. Κοιτάζετε, επειδή: έχουμε να κάνουμε με μικρές ηλικίες, τα παιδιά:: λειτουργούνε:: περισσότερο αυθόρμητα, πιστεύω:: εεε ότι: και τα μικράκια μεταξύ τους δείχνουν ενσυναίσθηση γιατί:: βοηθάνε το ένα τον άλλον ειδικά όταν δυσκολεύονται, (2,1) βρίσκουν μεταξύ τους τον τρόπο και αλληλοεπιδράν».

(Ερώτηση 9, Σ5)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια επεκτείνει τον ορισμό της ενσυναίσθησης που ανέφερε η ερευνήτρια, προσθέτοντας λεπτομέρειες : «Στο παιδαγωγικό μου έργο με τους μαθητές και τις μαθήτριες, θα:: όριζα: την έννοια της ενσυναίσθησης εεε ω::ς τη διαδικασία να κατανοώ τις σκέψεις, εεε τα: συναισθήματα και τις εμπειρίες του άλλου, βάζοντας τον εαυτό μου στη θέση τους», παραθέτοντας μία λίστα από πράξεις. Στη συνέχεια, κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως εργαλείο παιδαγωγικής υποστήριξης και ενδυνάμωσης που χρησιμοποιεί προκειμένου να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση και να προάγει τη συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/μαθητριών «Θέλω οι μαθητές μου να έχουν γνώμη και άποψη και να την εκφράζουν ακόμα κι αν είναι λάθος λόγω ηλικίας ή λόγω νοητικού επιπέδου, εγώ: είμαι εκεί για να: τους ακούω (3,4) να:: προσπαθώ να καταλάβω την κάθε τους κίνηση και τον λόγο τους, ας πούμε». Έπειτα, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια επεκτείνει τον ισχυρισμό του/της, αναλύοντας τη φύση των παιδιών, δημιουργώντας ένα συμπεριληπτικό περιβάλλον «Κοιτάζετε, επειδή: έχουμε να κάνουμε με μικρές ηλικίες, τα παιδιά:: λειτουργούνε:: περισσότερο αυθόρμητα, πιστεύω:: εεε ότι: και τα μικράκια μεταξύ τους δείχνουν ενσυναίσθηση γιατί:: βοηθάνε το ένα τον άλλον ειδικά όταν δυσκολεύονται, (2,1) βρίσκουν μεταξύ τους τον τρόπο και αλληλοεπιδράν».

4.2.2. Η ενσυναίσθηση ως δεξιότητα.

- Επίκτητη δεξιότητα.

Απόσπασμα 14

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να διδαχτεί;

Σ1: Πιστεύω ότι: θα μπορούσε να διδαχτεί εεε, καθώς θεωρώ ότι είναι μια σημαντική δεξιότητα (.) που θα μπορούσαν οι εκπαιδευτικοί να την αποκτήσουν εεε σίγουρα δηλαδή θα μπορούσε να αναπτυχθεί γιατί αποτελεί πιστεύω και:: είναι βασικά ιδιαίτερα σημαντική για το πεδίο της εκπαίδευσης. Από τη μία για να σου είμαι ειλικρινής πιστεύω ότι ένας άνθρωπος ή το χει ή δεν το χει παιδί μου [γέλια ομιλήτριας], αλλά εντάξει σίγουρα είναι προσόν για κάποιους αλλά:: για κάποιους άλλους είναι δεξιότητα που την αναπτύσσουν, την καλλιεργούν. [η ομιλήτρια ήταν σκεπτική] Εεε ναι, σκεφτόμουν ότι προφανώς και η ενσυναίσθηση μπορεί να διδαχθεί σε όλους τους εκπαιδευτικούς αλλά:: θα πρέπει να υπάρχουν διαφορετικοί ΤΡΟΠΟΙ (.) ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς γιατί:: ο κάθε ένας και η καθεμία από εμάς εεε έχει άλλες εμπειρίες, διαφορετικές ανάγκες . κάθε εκπαιδευτικός έχει ένα μοναδικό (.) μια μοναδική προσέγγιση και:: ένα μοναδικό υπόβαθρο: (3,6) οπότε στην περίπτωση που θέλουμε η ενσυναίσθηση να διδαχτεί σωστά, θα πρέπει να υπάρχει ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα εεε στο οποίο θα:: (2,3) που θα ήταν και:: απαραίτητο, υποχρεωτικό για να καλύψει τις ανάγκες του κάθε εκπαιδευτικού ξεχωριστά».
(Ερώτηση 18, Σ1)

Απαντώντας στην ερώτηση αν η ενσυναίσθηση θα μπορούσε να διδαχτεί, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως επίκτητης δεξιότητας, τονίζοντας τη σπουδαιότητά που έχει για το παιδαγωγικό έργο «Πιστεύω ότι: θα μπορούσε να διδαχτεί εεε, καθώς θεωρώ ότι είναι μια σημαντική δεξιότητα (.) που θα μπορούσαν οι εκπαιδευτικοί να την αποκτήσουν εεε σίγουρα δηλαδή θα μπορούσε να αναπτυχθεί γιατί αποτελεί πιστεύω και:: είναι βασικά ιδιαίτερα σημαντική για το πεδίο της εκπαίδευσης». Στη συνέχεια, εναλλάσσει τον ισχυρισμό του/της χωρίς να αναιρεί την προηγούμενη εκδοχή, ορίζοντας την ενσυναίσθηση ως έμφυτο προσόν «Από τη μία για να σου είμαι ειλικρινής πιστεύω ότι ένας άνθρωπος ή το χει ή δεν το χει παιδί μου [γέλια ομιλήτριας], αλλά εντάξει σίγουρα είναι προσόν για κάποιους αλλά:: για κάποιους άλλους είναι δεξιότητα που την αναπτύσσουν, την καλλιεργούν». Έπειτα, ενισχύει την εκδοχή ότι η ενσυναίσθηση είναι μια επίκτητη δεξιότητα «Εεε ναι, σκεφτόμουν ότι προφανώς και η ενσυναίσθηση μπορεί να διδαχθεί σε όλους τους εκπαιδευτικούς αλλά:: θα πρέπει να υπάρχουν διαφορετικοί ΤΡΟΠΟΙ (.) ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς γιατί:: ο κάθε ένας και η καθεμία από εμάς εεε έχει άλλες εμπειρίες, διαφορετικές ανάγκες . κάθε εκπαιδευτικός έχει ένα μοναδικό (.) μια μοναδική προσέγγιση και:: ένα μοναδικό υπόβαθρο: (3,6) οπότε στην περίπτωση που θέλουμε η ενσυναίσθηση να διδαχτεί σωστά, θα πρέπει να υπάρχει ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα εεε στο οποίο θα:: (2,3) που θα ήταν και:: απαραίτητο, υποχρεωτικό για να καλύψει τις ανάγκες του κάθε εκπαιδευτικού ξεχωριστά», τονίζοντας την προσαρμογή της ενσυναίσθησης στη διαφορετικότητα των εκπαιδευτικών.

Απόσπασμα 15

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να διδαχτεί;

Σ2: Ναι, η ενσυναίσθηση δεν είναι:: πάντα: (2,4) δεν είναι πάντα ένα έμφυτο χαρακτηριστικό στους ανθρώπους, οπότε είναι μια δεξιότητα: που καλλιεργείται. Εεε σίγουρα πάντα η:: εμπύκωση και η καλλιέργεια (.) της ενσυναίσθησης μπορεί να: αναβαθμίσει σε μεγάλο βαθμό:: εεε την επαφή με άλλον άνθρωπο (.) είτε είναι εκπαιδευτικός με εκπαιδευτικό είτε εκπαιδευτικός με μαθητή:: είτε εκπαιδευτικός με γονείς (3,6) όσο:: όσο ασχολείσαι και όσο προσπαθείς να βελτιώσεις μέσα σου την ικανότητα αυτή, ακόμα και με δραστικούς τρόπους που: υπάρχουν σεμινάρια:: εεε με έρευνες και όσο εσύ ο ίδιος έρχεσαι σε: επαφή με τα παιδιά και με τους εκπαιδευτικούς σε:: ότι αφορά το σχολικό φάσμα (3,2) είναι ένα κομμάτι το οποίο θέλοντας και μη

αναβαθμίζεται (1,9) καταλαβαίνεις καλύτερα: το:ν εαυτό σου εεε, τον γνωρίζεις, γνωρίζεις τι:ς ικανότητές σου, γνωρίζεις μέχρι: που: μπορεί να φτάσεις, την αγάπη που κρύβεις μέσα σου (.) ίσως για: τα: παιδιά. Εάν δεν έχεις ως εκπαιδευτικός (.) θετική ενέργεια, να βοηθήσεις σε οποιοδήποτε επίπεδο, όντως εεε ένα παιδί, δεν θα μπορέσεις να το καταλάβεις, πρέπει να: (.) .πρέπει να παίζεις μαζί του, πρέπει να το αγκαλιάσεις, να συνδεθείς μαζί του και σε συναισθηματικό επίπεδο (2,5) εεε όλο αυτό ακόμα και έμφυτο να το έχεις, όσο το χρησιμοποιείς καλλιεργείται (.) αναπτύσσεται ακόμα περισσότερο. Οπότε μετά κι από ένα σημείο, ακόμα κι αυτό το άναρχο ας πούμε συναίσθημα που μπορεί να δώσεις σε ένα παιδί (.) .αρχίζει και τυποποιείται (.) μπαίνει σε κάποια καλούπια, ξέρεις δηλαδή πώς να του μιλήσεις, πώς να του συμπεριφερθείς, πώς να τον χειριστείς, ξέρεις πότε να του χαμογελάσεις, ξέρεις πότε να τον μαζέψεις με::: λίγο αγριάδα ή με λίγο αυστηρότητα (.) γιατί και αυτά:: συναισθήματα είναι. Οπότε όλο αυτό μπαίνει και σε κάποιο πλαίσιο, ας πούμε ότι είναι και η λεγόμενη εμπειρία μετά από κάποιο καιρό (.) διάστημα».

(Ερώτηση 18, Σ2)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει την ενσυναίσθηση ως μία επίκτητη δεξιότητα «Ναι, η ενσυναίσθηση δεν είναι:: πάντα: (2,4) δεν είναι πάντα ένα έμφυτο χαρακτηριστικό στους ανθρώπους, οπότε είναι μια δεξιότητα: που καλλιεργείται». Στη συνέχεια, τεκμηριώνει τον ισχυρισμό του/της παραθέτοντας τα θετικά αποτελέσματα της ενσυναίσθησης στις σχέσεις εκπαιδευτικός-γονείς και εκπαιδευτικός-μαθητές «Εεε σίγουρα πάντα η: εμπύχωση και η καλλιέργεια (.) της ενσυναίσθησης μπορεί να: αναβαθμίσει σε μεγάλο βαθμό:: εεε την επαφή με άλλον άνθρωπο (.) είτε είναι εκπαιδευτικός με εκπαιδευτικό είτε εκπαιδευτικός με μαθητή:: είτε εκπαιδευτικός με γονείς (3,6) όσο:: όσο ασχολείσαι και όσο προσπαθείς να βελτιώσεις μέσα σου την ικανότητα αυτή, ακόμα και με δραστικούς τρόπους που: υπάρχουν σεμνά:ρια:: εεε με έρευνες και όσο εσύ ο ίδιος έρχεσαι σε: επαφή με τα παιδιά και με τους εκπαιδευτικούς σε:: ότι αφορά το σχολικό φάσμα (3,2) είναι ένα κομμάτι το οποίο θέλοντας και μη αναβαθμίζεται (1,9) καταλαβαίνεις καλύτερα: το:ν εαυτό σου εεε, τον γνωρίζεις, γνωρίζεις τι:ς ικανότητές σου, γνωρίζεις μέχρι: που: μπορεί να φτάσεις, την αγάπη που κρύβεις μέσα σου (.) ίσως για: τα: παιδιά», και εδώ δίνει μια λίστα από πράξεις δίνοντας την εντύπωση της πληρότητας αλλά και ενισχύοντας την κατασκευή της γεγονικότητας. Στη συνέχεια, προσθέτει μία δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσχεδιασμένης παιδαγωγικής πρακτικής «Εάν δεν έχεις ως εκπαιδευτικός (.) θετική ενέργεια, να βοηθήσεις σε οποιοδήποτε επίπεδο, όντως εεε ένα παιδί, δεν θα μπορέσεις να το καταλάβεις, πρέπει να: (.) .πρέπει να παίζεις μαζί του, πρέπει να το αγκαλιάσεις, να συνδεθείς μαζί του και σε συναισθηματικό επίπεδο (2,5) εεε όλο αυτό ακόμα και έμφυτο να το έχεις, όσο το χρησιμοποιείς καλλιεργείται (.) αναπτύσσεται ακόμα περισσότερο. Οπότε μετά κι από ένα σημείο, ακόμα κι αυτό το άναρχο ας πούμε συναίσθημα που μπορεί να δώσεις σε ένα παιδί (.) .αρχίζει και τυποποιείται (.) μπαίνει σε κάποια καλούπια, ξέρεις δηλαδή πώς να του μιλήσεις, πώς να του συμπεριφερθείς, πώς να τον χειριστείς, ξέρεις πότε να του χαμογελάσεις, ξέρεις πότε να τον μαζέψεις με::: λίγο αγριάδα ή με λίγο αυστηρότητα (.) γιατί και αυτά:: συναισθήματα είναι. Οπότε όλο αυτό μπαίνει και σε κάποιο πλαίσιο, ας πούμε ότι είναι και η λεγόμενη εμπειρία μετά από κάποιο καιρό (.) διάστημα».

Απόσπασμα 16

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να διδαχτεί;

Σ6: Ναι, μπορεί (3,2) ειδικά: το να ξέρεις να μπαίνεις στη θέση του άλλου, να νιώθεις ενσυναίσθηση, δηλαδή:: εεε είναι πολύ ιδιαίτερο χαρακτηριστικό και:: σύνθετο. Τώρα όσον αφορά την εκπαίδευση (.) της ενσυναίσθησης ΦΥΣΙΚΑ και είναι εεε δυνατή και:: πιστεύω πως μπορεί να αναπτυχθεί ως δεξιότητα στους εκπαιδευτικούς, (2,8) το:: έργο των εκπαιδευτικών θα γίνει και πιο εύκολο και πιο αποτελεσματικό έτσι; Αλλά:: πιστεύω: πρέπει να υπάρχει διάθεση από: τη μεριά των εκπαιδευτικών, γιατί:: είναι και δύσκολα (.) πολλοί εκπαιδευτικοί έχουν πολλά πτυχία και:: μεταπτυχιακά πλέον και παρά τις γνώσεις τους εεε έχω τύχει δηλαδή να:: μην υπάρχει διάθεση, να:: μη θέλει να μπει στη θέση ενός παιδιού ή ενός συναδέλφου, είναι και λίγο θέμα χαρακτήρα (3,2) να έχεις δηλαδή τη διάθεση να προσφέρεις (.) και:: για να προσφέρεις (.) πρέπει να μπει στη θέση του άλλου, διαφορετικά δεν γίνεται».

(Ερώτηση 18, Σ6)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια αξιολογεί θετικά την ενσυναίσθηση, «Ναι, μπορεί (3,2) ειδικά: το να ξέρεις να μπαίνεις στη θέση του άλλου, να νιώθεις ενσυναίσθηση, δηλαδή:: εεε είναι πολύ ιδιαίτερο χαρακτηριστικό και:: σύνθετο» και την ορίζει ως μία επίκτητη δεξιότητα «Τώρα όσον αφορά την εκπαίδευση (.) της ενσυναίσθησης ΦΥΣΙΚΑ και είναι εεε δυνατή και:: πιστεύω πως μπορεί να αναπτυχθεί ως δεξιότητα στους εκπαιδευτικούς». Στη συνέχεια, κατασκευάζει την ενσυναίσθηση ως μία δεξιότητα που βοηθά το έργο των εκπαιδευτικών «το:: έργο των εκπαιδευτικών θα γίνει και πιο εύκολο και πιο αποτελεσματικό έτσι; Αλλά:: πιστεύω: πρέπει να υπάρχει διάθεση από: τη μεριά των εκπαιδευτικών, γιατί:: είναι και δύσκολα (.) πολλοί εκπαιδευτικοί έχουν πολλά πτυχία και:: μεταπτυχιακά πλέον και παρά τις γνώσεις τους εεε έχω τύχει δηλαδή να:: μην υπάρχει διάθεση, να:: μη θέλει να μπει στη θέση ενός παιδιού ή ενός συναδέλφου, είναι και λίγο θέμα χαρακτήρα (3,2) να έχεις δηλαδή τη διάθεση να προσφέρεις (.) και:: για να προσφέρεις (.) πρέπει να μπει στη θέση του άλλου, διαφορετικά δεν γίνεται», την οποία δικαιολογεί τονίζοντας την αποτελεσματικότητά της στην εκπαίδευση.

- Έμφυτη ικανότητα.

Απόσπασμα 17

«Αν όχι, γιατί δε θα μπορούσε να διδαχτεί η ενσυναίσθηση στους/στις εκπαιδευτικούς; Σ10: Θεωρώ ότι δεν μπορεί να γίνει στα πλαίσια ας πούμε:: τώρα πως το βλέπω εγώ, στα πλαίσια του Πανεπιστημίου, μέσα στη σχολή, να:: μας μιλήσουν και να: μας διδάξουν την ενσυναίσθηση ή μετέπειτα έχοντας κάποια χρόνια:: υπηρεσίας να:: γίνουν σεμινάρια ξέρω εγώ και να:: μας μάθουν εντός εισαγωγικών την ενσυναίσθηση. Η ενσυναίσθηση είναι αν κάποιος την έχει, να μπορεί να βγει από το εγώ του (.) από τον ίδιο του τον εαυτό και να: μπορέσει, (.) να δει, να σκεφτεί σε τι θέση είναι ο άλλος, να μπει στα προβλήματά του, να μπει στα παπούτσια του που λέμε, να μπει στη θέση του και να δει τον κόσμο από τα δικά του μάτια, να:: αντιληφθεί το πώς νιώθει. Πιστεύω πως αν κάποιος δεν το έχει έμφυτο μέσα του, δεν μπορεί να το μάθει και δεν μπορείς εσύ να του το διδάξεις, δεν είναι ένα γνωστικό αντικείμενο, δεν είναι πράξεις και δεν είναι πρωτίστως μία θεωρία ίδια για όλους. Ο κάθε ένας αλλιώς συναισθάνεται και αλλιώς αντιμετωπίζει τις καταστάσεις, το μόνο που ίσως να γίνει είναι να:: διδαχθεί στα παιδιά από μικρή ηλικία, (3,2) που:: και στην ηλικία αυτή τα παιδιά δυσκολεύονται να:: αναπτυξιακά είναι αδύνατον να μουν στη θέση του άλλου (.) εεε είναι στο εγώ τους πάρα πολύ κλεισμένα, δεν μπορούν καν να σκεφτούν ότι ο άλλος όταν τον χτυπάω πονάει, αλλά προσπαθούμε να τους το μάθουμε και:: νομίζω ότι αν γίνει δουλειά από πολύ νωρίς, θα έχει αποτέλεσμα αργότερα. Για παράδειγμα, ένα πολύ χαρακτηριστικό που λέμε είναι το εξής (.) αν τα παιδιά δεν πάρουν αγάπη, όταν μεγαλώσουν δεν θα μπορούν να δώσουν αγάπη, ΑΚΡΙΒΩΣ το ίδιο και με την ενσυναίσθηση, παρά το

νεαρό της ηλικίας των παιδιών, αν δεν πάρουν εντός εισαγωγικών ενσυναίσθηση, δεν μπορούν να δώσουν εντός εισαγωγικών ενσυναίσθηση. Σε έναν 18χρονο το να προσπαθήσεις να του μάθεις κάτι που:: δεν το έχει μάθει σε όλη την προηγούμενη ζωή του, ούτε από την οικογένεια ούτε από το σχολείο, δεν νομίζω ότι μπορεί να γίνει, θεωρώ ότι είναι λίγο αργά. Ακόμα κι αν το ίδιο το άτομο δεν το θέλει, δεν θα το καταφέρει, για να μπορέσει να κατακτηθεί και να γίνει κομμάτι της ζωής του μόνο αν κάτι του τύχει και:: το αισθανθεί, κάτι:: του τύπου:: μία εκπαιδευτικός που:: είναι τελείως αναισθητη και φωνάζει τα παιδιά:: εεε και όταν τύχει μια συνάδελφός της να φωνάζει το ίδιο της το παιδί, τότε εκεί:: πιστεύω .θα την αγγίξει και θα καταλάβει ότι το:: κάνει και η ίδια το ίδιο πράγμα στους μαθητές της».

(Ερώτηση 20, Σ10)

Απαντώντας στην ερώτηση γιατί δε θα μπορούσε η ενσυναίσθηση να διδαχτεί στους/στις εκπαιδευτικούς, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως έμφυτη ικανότητα, την οποία δικαιολογεί μέσα από την οπτική ότι δεν μπορεί να διδαχθεί κατά τη διάρκεια μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας «Θεωρώ ότι δεν μπορεί να γίνει στα πλαίσια ας πούμε:: τώρα πως το βλέπω εγώ, στα πλαίσια του Πανεπιστημίου, μέσα στη σχολή, να:: μας μιλήσουν και να: μας διδάξουν την ενσυναίσθηση ή μετέπειτα έχοντας κάποια χρόνια:: υπηρεσίας να:: γίνουν σεμινάρια ξέρω εγώ και να:: μας μάθουν εντός εισαγωγικών την ενσυναίσθηση. Η ενσυναίσθηση είναι αν κάποιος την έχει, να μπορεί να βγει από το εγώ του (.) από τον ίδιο του τον εαυτό». Στη συνέχεια, παραθέτει μία λίστα από ενέργειες, δίνοντας την εντύπωση πληρότητας, με τις οποίες δίνει τον ορισμό της έννοιας της ενσυναίσθησης «να: μπορέσει, (.) να δει, να σκεφτεί σε τι θέση είναι ο άλλος, να μπει στα προβλήματά του, να μπει στα παπούτσια του που λέμε, να μπει στη θέση του και να δει τον κόσμο από τα δικά του μάτια, να:: αντιληφθεί το πώς νιώθει», χρησιμοποιώντας τη γνωστή μεταφορά και διατυπώνοντας άλλη μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως υιοθέτηση της οπτικής του άλλου. Μετά, επεκτείνει τον ισχυρισμό της ενσυναίσθησης ως έμφυτη ικανότητα, ως ένα εσωτερικό χαρακτηριστικό, «Πιστεύω πως αν κάποιος δεν το έχει έμφυτο μέσα του, δεν μπορεί να το μάθει και δεν μπορείς εσύ να του το διδάξεις, δεν είναι ένα γνωστικό αντικείμενο, δεν είναι πράξεις και δεν είναι πρωτίστως μία θεωρία ίδια για όλους». Έπειτα, αναδεικνύει τη σημασία της εκπαίδευσης των παιδιών σε θέματα ενσυναίσθησης «Ο κάθε ένας αλλιώς συναισθάνεται και αλλιώς αντιμετωπίζει τις καταστάσεις, το μόνο που ίσως να γίνει είναι να:: διδαχθεί στα παιδιά από μικρή ηλικία, (3,2) που:: και στην ηλικία αυτή τα παιδιά δυσκολεύονται να:: αναπτυξιακά είναι αδύνατον να μουν στη θέση του άλλου (.) εεε είναι στο εγώ τους πάρα πολύ κλεισμένα, δεν μπορούν καν να σκεφτούν ότι ο άλλος όταν τον χτυπάω πονάει, αλλά προσπαθούμε να τους το μάθουμε και:: νομίζω ότι αν γίνει δουλειά από πολύ νωρίς, θα έχει αποτέλεσμα αργότερα» και δίνει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα με το οποίο συνδυάζει την αγάπη με την ενσυναίσθηση ως μία από τις υψηλότερες αξίες. Για παράδειγμα, ένα πολύ χαρακτηριστικό που λέμε είναι το εξής (.) αν τα παιδιά δεν πάρουν αγάπη, όταν μεγαλώσουν δεν θα μπορούν να δώσουν αγάπη, ΑΚΡΙΒΩΣ το ίδιο και με την ενσυναίσθηση, παρά το νεαρό της ηλικίας των παιδιών, αν δεν πάρουν εντός εισαγωγικών ενσυναίσθηση, δεν μπορούν να δώσουν εντός εισαγωγικών ενσυναίσθηση. Σε έναν 18χρονο το να προσπαθήσεις να του μάθεις κάτι που:: δεν το έχει μάθει σε όλη την προηγούμενη ζωή του, ούτε από την οικογένεια ούτε από το σχολείο, δεν νομίζω ότι μπορεί να γίνει, θεωρώ ότι είναι λίγο αργά. Ακόμα κι αν το ίδιο το άτομο δεν το θέλει, δεν θα το καταφέρει, για να μπορέσει να κατακτηθεί και να

γίνει κομμάτι της ζωής του μόνο αν κάτι του τύχει και:: το αισθανθεί, κάτι:: του τύπου:: μία εκπαιδευτικός που:: είναι τελείως αναισθητή και φωνάζει τα παιδιά:: εεε και όταν τύχει μια συνάδελφός της να φωνάζει το ίδιο της το παιδί, τότε εκεί:: πιστεύω .θα την αγγίξει και θα καταλάβει ότι το:: κάνει και η ίδια το ίδιο πράγμα στους μαθητές της».

- Υποσυνείδητη δεξιότητα.

Απόσπασμα 18

«Μετά από όσα συζητήσαμε, θα θέλατε να προσθέσετε κάτι σε σχέση με την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών;

Σ8: Ουσιαστικά:: θεωρώ:: (1,8) πως οι εκπαιδευτικοί δείχνουν τις περισσότερες φορές ενσυναίσθηση (.) απλά:: ίσως όχι, εεε δεν το έχουμε συνειδητοποιήσει ακόμη, εγώ:: ας πούμε το συνειδητοποιώ τώρα, μετά από αυτήν τη συνέντευξη ότι:: οι διαστάσεις που:: αφορούν έμμεσα την εκπαιδευτική διαδικασία είναι οι τρεις παραπάνω και:: το ποιες είναι οι περιπτώσεις που:: έδειξα ενσυναίσθηση και το πώς η ενσυναίσθηση επηρεάζει το παιδαγωγικό έργο και όλα αυτά τέλος πάντων που:: συζητήσαμε».

(Ερώτηση 24, Σ8)

Στην απάντηση του/της, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως υποσυνείδητης δεξιότητας «Ουσιαστικά:: θεωρώ:: (1,8) πως οι εκπαιδευτικοί δείχνουν τις περισσότερες φορές ενσυναίσθηση (.) απλά:: ίσως όχι, εεε δεν το έχουμε συνειδητοποιήσει ακόμη, εγώ:: ας πούμε το συνειδητοποιώ τώρα, μετά από αυτήν τη συνέντευξη ότι:: οι διαστάσεις που:: αφορούν έμμεσα την εκπαιδευτική διαδικασία είναι οι τρεις παραπάνω και:: το ποιες είναι οι περιπτώσεις που:: έδειξα ενσυναίσθηση και το πώς η ενσυναίσθηση επηρεάζει το παιδαγωγικό έργο και όλα αυτά τέλος πάντων που:: συζητήσαμε», την οποία δικαιολογεί μέσα από τη δική του/της ενστικτωδώς εφαρμογή στο παιδαγωγικό έργο, παρουσιάζοντάς την ως μία φυσική δεξιότητα.

- Προαπαιτούμενη δεξιότητα.

Απόσπασμα 19

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να διδαχτεί;

Σ5: Σίγουρα ως δεξιότητα:: (.) μπορεί να διδαχτεί, ΠΡΕΠΕΙ να διδαχτεί, όχι μόνο μπορεί, είναι:: ουσιώδες κομμάτι του εκπαιδευτικού έργου (.) εεε γιατί αν είσαι εκπαιδευτικός και ΔΕΝ μπορείς να μπεις στη θέση του άλλου (.) και δεν μπορείς να δεχτείς ότι το δέντρο από την άλλη μεριά μπορεί να μην έχει πράσινα μήλα αλλά κόκκινα μήλα ενώ εσύ βλέπεις πράσινα εεε δεν μπορείς να λήγεις εκπαιδευτικός. Συνεπώς, αν δεν υπάρχει ενσυναίσθηση εεε το έργο των εκπαιδευτικών εεε δεν είναι με τίποτα επιτυχημένο, είναι φτωχό και ελλιπές, οπότε είναι βασικό κομμάτι (.) του εκπαιδευτικού μας έργου η:: δεξιότητα της ενσυναίσθησης και πρέπει να διδάσκετε. Με:: την ενσυναίσθηση δημιουργείς ένα:: κλίμα: εμπιστοσύνης, κατανόησης, ένα:: θετικό τέλος πάντων κλίμα. Οι:: μαθητές αντιλαμβάνονται τότε ένας εκπαιδευτικός είναι δίπλα τους, πότε:: (.) τους υποστηρίζει και: τους κατανοεί».

(Ερώτηση 18, Σ5)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια ορίζει την ενσυναίσθηση ως μία επίκτητη δεξιότητα, «Σίγουρα ως δεξιότητα:: (.) μπορεί να διδαχτεί, ΠΡΕΠΕΙ να διδαχτεί, όχι μόνο μπορεί, είναι:: ουσιώδες κομμάτι του εκπαιδευτικού έργου (.) εεε γιατί αν είσαι εκπαιδευτικός και ΔΕΝ μπορείς να μπεις στη θέση του άλλου (.) και δεν μπορείς να δεχτείς ότι το

δέντρο από την άλλη μεριά μπορεί να μην έχει πράσινα μήλα αλλά κόκκινα μήλα ενώ εσύ βλέπεις πράσινα εεε δεν μπορείς να λήγεις εκπαιδευτικός». Μετά, ορίζει την ενσυναίσθηση ως προαπαιτούμενο στοιχείο του/της εκπαιδευτικού «Συνεπώς, αν δεν υπάρχει ενσυναίσθηση εεε το έργο των εκπαιδευτικών εεε δεν είναι με τίποτα επιτυχημένο, είναι φτωχό και ελλιπές, οπότε είναι βασικό κομμάτι (.) του εκπαιδευτικού μας έργου η: δεξιότητα της ενσυναίσθησης και πρέπει να διδάσκετε. Με: την ενσυναίσθηση δημιουργείς ένα: κλίμα: εμπιστοσύνης, κατανόησης, ένα: θετικό τέλος πάντων κλίμα. Οι: μαθητές αντιλαμβάνονται τότε ένας εκπαιδευτικός είναι δίπλα τους, τότε: (.) τους υποστηρίζει και: τους κατανοεί» και δικαιολογεί την εκδοχή αυτή μέσω των αποτελεσμάτων στο παιδαγωγικό έργο.

Απόσπασμα 20

«Αν ναι, με ποιον τρόπο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί;

Σ10: Ίσως με μία αναφορά στο αναλυτικό πρόγραμμα, εεε ίσως με την αναφορά αυτή εεε ως προϋπόθεση, χαρακτηριστικό του εκπαιδευτικού και μετά: θα μπορούσε να: πραγματοποιούνται βιωματικά σεμινάρια, εκπαιδευτικά σεμινάρια πάνω στην ενσυναίσθηση εεε πρακτική εφαρμογή σε: σχολεία ή εκπαιδευτικές μονάδες (2,7) και μέσω αυτών να: εξεταστεί αν όντως υπάρχει θετική επίδραση στις σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών με γνώμονα την ενσυναίσθηση».

(Ερώτηση 22, Σ10)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει την ενσυναίσθηση ως προαπαιτούμενη δεξιότητα του επαγγέλματος του/της εκπαιδευτικού «Ίσως με μία αναφορά στο αναλυτικό πρόγραμμα, εεε ίσως με την αναφορά αυτή εεε ως προϋπόθεση, χαρακτηριστικό του εκπαιδευτικού και μετά: θα μπορούσε να: πραγματοποιούνται βιωματικά σεμινάρια, εκπαιδευτικά σεμινάρια πάνω στην ενσυναίσθηση εεε πρακτική εφαρμογή σε: σχολεία ή εκπαιδευτικές μονάδες (2,7) και μέσω αυτών να: εξεταστεί αν όντως υπάρχει θετική επίδραση στις σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών με γνώμονα την ενσυναίσθηση», την οποία δικαιολογεί ενισχύοντας τη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού-μαθητή.

- Δεξιότητα μετεκπαίδευσης.

Απόσπασμα 21

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να διδαχτεί;

Σ3: Σίγουρα, εννοείται ότι: η ενσυναίσθηση μπορεί να διδαχθεί: (.) θεωρώ πως πρέπει να: είναι μέρος της παιδαγωγικής διαδικασίας (2,5) διότι: ένας από τους σκοπούς της ενσυναίσθησης είναι και: η ψυχοσυναισθηματική καλλιέργεια του ατόμου, θα: πρέπει να γνωρίζουμε ως εκπαιδευτικοί να: διαχειριζόμαστε τα: συναισθήματα του παιδιού,[...] ό:ταν εισέρχεται στη τάξη και είναι λυπημένο θα πρέπει να ξέρω πως να το διαχειριστώ εεε πρέπει να είμαστε ικανοί να συνδεόμαστε με τους μαθητές και αυτό θα: γίνει μόνο με την ενσυναίσθηση. Αν τώρα κάποιος έχει έμφυτη την ενσυναίσθηση: μπορεί: να: την καλλιεργήσει και να την αναπτύξει, αν όχι (.) τη μαθαίνεις, την εφαρμόζεις και: τη δουλεύεις. Η έκφραση φροντίδας το: να νοιάζομαι για τον άλλον δεν το: έχουν μέσα τους όλοι οι άνθρωποι αλλά: στους περισσότερους διδάσκεται, δηλαδή: περισσότερο μπορεί να τη συναντήσουμε εεε σα:ν αποτέλεσμα διδασκαλίας παρά έμφυτη».

(Ερώτηση 18, Σ3)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια ορίζει την ενσυναίσθηση ως μια επίκτητη δεξιότητα «Σίγουρα, εννοείται ότι:: η ενσυναίσθηση μπορεί να διδαχθεί: (.) θεωρώ πως πρέπει να:: είναι μέρος της παιδαγωγικής διαδικασίας (2,5) διότι:: ένας από τους σκοπούς της ενσυναίσθησης είναι και:: η ψυχοσυναισθηματική καλλιέργεια του ατόμου». Στη συνέχεια, κατασκευάζει μια δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσχεδιασμένης πρακτικής, την οποία δικαιολογεί συνδέοντάς την με παιδοκεντρικές αρχές «θα:: πρέπει να γνωρίζουμε ως εκπαιδευτικοί να:: διαχειριζόμαστε τα:: συναισθήματα του παιδιού,[...] ό:ταν εισέρχεται στην τάξη και είναι λυπημένο θα πρέπει να ξέρω πώς να το διαχειριστώ εεε πρέπει να είμαστε ικανοί να συνδεόμαστε με τους μαθητές και αυτό θα:: γίνει μόνο με την ενσυναίσθηση». Μετά, προσθέτει μια ακόμη εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μία δεξιότητα, η οποία δίνει τη δυνατότητα εξέλιξης και βελτίωσης στις δεξιότητες των εκπαιδευτικών «Αν τώρα κάποιος έχει έμφυτη την ενσυναίσθηση:: μπορεί:: να:: την καλλιεργήσει και να την αναπτύξει, αν όχι (.) τη μαθαίνεις, την εφαρμόζεις και:: τη δουλεύεις. Η έκφραση φροντίδας το:: να νοιάζομαι για τον άλλον δεν το:: έχουν μέσα τους όλοι οι άνθρωποι αλλά: στους περισσότερους διδάσκεται, δηλαδή:: περισσότερο μπορεί να τη συναντήσουμε εεε σα::ν αποτέλεσμα διδασκαλίας παρά έμφυτη».

Απόσπασμα 22

«Αν ναι, με ποιον τρόπο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί;
Σ4: Εεε θα μπορούσε να:: συμπεριληφθεί: στα: προγράμματα σπουδών::ν, θα μπορούσε να: (.) να: θεσμοθετηθούν κάποια έξτρα επιμορφωτικά προγράμματα του: τύπου: .μετεκπαίδευσης εεε (.) των εκπαιδευτικών εεε κάποια σεμινάρια::, να:: διοργανώνονται: (.) από τους επιστημονικούς υπεύθυνους ή:: από τους συμβούλους κάποιες διαλέξεις κατά: τη διάρκεια ας πούμε:: της σχολικής χρονιάς (2,9) εεε με αυτούς τους τρόπους».
(Ερώτηση 22, Σ4)

Απατώντας στην ερώτηση με ποιον τρόπο θα μπορούσε η ενσυναίσθηση να θεσμοθετηθεί, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια διατυπώνει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως δεξιότητα μετεκπαίδευσης «Εεε θα μπορούσε να:: συμπεριληφθεί: στα: προγράμματα σπουδών::ν, θα μπορούσε να: (.) να: θεσμοθετηθούν κάποια έξτρα επιμορφωτικά προγράμματα του: τύπου: .μετεκπαίδευσης εεε (.) των εκπαιδευτικών εεε κάποια σεμινάρια::, να:: διοργανώνονται: (.) από τους επιστημονικούς υπεύθυνους ή:: από τους συμβούλους κάποιες διαλέξεις κατά: τη διάρκεια ας πούμε:: της σχολικής χρονιάς (2,9) εεε με αυτούς τους τρόπους», μέσα από προγράμματα όπου οι εκπαιδευτικοί θα έχουν την ευκαιρία να εξελίσσουν την ενσυναίσθηση.

- Εργαλείο δράσης.

Απόσπασμα 23

«Εσείς πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο σας με τους μαθητές και τις μαθήτριές σας;
Σ7: Τη::ν ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό μου έργο θα την όριζα ω::ς μία δύναμη εντός εισαγωγικών γιατί:: είναι ο: συνδετικός κρίκος που:: ενισχύει τη σχέση μου με τους μαθητές μου (4,2) Εεε η ενσυναίσθηση είναι:: η ικανότητα να:: αντιλαμβάνομαι τις πνευματικές και τις συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών εεε είναι:: η προσπάθειά μου να:: μπω στη θέση τους, να:: κατανοήσω τη χαρά τους, τη λύπη τους, τη στεναχώρια τους εεε θέλω να εκφράζουν τα συναισθήματά τους για να μπορώ και εγώ

.να:: τους συναισθανθώ να:: τους κάνω να νιώσουν ασφάλεια:: εεε στο:: παιδαγωγικό έργο χρειάζονται μμμ (2,1) τρία χαρακτηριστικά (.) αμοιβαία κατανόηση ένα, δύο:: εμπιστοσύνη και:: τρία ανάπτυξη». [η ομιλήτρια χαμογελάει]
(Ερώτηση 6, Σ7)

Απαντώντας στην ερώτηση, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως εργαλείο δράσης «Τη::ν ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό μου έργο θα την όριζα ω::ς μία δύναμη εντός εισαγωγικών γιατί:: είναι ο: συνδετικός κρίκος που:: ενισχύει τη σχέση μου με τους μαθητές μου (4,2)». Τεκμηριώνει τον ισχυρισμό αυτό στο γεγονός ότι η ενσυναίσθηση δεν είναι απλώς μια ικανότητα ή μια στάση αλλά η ενεργός της χρήση αναπτύσσει θετικές σχέσης με τους μαθητές. Στη συνέχεια, δίνει έναν πιο λεπτομερή ορισμό για την ενσυναίσθηση «Εεε η ενσυναίσθηση είναι:: η ικανότητα να:: αντιλαμβάνομαι τις πνευματικές και τις συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών εεε είναι:: η προσπάθειά μου να:: μπω στη θέση τους». Έπειτα, τεκμηριώνει τον ισχυρισμό του/της με μία λίστα συναισθημάτων, η οποία δίνει την εντύπωση πληρότητας «να:: κατανοήσω τη χαρά τους, τη λύπη τους, τη στεναχώρια τους εεε θέλω να εκφράζουν τα συναισθήματά τους για να μπορώ και εγώ .να:: τους συναισθανθώ να:: τους κάνω να νιώσουν ασφάλεια::». Τέλος, αναφέρει τα βασικά χαρακτηριστικά που απαιτούνται στο παιδαγωγικό του/της έργο «εεε στο:: παιδαγωγικό έργο χρειάζονται μμμ (2,1) τρία χαρακτηριστικά (.) αμοιβαία κατανόηση ένα, δύο:: εμπιστοσύνη και:: τρία ανάπτυξη».

4.2.3. Ενσυναίσθηση ως ψυχολογική και συναισθηματική διαδικασία.

- Βιωμένη εμπειρία

Απόσπασμα 24

«Στις περιστάσεις αυτές, ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησής σας προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;
Σ8: Εεε το: πρόβλημα αυτό (.) δεν είναι έντονο πλέον, παρά το γεγονός ότι:: υπάρχουν στιγμές ανησυχίας εεε έχω παρατηρήσει ότι έχει μειωθεί αρκετά το να ζητάει τη μητέρα του, οπότε μπορώ να πω ότι:: η ενσυναίσθηση μου προς αυτό το παιδί είχε θετικά αποτελέσματα όσον αφορά το παιδαγωγικό μας έργο. Στην αρχή όταν προ ανέφερα ότι μου λείπει και μένα η μαμά εεε αισθάνθηκα ότι:: νιώθει εξεπλάγην ας πούμε που:: στην κυρία λείπει η μαμά, επειδή είμαι μεγαλύτερη ή επειδή είμαι η δασκάλα του (.) αλλά κατάλαβε ότι:: υπάρχει και κάποιος άλλος που βιώνει αυτό το συναίσθημα, της απώλειας ενός σημαντικού προσώπου και:: αυτό μας έκανε να:: συνδεθούμε και:: (3,2) να:: έτσι δημιουργήσουμε μία θετική σχέση, μία:: σχέση εμπιστοσύνης που: βοήθησε κυρίως το παιδί. Εεε με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, βιώνοντας κοινά συναισθήματα με κάποιον άλλον εντός εισαγωγικών [γέλια], το:: παιδί παρατήρησα ότι:: άρχισε να είναι ενεργό στην τάξη, να:: συμμετέχει περισσότερο στο πρόγραμμα, στις εεε δραστηριότητες και σίγουρα αισθανόταν πιο άνετα στο σχολικό περιβάλλον εεε ότι χρειάζοταν απευθυνόταν κατευθείαν στη δασκάλα του, ακόμα και με μία αγκαλιά ή ένα άγγιγμα στο:: χέρι κατευθείαν τον έκανε να αισθανθεί καλύτερα και να:: συνεχίσει το παιχνίδι του και λοιπά».
(Ερώτηση 8, Σ8)

Απαντώντας στην ερώτηση ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησης που έδειξε προς τους/τις μαθητές/μαθήτριες, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αποτελεσματικής παιδαγωγικής στρατηγικής «Εεε το: πρόβλημα αυτό (.) δεν είναι έντονο πλέον, παρά το γεγονός ότι:: υπάρχουν στιγμές ανησυχίας εεε έχω παρατηρήσει ότι έχει μειωθεί αρκετά το να ζητάει τη μητέρα του,

οπότε μπορώ να πω ότι: η ενσυναίσθηση μου προς αυτό το παιδί είχε θετικά αποτελέσματα όσον αφορά το παιδαγωγικό μας έργο. Στην αρχή όταν προ ανέφερα ότι μου λείπει και μένα η μαμά εεε αισθάνθηκα ότι: νιώθει εξεπλάγην ας πούμε που: στην κυρία λείπει η μαμά, επειδή είμαι μεγαλύτερη ή επειδή είμαι η δασκάλα του (.) αλλά κατάλαβε ότι: υπάρχει και κάποιος άλλος που βιώνει αυτό το συναίσθημα, της απώλειας ενός σημαντικού προσώπου και: αυτό μας έκανε να: συνδεθούμε και: (3,2) να: έτσι δημιουργήσουμε μία θετική σχέση, μία: σχέση εμπιστοσύνης που: βοήθησε κυρίως το παιδί», την οποία τεκμηριώνει με την αφήγηση ενός παραδείγματος. Στη συνέχεια, προσθέτει μία ακόμη εκδοχή της ενσυναίσθησης ως βιωμένης εμπειρίας «Εεε με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, βιώνοντας κοινά συναισθήματα με κάποιον άλλον εντός εισαγωγικών [γέλια], το: παιδί παρατήρησα ότι: άρχισε να είναι ενεργό στη τάξη, να: συμμετέχει περισσότερο στο πρόγραμμα, στις εεε δραστηριότητες και σίγουρα αισθανόταν πιο άνετα στο σχολικό περιβάλλον εεε ότι χρειαζόταν απευθυνόταν κατευθείαν στη δασκάλα του, ακόμα και με μία αγκαλιά ή ένα άγγιγμα στο: χέρι κατευθείαν τον έκανε να αισθανθεί καλύτερα και να: συνεχίσει το παιχνίδι του και λοιπά», τεκμηριώνοντας τη θέση αυτή μέσα από ένα παράδειγμα που έχει βιώσει ο/η ίδιος/ίδια. Μέσω της ζωηρής αφήγησης, ενισχύει την αληθοφάνεια της περιγραφής του συμβάντος.

Απόσπασμα 25

«Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικός που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους/τις συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ2: Ένα παράδειγμα, έχει συμβεί με νέο δάσκαλο Ειδικής Αγωγής, ο οποίος είχε έρθει στο σχολείο να δουλέψει μαζί με: εμένα (.) και θεωρητικά εγώ ήμουν πιο: έμπειρος, οπότε: επειδή τον έβλεπα ότι είναι: κουμπωμένος, προσπάθησα και να τον κατευθύνω και να το:ν συμβουλέψω γιατί: ήταν η πρώτη του χρονιά που δούλευε σε αυτόν τον τομέα και προφανώς και ο ίδιος, όπως και εμένα η πρώτη μου χρονιά, ήτα:ν πιο::, ήμουν πιο ψαρωμένος, ήταν κι αυτός αγχωμένος για το τι θα συναντήσει στα παιδιά, είτε: εμφανισιακά είτε: νοητικά (2,4) η δικιά μας ειδικότητα έχει και: μία έτσι έξτρα: ευθύνη, γιατί αν δεν μπορείς (.) να: ασχοληθείς με: το παιδί, να το κατανοήσεις και να μπεις λίγο στον κόσμο του ή τουλάχιστον να καταλάβεις τις ανάγκες του ή γιατί κάνει ότι κάνει (2,3) θα: βρεις εεε θα βρεις μαύρο απέναντι, δεν θα μπορέσεις, δεν θα καταφέρεις να προχωρήσεις (.) Αγάπη θέλει, αγάπη, θέλει:: (1,8) θέλει: ζεστασιά:, θέλει συνέχεια και το κάνεις αυτό και στο δάσκαλο δηλαδή όντως και εγώ δεν είχα δουλέψει πολλά χρόνια, αλλά ο συνάδελφος ήταν πρώτη χρονιά, όπως και να έχει μια παραπάνω εμπειρία: την είχα:, οπότε .προσπάθησα να: τον βοηθήσω, να τον κατευθύνω, να: τον εμπνεύσω εεε και να τον συμβουλέψω κυρίως με: ποιον τρόπο (.) θα κινηθεί (.) περισσότερο: σαν άνθρωπος, σαν δάσκαλος ότι ήξερε: ο ίδιος αλλά κυρίως σαν άνθρωπος πώς θα έπρεπε να συμπεριφερθεί απέναντι σε αυτά τα παιδιά». (Ερώτηση 16, Σ2)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια ορίζει την ενσυναίσθηση ως βιωμένη εμπειρία και το δικαιολογεί μέσω της ενσυναίσθησης που έδειξε σε κάποιον συνάδελφό του/της «Ένα παράδειγμα, έχει συμβεί με νέο δάσκαλο Ειδικής Αγωγής, ο οποίος είχε έρθει στο σχολείο να δουλέψει μαζί με: εμένα (.) και θεωρητικά εγώ ήμουν πιο: έμπειρος, οπότε: επειδή τον έβλεπα ότι είναι: κουμπωμένος, προσπάθησα και να τον κατευθύνω και να το:ν συμβουλέψω γιατί: ήταν η πρώτη του χρονιά που δούλευε σε αυτόν τον τομέα και προφανώς και ο ίδιος, όπως και εμένα η πρώτη μου χρονιά, ήτα:ν πιο::, ήμουν πιο ψαρωμένος, ήταν κι αυτός αγχωμένος για το τι θα συναντήσει στα παιδιά,

είτε: εμφανισιακά είτε: νοητικά (2,4) η δικιά μας ειδικότητα έχει και:: μία έτσι έξτρα:: ευθύνη, γιατί αν δεν μπορείς (.) να:: ασχοληθείς με: το παιδί, να το κατανοήσεις και να μπεις λίγο στον κόσμο του ή τουλάχιστον να καταλάβεις τις ανάγκες του ή γιατί κάνει ότι κάνει (2,3) θα: βρεις εεε θα βρεις μαύρο απέναντι, δεν θα μπορέσεις, δεν θα καταφέρεις να προχωρήσεις (.) Αγάπη θέλει, αγάπη, θέλει:: (1,8) θέλει: ζεστασιά:, θέλει συνέχεια και το κάνεις αυτό και στο δάσκαλο δηλαδή όντως και εγώ δεν είχα δουλέψει πολλά χρόνια, αλλά ο συνάδελφος ήταν πρώτη χρονιά, όπως και να έχει μια παραπάνω εμπειρία: την είχα:, οπότε .προσπάθησα να: τον βοηθήσω, να τον κατευθύνω, να:: τον εμψυχώσω εεε και να τον συμβουλέψω κυρίως με: ποιον τρόπο (.) θα κινηθεί (.) περισσότερο: σαν άνθρωπος, σαν δάσκαλος ότι ήξερε: ο ίδιος αλλά κυρίως σαν άνθρωπος πώς θα έπρεπε να συμπεριφερθεί απέναντι σε αυτά τα παιδιά». Μέσα από την αφήγηση της περίπτωσης του/της χρησιμοποιεί τον ορισμό που έδωσε η ερευνήτρια, ενισχύοντας την πληρότητα της απάντησης και την αληθοφάνεια της περιγραφής.

- Υιοθέτηση της οπτικής του άλλου.

Απόσπασμα 26

«Αν δεχτούμε ότι ενσυναίσθηση σημαίνει να μπαίνουμε στη θέση του άλλου, έχετε συναντήσει την έννοια αυτή στη δουλειά σας ως εκπαιδευτικού;

Σ5: Εμμ σε καμία περίπτωση δεν έχω συναντήσει την έννοια αυτή, πρώτη φορά την ακούω τώρα, σίγουρα έμμεσα την έχω ζήσει και την έχω νιώσει εεε οπότε τώρα:: για το πώς θα την όριζα εγώ την έννοια [έβλεπε τις ερωτήσεις], αν δεχτούμε ότι σημαίνει να:: μπαίνουμε στη θέση του άλλου (2,3) εεε σίγουρα ενσυναίσθηση δεν είναι:: (2,1) λυπάμαι τον άλλον, δεν είναι:: έχει πρόβλημα κάποιος άλλος και:: λυπάμαι και εγώ μαζί του, ενσυναίσθηση είναι να:: μπαίνω στα παπούτσια του άλλου, να:: εεε πηγαίνω από την άλλη μεριά του δέντρου και να βλέπω πώς βλέπει αυτός τον κόσμο γύρω του::, οπότε να μπαίνω στη θέση του και να:: προσπαθώ να βλέπω τον κόσμο με τα δικά του μάτια, με τη:ν δικιά: του:: οπτική. Εεε να:: εισχωρείς στον κόσμο του άλλου, να: αντιλαμβάνεσαι: σκέ:ψεις, συναισθή:ματα, ανά:γκες και:: όχι μόνο πρέπει να κατανοείς αλλά και να εκτιμάς τις διαφορετικές προοπτικές για να είσαι θέση να:: τις αντιληφθείς».

(Ερώτηση 4, Σ5)

Στην περίπτωση αυτή, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια ξεκινάει με μία αρνητική απάντηση για το αν έχει συναντήσει την έννοια της ενσυναίσθησης στη δουλειά του/της ως εκπαιδευτικού: «εμμ σε καμία περίπτωση δεν έχω συναντήσει την έννοια αυτή, πρώτη φορά την ακούω τώρα», ωστόσο στη συνέχεια, κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως βιωμένη και υποκειμενική εμπειρία: «σίγουρα έμμεσα την έχω ζήσει και την έχω νιώσει», χρησιμοποιώντας το πρώτο ενικό πρόσωπο, η ομιλία αυτή δίνει την εντύπωση ότι ο/η εκπαιδευτικός αναγνωρίζει προσωπικά τη σημασία της ενσυναίσθησης στο έργο του/της. Προκειμένου να τεκμηριώσει την παραπάνω εκδοχή, επεκτείνει τον ορισμό που έδωσε στην ερώτηση η ερευνήτρια: «αν δεχτούμε ότι σημαίνει να:: μπαίνουμε στη θέση του άλλου (2,3) εεε σίγουρα ενσυναίσθηση δεν είναι:: (2,1) λυπάμαι τον άλλον, δεν είναι:: έχει πρόβλημα κάποιος άλλος και:: λυπάμαι και εγώ μαζί του», εξηγώντας ότι η ενσυναίσθηση δεν είναι συμπόνια. Και συνεχίζει τον ορισμό του/της «ενσυναίσθηση είναι να:: μπαίνω στα παπούτσια του άλλου, να:: εεε πηγαίνω από την άλλη μεριά του δέντρου και να βλέπω πώς βλέπει αυτός τον κόσμο γύρω του», χρησιμοποιώντας τη δημοφιλή μεταφορά καθώς και μια ακόμη γνωστή

μεταφορά, η μεταφορά της προοπτικής. Στη συνέχεια, προσθέτει έναν πιο λεπτομερή ορισμό για τη μεταφορά της προοπτικής, κατασκευάζοντας άλλη μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως υιοθέτηση της οπτικής του άλλου: «οπότε να μπαίνω στη θέση του και να:: προσπαθώ να βλέπω τον κόσμο με τα δικά του μάτια, με τη:ν δικιά: του:: οπτική». Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια χρησιμοποιεί τη λογική του επιχειρήματος, δηλαδή ισχυρίζεται ότι δεν είναι συμπόνια αλλά είναι υιοθετώ την οπτική του άλλου, προκειμένου να παρουσιάσει την εκδοχή που ο/η ίδιος/ίδια υποστηρίζει. Έπειτα, επεκτείνει τον ισχυρισμό του/της «Έεε να:: εισχωρείς στον κόσμο του άλλου» και χρησιμοποιεί μία λίστα από πράξεις, η οποία δημιουργεί εντύπωση πληρότητας, ενισχύοντας την περιγραφή της ενσυναίσθησης «να: αντιλαμβάνεσαι: σκέ:ψεις, συναισθή:ματα, ανά:γκες». Τέλος, η απάντηση κλείνει με μία πληρέστερη ερμηνεία «όχι μόνο πρέπει να κατανοείς αλλά και να εκτιμάς τις διαφορετικές προοπτικές για να είσαι θέση να:: τις αντιληφθείς», δίνοντας μία πλουραλιστική αντίληψη λόγω των πολλών διαφορετικών οπτικών. Αυτή η διατύπωση ενισχύει την υποκειμενική εμπειρία του κάθε ατόμου, καθώς κάθε άτομο αντιλαμβάνεται τον κόσμο διαφορετικά.

Απόσπασμα 27

«Αν ναι, σε ποιο πλαίσιο συναντήσατε την έννοια της ενσυναίσθησης; Πώς οριζόταν η ενσυναίσθηση στο πλαίσιο αυτό;

Σ6: Έεε παντού, και στο διάλλειμα και:: εντός μια διδακτικής ώρας αλλά και:: εκτός μιας διδακτικής ώρας έεε σε κάποια πχ εκδήλωση. Είναι:: μία έννοια που:: τη συναντάς σε όλα τα πλαίσια, (.) ακόμα κι όταν αλληλοεπιδράς και συνεργάζεσαι ή επικοινωνείς με τον συνάδελφο με: τους εκπαιδευτικούς::, με τα παιδιά::. Η ενσυναίσθηση είναι άλλωστε: (.) κάτι που ίσως γίνεται ορατή περισσότερο από τις σχέσεις και:: από το: ε τον τρόπο που λειτουργούν οι εκπαιδευτικοί όταν δημιουργούνται προβλήματα και:: δυσκολίες. Έεε στο πλαίσιο αυτό::, η ενσυναίσθηση ορίζεται ως: η δυνατότητα (.) να μπαίνω στη θέση του άλλου, καταλαβαίνω τα: συναισθήματά του, να:: αντιλαμβάνομαι .τον άλλον, την πραγματικότητα από:: την ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ γωνία (3,2) δηλαδή:: μπαίνω έεε βλέπω τα πράγματα από τα δικά του μάτια. Έεε έτσι το καταλαβαίνω, σου μιλάω καθαρά εμπειρικά τώρα [γέλια], τα:: νιώθω και τα έχω ζήσει κατά τη διάρκεια του:: παιδαγωγικού μου έργου (4,2) δε:ν σου:: δεν χρησιμοποιώ επιστημονικές έννοιες ή:: θεωρητικά στοιχεία. Για παράδειγμα:: να:: πολλές φορές ας πούμε κάποιες έεε, προκειμένου να:: αναχαιτιστούν κάποιε:ς αρνητικές συμπεριφορές, μπαίνοντας (.) ο εκπαιδευτικός στη θέση τω:ν μαθητών μπορούν και έεε προσπαθούν να: ανακόψουν αυτές τις συμπεριφορές».

(Ερώτηση 5, Σ6)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια παρουσιάζει μια εκτενής προσέγγιση της ενσυναίσθησης τονίζοντας την παρουσία της στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας: «Έεε παντού, και στο διάλλειμα και:: εντός μια διδακτικής ώρας αλλά και:: εκτός μιας διδακτικής ώρας έεε σε κάποια πχ εκδήλωση», χρησιμοποιώντας την ακραία διατύπωση, η οποία ενισχύει την πειστικότητα. Στη συνέχεια, ενισχύει τον ισχυρισμό του/της συνδέοντας την ενσυναίσθηση και προς τους συναδέλφους και προς τα παιδιά «Είναι:: μία έννοια που:: τη συναντάς σε όλα τα πλαίσια, (.) ακόμα κι όταν αλληλοεπιδράς και συνεργάζεσαι ή επικοινωνείς με τον συνάδελφο με: τους εκπαιδευτικούς::, με τα παιδιά::. Η ενσυναίσθηση είναι άλλωστε: (.) κάτι που ίσως γίνεται ορατή περισσότερο από τις σχέσεις και:: από το: ε τον τρόπο που λειτουργούν οι εκπαιδευτικοί όταν δημιουργούνται προβλήματα και:: δυσκολίες». Αναλύοντας την εννοιολογική πλευρά της ενσυναίσθησης, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει δύο εκδοχές της. Η πρώτη εκδοχή, η ενσυναίσθηση ως υιοθέτηση της οπτικής του άλλου: «Έεε στο πλαίσιο αυτό::, η ενσυναίσθηση ορίζεται ως: η δυνατότητα (.) να μπαίνω στη θέση του άλλου,

καταλαβαίνω τα: συναισθήματά του, να:: αντιλαμβάνομαι τον άλλον, την πραγματικότητα από:: την ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ γωνία (3,2) δηλαδή:: μπαίνω εεε βλέπω τα πράγματα από τα δικά του μάτια» και η δεύτερη, η ενσυναίσθηση ως βιωμένη εμπειρία «Εεε έτσι το καταλαβαίνω, σου μιλάω καθαρά εμπειρικά τώρα [γέλια], τα:: νιώθω και τα έχω ζήσει κατά τη διάρκεια του:: παιδαγωγικού μου έργου (4,2) δε:ν σου:: δεν χρησιμοποιώ επιστημονικές έννοιες ή:: θεωρητικά στοιχεία». Εδώ, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια υπογραμμίζει την εμπειρική προσέγγιση της ενσυναίσθησης, αναφερόμενος/αναφερόμενη σε πρακτικά παραδείγματα από την προσωπική του/της εμπειρία και αποφεύγοντας τη χρήση επιστημονικών εννοιών ή θεωρητικών στοιχείων. Αυτό υποδηλώνει μια πρακτική και βιωματική προσέγγιση της ενσυναίσθησης, όπου η έμφαση δίνεται στην εφαρμογή της στην πράξη και στην καθημερινή διαχείριση των συναισθημάτων και των καταστάσεων στο περιβάλλον της εκπαίδευσης, όπου η ενσυναίσθηση δεν είναι γνώση αλλά βίωμα. Τέλος, η απάντηση κλείνει κατασκευάζοντας άλλη μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική «Για παράδειγμα:: να:: πολλές φορές ας πούμε κάποιες εεε, προκειμένου να:: αναχαιτιστούν κάποιες αρνητικές συμπεριφορές, μπαίνοντας (.) ο εκπαιδευτικός στη θέση τω:ν μαθητών μπορούν και εεε προσπαθούν να: ανακόψουν αυτές τις συμπεριφορές», δίνοντας ένα παράδειγμα που αφορά τη διαχείριση των καταστάσεων.

- Προσωπική ευαισθησία.

Απόσπασμα 28

«Αν δεχτούμε ότι ενσυναίσθηση σημαίνει να μπαίνουμε στη θέση του άλλου, έχετε συναντήσει την έννοια αυτή στη δουλειά σας ως εκπαιδευτικού;

Σ6: Δεν είναι μια έννοια που: τη συναντάς το:σο ξεκάθαρα, ωστόσο τη συναντάς αυτήν την έννοια ως εκπαιδευτικός και:: ναι, φυσικά και:: την έχω συναντήσει, γιατί: είχα αρκετά χρόνια το τμήμα ένταξης, οπότε και ένας λόγος παραπάνω να:: μπω σε μια διαδικασία εεε να μπω στη θέση μάλλον κάποιου παιδιού (.) υπάρχει: μεγάλη ευαισθησία, καθώς έχω και μεταπτυχιακό Ειδικής Αγωγής αλλά γενικά:: (.) πιστεύω ότι είναι ένας όρος που:: είναι (2,3) κυρίαρχος στο δικό μας επάγγελμα, δηλαδή αν δεν μπεις στη θέση του άλλου δεν καταλαβαίνεις ούτε τα ίδια τα παιδιά ούτε κανέναν άνθρωπο που συνεργάζεσαι μαζί τους γιατί: έχουμε πλέον πολλά προβλήματα και στα παιδιά εεε πολλές διαφορές μεταξύ τους (3,3) συγκρούσεις και:: πρέπει να μπαίνουμε στην εκάστοτε θέση να αντιληφθούμε και να κατανοήσουμε το τι ακριβώς συμβαίνει για να:: μπορέσουμε να λύσουμε τις δυσκολίες αυτές».

(Ερώτηση 4, Σ6)

Απατώντας στην ερώτηση αν έχει συναντήσει την έννοια της ενσυναίσθησης στη δουλειά του/της ως εκπαιδευτικού, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια αρχικά δηλώνει μία αβεβαιότητα: «Δεν είναι μια έννοια που: τη συναντάς το:σο ξεκάθαρα», αμέσως μετά, ωστόσο, διευκρινίζει ότι έχει συναντήσει την έννοια της ενσυναίσθησης κατά το εκπαιδευτικό έργο: «ωστόσο τη συναντάς αυτήν την έννοια ως εκπαιδευτικός και:: ναι, φυσικά και:: την έχω συναντήσει». Ο/η ομιλήτρια για να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό του/της, χρησιμοποιεί στη δήλωσή του/της πρακτικά παραδείγματα και γνώσεις: «γιατί: είχα αρκετά χρόνια το τμήμα ένταξης, οπότε και ένας λόγος παραπάνω να:: μπω σε μια διαδικασία εεε να μπω στη θέση μάλλον κάποιου παιδιού (.) υπάρχει: μεγάλη ευαισθησία, καθώς έχω και μεταπτυχιακό Ειδικής Αγωγής αλλά γενικά:: (.) πιστεύω ότι είναι ένας όρος που:: είναι (2,3) κυρίαρχος στο δικό μας επάγγελμα», μιλώντας εμπειρικά, κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσωπική ευαισθησία

που αποκτιέται με τα χρόνια επαγγελματικής εμπειρίας. Μία ευαισθησία, δηλαδή, που την έχει αποκτήσει από την παιδαγωγική του/της εμπειρία. Παρόλο που η απάντησή του/της ξεκινάει στο δεύτερο ενικό πρόσωπο, κρατώντας μία απόσταση και μιλώντας αντικειμενικά προς την ερευνήτρια, στη συνέχεια, χρησιμοποιεί το πρώτο ενικό για να αναφέρει την εμπειρία στο τμήμα ένταξης και τέλος, μιλάει σαν εκπρόσωπος των εκπαιδευτικών αυτής της ομάδας με τη χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου. Στη συνέχεια, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια συνδέει την ενσυναίσθηση με την κατανόηση των παιδιών και συγκεκριμένα, των αναγκών τους καθώς και μεταξύ των συνεργατών στο επαγγελματικό περιβάλλον: «δηλαδή αν δεν μπεις στη θέση του άλλου δεν καταλαβαίνεις ούτε τα ίδια τα παιδιά ούτε κανέναν άνθρωπο που συνεργάζεσαι μαζί τους γιατί: έχουμε πλέον πολλά προβλήματα και στα παιδιά εεε πολλές διαφορές μεταξύ τους (3,3) συγκρούσεις». Η απάντηση κλείνει με μια δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως εργαλείο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων: «και: πρέπει να μπαίνουμε στην εκάστοτε θέση να αντιληφθούμε και να κατανοήσουμε το τι ακριβώς συμβαίνει για να: μπορέσουμε να λύσουμε τις δυσκολίες αυτές».

- Γνωστική και συναισθηματική διάσταση.

Απόσπασμα 29

«Αν ναι, σε ποιο πλαίσιο συναντήσατε την έννοια της ενσυναίσθησης; Πώς οριζόταν η ενσυναίσθηση στο πλαίσιο αυτό;

Σ2: Στο:: πλαίσιο: του σχολικού: περιβάλλοντος, στην τάξη, στο διάλλειμα: , αυτό δεν εννοεί πλαίσιο; Ε ναι παντού, εννοείται παντού (.) και στο ελεύθερο παιχνίδι, σε όλο το χώρο του σχολικού περιβάλλοντος, η ενσυναίσθηση έχει να κάνει με: (3,2) γνωστικό και συναισθηματικό κομμάτι, μπορείς να τη βρεις ανά πάσα στιγμή. Έτσι κι αλλιώς, αν δεχτούμε τον όρο της ενσυναίσθησης εεε αυτό που αναφέρθηκε προηγουμένως ως το να μπαίνουμε στη θέση του άλλου, η ενσυναίσθηση (1,8) σύμφωνα και με τους ψυχολόγους έχει να κάνει με δύο κομμάτια, όπως ανέφερα και: προηγουμένως. Έχει να κάνει με το γνωστικό κομμάτι, το οποίο είναι ότι αρχικά πρέπει (.) να μπαίνεις στη θέση του άλλου (.) και να αντιλαμβάνεσαι τον τρόπο που σκέφτεται και συμπεριφέρεται. Από την άλλη τώρα, υπάρχει και το: συναισθηματικό κομμάτι, το οποίο αφορά το να καταλάβεις γιατί τα παιδιά πράττουν όπως πράττουν. Τέλος πάντων, για αυτό και η ενσυναίσθηση ορίζεται σαν γνωστικό - συναισθηματικό κομμάτι».

(Ερώτηση 5, Σ2)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια μιλάει για την έννοια της ενσυναίσθησης στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος και πιο συγκεκριμένα, στην τάξη και στον χώρο του ελεύθερου παιχνιδιού: «Στο:: πλαίσιο: του σχολικού: περιβάλλοντος, στην τάξη, στο διάλλειμα: , αυτό δεν εννοεί πλαίσιο; Ε ναι παντού, εννοείται παντού (.) και στο ελεύθερο παιχνίδι, σε όλο το χώρο του σχολικού περιβάλλοντος». Η δήλωσή του/της γίνεται πιο πειστική με την ακραία διατύπωση που χρησιμοποιεί, η οποία είναι βασιζόμενη σε ακραία αξιολογική κρίση. Στη συνέχεια, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μία ψυχολογική έννοια, γνωστική και συναισθηματική: «η ενσυναίσθηση έχει να κάνει με: (3,2) γνωστικό και συναισθηματικό κομμάτι, μπορείς να τη βρεις ανά πάσα στιγμή» και χρησιμοποιεί μία ακόμη ακραία διατύπωση που ενισχύσει την πειστικότητα της δήλωσή του/της. Έπειτα, τεκμηριώνει αυτόν τον ισχυρισμό ενισχύοντας τον ορισμό που έδωσε στην αρχή η ερευνήτρια και χρησιμοποιώντας συναίνεση: «Έτσι κι αλλιώς, αν δεχτούμε τον όρο της ενσυναίσθησης εεε αυτό που αναφέρθηκε προηγουμένως ως το να μπαίνουμε στη θέση

του άλλου, η ενσυναίσθηση (1,8) σύμφωνα και με τους ψυχολόγους έχει να κάνει με δύο κομμάτια, όπως ανέφερα και: προηγουμένως», και έτσι εξασφαλίζεται η γεγονικότητα της περιγραφής της έννοιας της ενσυναίσθησης ως μια γνωστική και συναισθηματική έννοια. Μετά, επεκτείνει τον ισχυρισμό αυτό, αναφέροντας ότι η γνωστική πτυχή είναι μια διαδικασία κατανόησης των σκέψεων και συναισθημάτων του άλλου ενώ η συναισθηματική πτυχή επικεντρώνεται στα συναισθήματα και τις ανάγκες του άλλου, προσπαθώντας να κατανοήσει τις αιτίες της συμπεριφοράς τους: «Έχει να κάνει με το γνωστικό κομμάτι, το οποίο είναι ότι αρχικά πρέπει (.) να μπαίνεις στη θέση του άλλου (.) και να αντιλαμβάνεσαι τον τρόπο που σκέφτεται και συμπεριφέρεται. Από την άλλη τώρα, υπάρχει και το: συναισθηματικό κομμάτι, το οποίο αφορά το να καταλάβεις γιατί τα παιδιά πράττουν όπως πράττουν». Η απάντηση κλείνει δίνοντας τον ορισμό της ενσυναίσθησης ως έναν συνδυασμό γνωστικής κατανόησης και συναισθηματικής ευαισθησίας προς τους άλλους: «Τέλος πάντων, για αυτό και η ενσυναίσθηση ορίζεται σαν γνωστικό - συναισθηματικό κομμάτι».

- Εσωτερική διαδικασία.

Απόσπασμα 30

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής;

Σ2: Ε δεν νομίζω τώρα με το κομμάτι της ενσυναίσθησης αν θα: μπορούσε να θεσμοθετηθεί (2,4) ίσα ίσα είναι ένα κομμάτι το οποίο (1,9) αρχικά νέος (.) έχοντας κάποια στοιχεία επιλέγεις να ακολουθήσεις και το δρόμο ας το πούμε ως εκπαιδευτικού (2,1) οπό:τε:: δεν είμαι σίγουρος αν θα: μπορούσε ας πούμε η πολιτεία να: (.) πατήσει πάνω, ώστε να θεσμοθετήσει την ενσυναίσθηση. Τι να θεσμοθετήσει τα συναισθήματα; Ούτε μπορείς να το επιβάλλεις αυτό (.) σε έναν εκπαιδευτικό, γιατί: όπως είπαμε δεν είναι πάντα έμφυτο ή προσόν».

(Ερώτηση 21, Σ2)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια δηλώνει αμφιβολία για το εάν η ενσυναίσθηση θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής: «Ε δεν νομίζω τώρα με το κομμάτι της ενσυναίσθησης αν θα: μπορούσε να θεσμοθετηθεί (2,4) ίσα ίσα είναι ένα κομμάτι το οποίο (1,9) αρχικά νέος (.) έχοντας κάποια στοιχεία επιλέγεις να ακολουθήσεις και το δρόμο ας το πούμε ως εκπαιδευτικού (2,1) οπό:τε:: δεν είμαι σίγουρος αν θα: μπορούσε ας πούμε η πολιτεία να: (.) πατήσει πάνω, ώστε να θεσμοθετήσει την ενσυναίσθηση», κατασκευάζοντας μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μια στάση που επιλέγει ο/η εκπαιδευτικός. Στη συνέχεια, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια θέτει μία ρητορική ερώτηση «Τι να θεσμοθετήσει τα συναισθήματα;», με την οποία ενισχύει την πεποίθηση ότι η ενσυναίσθηση δεν μπορεί να ελεγχθεί από εξωτερικούς φορείς ή να επιβληθεί μέσω θεσμικών πράξεων, καθώς τα συναισθήματα είναι κάτι εσωτερικό και η ενσυναίσθηση αναπτύσσεται και εκφράζεται από τον κάθε άνθρωπο αυτοπροσώπως. Τέλος, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια υποστηρίζει ότι η ενσυναίσθηση δεν είναι κάτι που μπορεί να επιβληθεί σε έναν εκπαιδευτικό και στη συνέχεια, προσθέτει άλλη μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως επίκτητη δεξιότητα, «Ούτε μπορείς να το επιβάλλεις αυτό (.) σε έναν εκπαιδευτικό, γιατί: όπως είπαμε δεν είναι πάντα έμφυτο ή προσόν», την οποία αναπτύσσεις και βελτιώνεις.

Απόσπασμα 31

«Αν όχι, γιατί δε θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί;

Σ2: Γιατί:: έχει να: κάνει με συναισθήματα, έχει να κάνει:: με ψυχολογία, δεν ΜΠΟΡΕΙΣ να την ελέγξεις, ούτε να:: την τσεκάρεις από πριν, δηλαδή:: θα γίνεις εκπαιδευτικός μόνο αν έχεις ενσυναίσθηση, δεν είναι:: ύψος δεν είναι κάτι ΜΕΣΠου:: μπορείς άμεσα να το μετρήσεις. Αν θα θέλαμε να πούμε ουσιαστικά ότι: θα γίνει μια σωστή δουλειά εκ μέρους του εκπαιδευτικού, (.) γιατί αλλιώς (2,5) το να δίνουν οι εκπαιδευτικοί (.) τυποποιημένες απαντήσεις (.) είτε: σε:: αξιολογήσεις είτε:: σε:: εεε εεε σε συνεντεύξεις, θα ήταν δώρο άδωρον. Το θέμα είναι η: ενσυναίσθηση ότι είναι κάτι που: το βιώνει ο ίδιος ο άνθρωπος δεν είναι τόσο γνώση (2,9) είναι κάτι που το αναπτύσσει (3,4) και:: από μόνος του. Έχει να κάνει και με πολλά άλλα:: με την αγάπη, έχει να: κάνει με την εμπιστοσύνη:, έχει:: να κάνει με τη θέληση:. Δεν ξέρω αν αυτά ας πούμε η πολιτεία θα:: μπορούσε: να: τα: θεσμοθετήσει. Έχει:: έχει βάλει η πολιτεία τα Πανεπιστήμια, έχει βάλει η πολιτεία τα εκάστοτε μαθήματα, ώστε να:: αναπτύξουν στα Παιδαγωγικά συγκεκριμένα, τις ικανότητες και τις δεξιότητες των μελλοντικών εκπαιδευτικών, εντάξει σίγουρα θα:: μπορούσαν να υπάρχουν περισσότερα σεμινάρια: εεε δωρεάν της πολιτείας για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς, ομιλίες που: μπορούν να βοηθήσουν (.) έναν εκπαιδευτικό να: γνωρίσει ίσω::ς περισσότερο το κομμάτι της ενσυναίσθησης (.) ΜΕΣΑ ΤΟΥ, προσωπικά, αλλά νομίζω έως εκεί. Υπάρχουν άλλα πράγματα στην παρούσα φάση που έχουν προτεραιότητα (.) ναί (2,4) και όντως το σκέφτομαι έτσι, δηλαδή η ενσυναίσθηση δεν μπορείς να την επιβάλλεις σε κάποιον (.) .να του τη φυτέψεις (2,1) να του την καλλιεργήσεις και:: να του τη:ν αναγνωρίσεις αν δεν την έχει αναγνωρίσει ο ίδιος, ΙΣΩΣ, αλλά ως τι να τη θεσμοθετήσει; Κοίτα, ως απαραίτητο προσόν σε έναν εκπαιδευτικό Ειδικής Αγωγής θεωρώ ότι απαιτείται (.), γιατί αν πω ότι:: δεν απαιτείται αναιρούνται και όλα τα προηγούμενα που ανέφερα, αλλά προφανώς και απαιτείται εικονικά, όχι: βάση νόμου (3,8) το:: μόνο που θα μπορούσε είναι: οι εκπαιδευτικοί: να: περνάνε από ψυχολογικά τεστ αρχικά, (4,5) μέσα:: λοιπόν από:: ψυχολογικές διαδικασίες προφανώς, θα βγαίνανε και κάποια συμπεράσματα σε:: πολλά κομμάτια που θα μπορούσαν να κατευθύνουν (2,0) τους υπευθύνους, αν ο εκπαιδευτικός είναι έτοιμος και ικανός να μπει σε τέτοιες τάξεις, μόνο έτσι».

(Ερώτηση 23, Σ2)

Απαντώντας στην ερώτηση γιατί η ενσυναίσθηση δεν θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως ψυχολογική έννοια «Γιατί:: έχει να: κάνει με συναισθήματα, έχει να κάνει:: με ψυχολογία, δεν ΜΠΟΡΕΙΣ να την ελέγξεις, ούτε να:: την τσεκάρεις από πριν, δηλαδή:: θα γίνεις εκπαιδευτικός μόνο αν έχεις ενσυναίσθηση, δεν είναι:: ύψος δεν είναι κάτι που:: μπορείς άμεσα να το μετρήσεις», η οποία είναι μη μετρήσιμη και μη ελέγξιμη. Στη συνέχεια, προσθέτει μια ακόμη εκδοχή της ενσυναίσθησης ως βιωμένη εμπειρία και προσωπική ανάπτυξη «Αν θα θέλαμε να πούμε ουσιαστικά ότι: θα γίνει μια σωστή δουλειά εκ μέρους του εκπαιδευτικού, (.) γιατί αλλιώς (2,5) το να δίνουν οι εκπαιδευτικοί (.) τυποποιημένες απαντήσεις (.) είτε: σε:: αξιολογήσεις είτε:: σε:: εεε εεε σε συνεντεύξεις, θα ήταν δώρο άδωρον. Το θέμα είναι η: ενσυναίσθηση ότι είναι κάτι που: το βιώνει ο ίδιος ο άνθρωπος δεν είναι τόσο γνώση (2,9) είναι κάτι που το αναπτύσσει (3,4) και:: από μόνος του. Έχει να κάνει και με πολλά άλλα:: με την αγάπη, έχει να: κάνει με την εμπιστοσύνη:, έχει:: να κάνει με τη θέληση:». Δεν περιορίζεται απλώς στη γνώση αλλά αναδύεται από τις προσωπικές σχέσεις, την αγάπη, την εμπιστοσύνη και τη θέληση, αποτελεί μια πιο πλήρη και συναισθηματικά φορτισμένη έννοια της ενσυναίσθησης. Αυτή η εκδοχή υπογραμμίζει την εσωτερική δέσμευση και την προσωπική ανάπτυξη που απαιτούνται. Έπειτα, παρουσιάζει την ενσυναίσθηση ως μία επίκτητη δεξιότητα «Δεν ξέρω αν αυτά ας πούμε η πολιτεία θα:: μπορούσε: να: τα:

θεσμοθετήσει. Έχει:: έχει βάλει η πολιτεία τα Πανεπιστήμια, έχει βάλει η πολιτεία τα εκάστοτε μαθήματα, ώστε να:: αναπτύξουν στα Παιδαγωγικά συγκεκριμένα, τις ικανότητες και τις δεξιότητες των μελλοντικών εκπαιδευτικών, εντάξει σίγουρα θα:: μπορούσαν να υπάρχουν περισσότερα σεμινάρια: εεε δωρεάν της πολιτείας για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς, ομιλίες που: μπορούν να βοηθήσουν (.) έναν εκπαιδευτικό να: γνωρίσει ίσω::ς περισσότερο το κομμάτι της ενσυναίσθησης (.) ΜΕΣΑ ΤΟΥ, προσωπικά, αλλά νομίζω έως εκεί», η οποία αναπτύσσεται στον κάθε άνθρωπο ανάλογα με το εσωτερικό του. Στη συνέχεια, αναδεικνύεται μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως ένα είδος εσωτερικής διαδικασίας, η οποία δεν μπορεί να επιβληθεί από έξω. Αντίθετα, πρέπει να καλλιεργηθεί και να αναγνωριστεί από τον ίδιο τον άνθρωπο «Υπάρχουν άλλα πράγματα στην παρούσα φάση που έχουν προτεραιότητα (.) ναί (2,4) και όντως το σκέφτομαι έτσι, δηλαδή η ενσυναίσθηση δεν μπορείς να την επιβάλλεις σε κάποιον (.) να του τη φυτέψεις (2,1) να του την καλλιεργήσεις και:: να του τη:ν αναγνωρίσεις αν δεν την έχει αναγνωρίσει ο ίδιος, ΞΩΩ, αλλά ως τι να τη θεσμοθετήσει;». Τέλος, αναφέρεται στην ενσυναίσθηση ως προαπαιτούμενο προσόν του/της εκπαιδευτικού για την αποτελεσματική διδασκαλία και υποστήριξη μαθητών/μαθητριών με ειδικές ανάγκες. Επιπλέον, υπογραμμίζει τη σημασία της ψυχολογικής προετοιμασίας και αξιολόγησης των εκπαιδευτικών προκειμένου να αντιμετωπιστούν επιτυχώς οι απαιτήσεις της ειδικής αγωγής «Κοίτα, ως απαραίτητο προσόν σε έναν εκπαιδευτικό Ειδικής Αγωγής θεωρώ ότι απαιτείται (.), γιατί αν πω ότι:: δεν απαιτείται αναιρούνται και όλα τα προηγούμενα που ανέφερα, αλλά προφανώς και απαιτείται εικονικά, όχι: βάση νόμου (3,8) το:: μόνο που θα μπορούσε είναι: οι εκπαιδευτικοί: να: περνάνε από ψυχολογικά τεστ αρχικά, (4,5) μέσα:: λοιπόν από:: ψυχολογικές διαδικασίες προφανώς, θα βγαίνανε και κάποια συμπεράσματα σε:: πολλά κομμάτια που θα μπορούσαν να κατευθύνουν (2,0) τους υπευθύνους, αν ο εκπαιδευτικός είναι έτοιμος και ικανός να μπει σε τέτοιες τάξεις, μόνο έτσι».

- Φορτισμένο συναίσθημα

Απόσπασμα 32

«Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους γονείς/τις οικογένειες των μαθητών/τριών σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;
Σ4: Εεε κοιτάζετε (.), οι γονείς όταν έρχονται τα παιδιά τους στο: σχολείο (2,0) έχουν ανησυχίες, έχουν αγωνί:ες, έχουν ανασφάλ:ειες, έχουν προσδοκίες, άλλοτε υπερβολικές και άλλοτε ό:χι (.) εεε η δικιά: μας εεε το δικό μας έργο, τέλος πάντων στο πλαίσιο της ενσυναίσθησης είναι να μπούμε στη θέση τους, να δείξουμε κατανόηση:: εεε να δείξουμε ευαισθησία: εεε να προσπαθήσουμε να: δημιουργήσουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης (2,1) μεταξύ μας και: να::: εγκα:ταστήσουμε ένα πλαίσιο καλής επικοινωνίας (.) που: θα: του::ς κάνει μετόχους στη:ν σχολική μας καθημερινότητα, στη σχολική μας ζωή και θα τους καθησυχά:σει, θα τους εεε βοηθήσει να διαχειριστούν τέλος πάντων αυτό το:: εκπαιδευτικό εντός εισαγωγικών βήμα: των παιδιών τους ως μαθητές. Εεε σαφώς και όλα: αυτά: δεν είναι πολύ εύκολα, ειδικά όταν ο γονιός (.) βλέπεις ότι έχει μια δυσκολία να σε εμπιστευτεί ή ίσως έχει ένα παιδί με μια ιδιαίτερη συμπεριφορά και: αισθάνεται ίσως λίγο:: ένο:χος, λίγο:: να έρχεται σε δύσκολη θέση εεε τότε είναι αρκετά δύσκολα και για εσένα,(2,5) χρειάζεται προσπάθεια χρειάζεται:: συγκέντρωση (3,4) εεε πολύ καλή:: (.) εεε πώς να το πω; Να είσαι πολύ καλά διαβασμένος, να ξέρεις πώς να τον προσεγγίσεις, να:: ξέρεις πώς να επικοινωνήσεις (2,9) ανάλογα με τη διάθεση του, να τον βοηθήσεις. Όλο αυτό φυσικά σε φορτίζει και σένα ω::ς εκπαιδευτικό και σου φέρνει μια: έξτρα δυσκολία και να:: εεε ένα ας το πούμε άγχος. Και αν κάτι με:: καταβάλει ψυχολογικά και με κουράζει

(1,8) για παράδειγμα από την υπερπροσπάθεια ορισμένες φορές να:: καταλάβω κάτι ή να μπω στη θέση (3,6) κάποιου δύσκολου μαθητή (.), ακόμα και τα παιδιά το αντιλαμβάνονται, το:: εισπράττουν .ότι μπορεί να εξουθενώνεσαι συναισθηματικά ή:: μπορεί να:: καταβάλεις αυτήν την υπερπροσπάθεια και:: μου έχει τύχει δηλαδή (.) να έρχονται παιδάκια που δεν είναι άμεσα εμπλεκόμενα στο περιστατικό (2,0) ή ακόμα και αν δεν σχετίζεται με άλλα παιδιά, ας πού:με με κάποιον συνάδελφο, και: είναι περισσότερο θεατές, έρχονται μου πιάνουν το χέρι και:: με χαϊδεύουν (.) μου λένε κυρία μπράβο ή κυρία: καλύτερα που:: το κάνατε έτσι ή κυρία εγώ είμαι εδώ για σένα (.), τέλος πάντων πολλές τέτοιες ωραίες και:: τρυφερές στιγμές εεε και πολύ ωραία πράγματα που:: σε κάνουν να ξεχνιέσαι και σε:: ηρεμούν, σε: απαλλάσσουν από οποιαδήποτε υπερπροσπάθεια έχεις καταβάλει ή την κούραση και την εξάντληση που νιώθεις, με: αποτέλεσμα (.) ότι αρνητικό (.) να το ξεχνάς».

(Ερώτηση 12, Σ4)

Στην αρχή της απάντησής του/της, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια παραθέτει μία λίστα πράξεων των γονέων, κατασκευάζοντας μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως καθιερωμένης παιδαγωγικής στάσης «Εεε κοιτάζτε (.), οι γονείς όταν έρχονται τα παιδιά τους στο: σχολείο (2,0) έχουν ανησυχίες, έχουν αγωνίες, έχουν ανασφάλειες, έχουν προσδοκίες, άλλοτε υπερβολικές και άλλοτε όχι (.) εεε η δικιά: μας εεε το δικό μας έργο, τέλος πάντων στο πλαίσιο της ενσυναίσθησης είναι να μπορούμε στη θέση τους, να δείξουμε κατανόηση:». Στη συνέχεια, προσθέτει μία ακόμη εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσωπική ευαισθησία «εεε να δείξουμε ευαισθησία: εεε να προσπαθήσουμε να: δημιουργήσουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης (2,1) μεταξύ μας και: να:: εγκαταστήσουμε ένα πλαίσιο καλής επικοινωνίας (.) που: θα: του::ς κάνει μετόχους στη:ν σχολική μα:ς καθημερινότητα, στη σχολική μας ζωή και θα τους καθησυχά:σει, θα τους εεε βοηθήσει να διαχειριστούν τέλος πάντων αυτό το:: εκπαιδευτικό εντός εισαγωγικών βήμα: των παιδιών τους ως μαθητές». Μετά, ορίζει την ενσυναίσθηση ως σκόπιμη παιδαγωγική δεοντολογία «Εεε σαφώς και όλα: αυτά: δεν είναι πολύ εύκολα, ειδικά όταν ο γονιός (.) βλέπεις ότι έχει μια δυσκολία να σε εμπιστευτεί ή ίσως έχει ένα παιδί με μια ιδιαίτερη συμπεριφορά και: αισθάνεται ίσως λίγο:: ένο:χος, λίγο:: να έρχεται σε δύσκολη θέση εεε τότε είναι αρκετά δύσκολα και για εσένα,(2,5) χρειάζεται προσπάθεια χρειάζεται:: συγκέντρωση (3,4) εεε πολύ καλή:: (.) εεε πώς να το πω; Να είσαι πολύ καλά διαβασμένος, να ξέρεις πώς να τον προσεγγίσεις, να:: ξέρεις πώς να επικοινωνήσεις (2,9) ανάλογα με τη διάθεση του, να τον βοηθήσεις». Στη συνέχεια, χαρακτηρίζει την ενσυναίσθηση ως ένα φορτισμένο συναίσθημα «Όλο αυτό φυσικά σε φορτίζει και σένα ω::ς εκπαιδευτικό και σου φέρνει μια: έξτρα δυσκολία και να:: εεε ένα ας το πούμε άγχος. Και αν κάτι με:: καταβάλει ψυχολογικά και με κουράζει (1,8) για παράδειγμα από την υπερπροσπάθεια ορισμένες φορές να:: καταλάβω κάτι ή να μπω στη θέση (3,6) κάποιου δύσκολου μαθητή (.), ακόμα και τα παιδιά το αντιλαμβάνονται, το:: εισπράττουν .ότι μπορεί να εξουθενώνεσαι συναισθηματικά ή:: μπορεί να:: καταβάλεις αυτήν την υπερπροσπάθεια και:: μου έχει τύχει δηλαδή (.) να έρχονται παιδάκια που δεν είναι άμεσα εμπλεκόμενα στο περιστατικό (2,0) ή ακόμα και αν δεν σχετίζεται με άλλα παιδιά, ας πού:με με κάποιον συνάδελφο, και: είναι περισσότερο θεατές, έρχονται μου πιάνουν το χέρι και:: με χαϊδεύουν (.) μου λένε κυρία μπράβο ή κυρία: καλύτερα που:: το κάνατε έτσι ή κυρία εγώ είμαι εδώ για σένα (.)», το οποίο δικαιολογεί συνδέοντάς το με μια βιωμένη εμπειρία. Η απάντησή της κλείνει με τη θετική πλευρά της ενσυναίσθησης «τέλος πάντων πολλές τέτοιες ωραίες και:: τρυφερές στιγμές εεε και πολύ ωραία πράγματα που:: σε κάνουν να ξεχνιέσαι και σε:: ηρεμούν, σε: απαλλάσσουν από οποιαδήποτε υπερπροσπάθεια έχεις καταβάλει ή την κούραση και την εξάντληση που νιώθεις, με: αποτέλεσμα (.) ότι αρνητικό (.) να το ξεχνάς».

- Δυσκολία στη συναισθηματική διαφοροποίηση μεταξύ ατομικών και μαθητικών συναισθημάτων.

Απόσπασμα 33

«Μετά από όσα συζητήσαμε, θα θέλατε να προσθέσετε κάτι σε σχέση με την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών;

Σ1: Το μόνο που θέλω να πω είναι ότι θα είναι καλό όλοι οι εκπαιδευτικοί να λειτουργούν με ενσυναίσθηση γιατί χρειάζεται τόσο στα παιδιά όσο και για εμάς του ίδιους (.) σαν εκπαιδευτικοί και μεταξύ μας εννοώ να μπορούμε να καταλάβουμε κάποιες καταστάσεις. Θα ήθελα, επίσης, να τονίσω ότι: δεν θα πρέπει να βλέπουμε τη:ν ενσυναίσθηση ως (.) μία (.) απλή δεξιότητα γιατί αποτελεί μια στάση ζωής για έναν άνθρωπο και: εκτός εκπαίδευσης αλλά κυρίως στην εκπαίδευση θεωρώ ότι μπορεί να ενισχύσει θετικά το μαθησιακό περιβάλλον. Σίγουρα, η ικανότητα να αντιλαμβάνεσαι, το να κατανοείς συναισθήματα (.) και ανάγκες δεν είναι εύκολη αλλά: βελτιώνει τη σχέση ενός εκπαιδευτικού με τον μαθητή του (2,3) αλλά δημιουργεί ταυτόχρονα και ένα περιβάλλον με συνεργασία, με ευελιξία:, δηλαδή οι περισσότεροι πρέπει να το βλέπουμε ως επένδυση γιατί: μόνο καλό μπορεί να προσφέρει. Σίγουρα όταν ένας εκπαιδευτικός προσπαθεί να μπει στη θέση ενός μαθητή ή προσπαθεί να: καταλάβει κάποια συναισθήματα εεε από τη μεγάλη προσπάθεια που ενδεχομένως να καταβάλει (.) μπορεί να νιώσει: ότι: πατάει τα δικά του συναισθήματα, πίεση, ακόμη και εξάντληση αλλά ως αποτέλεσμα όταν στην ενσυναίσθηση υπάρχουν όρια, σίγουρα προσφέρει θετικά αποτελέσματα (.) ΚΑΙ στη μάθηση ΚΑΙ στην οποιαδήποτε σχέση. Θα πρέπει (.) να υπάρχει μια ισορροπία και αυτά να διαχωρίζονται, μια αντίδραση για να είναι υγιές το εκπαιδευτικό μας έργο».
(Ερώτηση 24, Σ1)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης «Το μόνο που θέλω να πω είναι ότι θα είναι καλό όλοι οι εκπαιδευτικοί να λειτουργούν με ενσυναίσθηση γιατί χρειάζεται τόσο στα παιδιά όσο και για εμάς του ίδιους (.) σαν εκπαιδευτικοί και μεταξύ μας εννοώ να μπορούμε να καταλάβουμε κάποιες καταστάσεις». Στη συνέχεια, διατυπώνει την ενσυναίσθηση ως στάση ζωής, «Θα ήθελα, επίσης, να τονίσω ότι: δεν θα πρέπει να βλέπουμε τη:ν ενσυναίσθηση ως (.) μία (.) απλή δεξιότητα γιατί αποτελεί μια στάση ζωής για έναν άνθρωπο και: εκτός εκπαίδευσης αλλά κυρίως στην εκπαίδευση θεωρώ ότι μπορεί να ενισχύσει θετικά το μαθησιακό περιβάλλον», την οποία δικαιολογεί με τα οφέλη που έχει στο παιδαγωγικό έργο. Έπειτα, παραθέτει έναν ορισμό της ενσυναίσθησης, κατασκευάζοντας κι άλλη εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αποτελεσματική παιδαγωγική πρακτική «Σίγουρα, η ικανότητα να αντιλαμβάνεσαι, το να κατανοείς συναισθήματα (.) και ανάγκες δεν είναι εύκολη αλλά: βελτιώνει τη σχέση ενός εκπαιδευτικού με τον μαθητή του (2,3) αλλά δημιουργεί ταυτόχρονα και ένα περιβάλλον με συνεργασία, με ευελιξία:, δηλαδή οι περισσότεροι πρέπει να το βλέπουμε ως επένδυση γιατί: μόνο καλό μπορεί να προσφέρει». Τέλος, η υπερβολική ενσυναίσθηση παρουσιάζεται εδώ ως αδυναμία διάκρισης των προσωπικών συναισθημάτων και των συναισθημάτων των μαθητών/μαθητριών «Σίγουρα όταν ένας εκπαιδευτικός προσπαθεί να μπει στη θέση ενός μαθητή ή προσπαθεί να: καταλάβει κάποια συναισθήματα εεε από τη μεγάλη προσπάθεια που ενδεχομένως να καταβάλει (.) μπορεί να νιώσει: ότι: πατάει τα δικά του συναισθήματα, πίεση, ακόμη και εξάντληση». Η απάντηση κλείνει με την ενίσχυση της εκδοχής της αποτελεσματικότητας της ενσυναίσθησης, διευκρινίζοντας ότι πρέπει να ληφθούν όρια «αλλά ως αποτέλεσμα όταν στην ενσυναίσθηση υπάρχουν όρια, σίγουρα προσφέρει θετικά αποτελέσματα (.) ΚΑΙ στη μάθηση ΚΑΙ στην οποιαδήποτε

σχέση. Θα πρέπει (.) να υπάρχει μια ισορροπία και αυτά να διαχωρίζονται, μια αντίδραση για να είναι υγιές το εκπαιδευτικό μας έργο».

4.2.4 Η ενσυναίσθηση ως παιδαγωγικό εργαλείο και βασική εκπαιδευτική αξία.

- Εργαλείο συναισθηματικής διαχείρισης

Απόσπασμα 34

«Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικού που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ1: Είχα συναντήσει έναν μαθητή εεε: ο οποίος προερχόταν από ένα ΔΥΣΚΟΛΟ θα έλεγα και ΤΟΞΙΚΟ περιβάλλον εεε:: ζούσε με τη μητέρα του και τη γιαγιά του, η πατρική φιγούρα έλειπε, δεν λάμβανε καμία προσοχή και καμία φροντίδα από: το σπίτι του (.) Στο σχολείο τώρα, το παιδί αυτό (.) οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί το θεωρούσαν αντιδραστικό και η αλήθεια είναι ότι δεν άκουγε (.) κανέναν δεν συμμορφωνόταν σε κανό:νες, πείραζε όλα τα παιδιά: τα ενοχλούσε συνέχεια, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να έχει παρέες (.) δεν τον έπαιζε κανένα παιδί δηλαδή. Εγώ: ως εκπαιδευτικός εμ επειδή τον έβλεπα (.) τον παρατηρούσα, τον έβλεπα τελείως αποκομμένο από τους συμμαθητές του, έπαιζε μόνος του: όταν κάποιο παιδί πήγαινε να: καθίσει μαζί του ή να πάρει κάποιο παιχνίδι τα έδιωχνε με πολύ άσχημο τρόπο (2,3) και έτσι, λοιπόν, εφόσον τον επανέλαβε κάποιες φορές, προσπάθησα έτσι .προσπάθησα να μπω στη θέση του να τον καταλάβω, γιατί συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο στα άλλα παιδιά και κατάλαβα ότι όλο αυτό ίσως να οφείλονταν στην έλλειψη προσοχής και αγά:πης και φροντίδας από την οικογένεια του. Εεε αρχικά, τον πήρα μιλήσαμε μαζί::, τον ρώτησα αν τον απασχολεί κάτι (.) και εφόσον ΔΕΝ ήθελε να πει γενικώς πολλά::, εεε (4,5) αποφάσισα να συγκεντρωθούμε όλοι μαζί με τα παιδιά (.) στην παρεούλα κατά τη διάρκεια της συζήτησης που κάναμε, εεε μιλήσαμε γι' αυτό το γεγονός τους είπα ότι δεν είναι σωστό να: αφήνουμε κανένα παιδί μόνο του .και ότι όλοι πρέπει να σκεφτόμαστε τον ά:λλο::ν και ότι οι πράξεις μας ίσως να στεναχωρούν (.) τον συμμαθητή μας. Πρότρεψα τα παιδιά να προσπαθήσουν να καταλάβουν πώς μπορεί να αισθάνεται ο συμμαθητής τους, εκείνη τη στιγμή δηλαδή που γίνεται (κάτι από αυτά που ανέφερα). Εεε (5,4) ένα ακόμη παράδειγμα που μου ήρθε τώρα (.) είναι ότα::ν συνάντησα έναν μαθητή που: αντιμετώπιζε δυσκολίες στην εκμάθηση των Μαθηματικών. Μη φανταστείς κάτι το ιδιαίτερο γιατί και οι δραστηριότητες που έκανα ήταν στο επίπεδο των παιδιών δηλαδή πράγματα πολύ απλά (2,3) και και:: φυσικά και σε μια τέτοια περίπτωση δεν επικρίνεις τις αδυναμίες αυτού του: παιδιού. Εγώ: προσπάθησα να μπω στη θέση του: να: καταλάβω και να αντιληφθώ τις προσωπικές του: ανησυχίες (.) ή τις δυσκολίες που είχε πάνω στην κάθε δραστηριότητα και παιχνί:δι εεε (3,4) η ενσυναίσθηση τώρα που έδειξα εγώ ως προς το παιδί είναι ότι αποφασίσαμε μετά από διαπραγμάτευση με το ίδιο το παιδί να: έχουμε εεε να: συνεργαστούμε δηλαδή μαζί για να βρούμε εναλλακτικούς τρόπους μάθησης να: ξεπεράσει κάποιους φόβους που ενδεχομένως αυτοί να τον κρατάνε κάπως πίσω. Με τον μαθητή αυτόν .μπορώ να πω ότι: προσαρμόσαμε τις μεθόδους διδασκαλίας και του παρείχα σαν δασκάλα του πολύ μεγάλη υποστήριξη για να γίνεται και: περισσότερο ενδιαφέρον το μάθημα που έκανα, για τον ίδιο. Δεν το συζητώ ότι τα αποτελέσματα ήταν ΜΟΝΟ θετικά. Ένωσα ότι πραγματικά ο: μαθητής έχει κάποιον που: τον κατανοεί και τον υποστηρίζει, .βελτιώνοντας στο εκατό τις εκατό όλες του τις δυσκολίες και:: αυτήν τη στιγμή συνειδητοποίησα ότι: (.) από αυτήν την κατάσταση, ότι η ενσυναίσθηση είναι μια δεξιότητα που σχετίζεται θα έλεγα και με:: τις εκπαιδευτικές ανάγκες (.) ατομικά, του κάθε παιδιού».

(Ερώτηση 7, Σ1)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια αφηγείται με ζωντανή περιγραφή ένα περιστατικό όπου ο/η ίδιος/ίδια έδειξε ενσυναίσθηση «Είχα συναντήσει έναν μαθητή εεε: ο οποίος προερχόταν από ένα ΔΥΣΚΟΛΟ θα έλεγα και ΤΟΞΙΚΟ περιβάλλον εεε:: ζούσε με τη μητέρα του και τη γιαγιά του, η πατρική φιγούρα έλειπε, δεν λάμβανε καμία προσοχή και καμία φροντίδα από:: το σπίτι του (.) Στο σχολείο τώρα, το παιδί αυτό (.) οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί το θεωρούσαν αντιδραστικό και η αλήθεια είναι ότι δεν άκουγε (.) κανέναν δεν συμμορφωνόταν σε κανόνες, πείραζε όλα τα παιδιά:: τα ενοχλούσε συνέχεια, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να έχει παρέες (.) δεν τον έπαιζε κανένα παιδί δηλαδή. Εγώ:: ως εκπαιδευτικός εμ επειδή τον έβλεπα (.) τον παρατηρούσα, τον έβλεπα τελείως αποκομμένο από τους συμμαθητές του, έπαιζε μόνος του:: όταν κάποιο παιδί πήγαινε να: καθίσει μαζί του ή να πάρει κάποιο παιχνίδι τα έδιωχνε με πολύ άσχημο τρόπο». Κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μέσο συναισθηματικής αντιμετώπισης «και έτσι, λοιπόν, εφόσον τον επανέλαβε κάποιες φορές, προσπάθησα έτσι .προσπάθησα να μπω στη θέση του να τον καταλάβω, γιατί συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο στα άλλα παιδιά και κατάλαβα ότι όλο αυτό ίσως να οφείλονταν στην έλλειψη προσοχής και αγά::πης και φροντίδας από την οικογένεια του». Στη συνέχεια, ενισχύει το παράδειγμα που έχει βιώσει περιγράφοντας τον τρόπο αντιμετώπισης «Εεε αρχικά, τον πήρα μιλήσαμε μαζί::, τον ρώτησα αν τον απασχολεί κάτι (.) και εφόσον ΔΕΝ ήθελε να πει γενικώς πολλά::, εεε (4,5) αποφάσισα να συγκεντρωθούμε όλοι μαζί με τα παιδιά (.) στην παρεούλα κατά τη διάρκεια της συζήτησης που κάναμε, εεε μιλήσαμε γι' αυτό το γεγονός τους είπα ότι δεν είναι σωστό να:: αφήνουμε κανένα παιδί μόνο του .και ότι όλοι πρέπει να σκεφτόμαστε τον ά::λλο::ν και ότι οι πράξεις μας ίσως να στεναχωρούν (.) τον συμμαθητή μας. Πρότρεψα τα παιδιά να προσπαθήσουν να καταλάβουν πώς μπορεί να αισθάνεται ο συμμαθητής τους, εκείνη τη στιγμή δηλαδή που γίνεται (κάτι από αυτά που ανέφερα)». Έπειτα, προσθέτει ένα ακόμη παράδειγμα κατασκευάζοντας μία ακόμη εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αποτελεσματικής παιδαγωγικής στρατηγικής «Εεε (5,4) ένα ακόμη παράδειγμα που μου ήρθε τώρα (.) είναι ότα::ν συνάντησα έναν μαθητή που: αντιμετώπιζε δυσκολίες στην εκμάθηση των Μαθηματικών. Μη φανταστείς κάτι το ιδιαίτερο γιατί και οι δραστηριότητες που έκανα ήταν στο επίπεδο των παιδιών δηλαδή πράγματα πολύ απλά (2,3) ναι και:: φυσικά και σε μια τέτοια περίπτωση δεν επικρίνεις τις αδυναμίες αυτού του: παιδιού. Εγώ:: προσπάθησα να μπω στη θέση του: να:: καταλάβω και να αντιληφθώ τις προσωπικές του: ανησυχίες (.) ή τις δυσκολίες που είχε πάνω στην κάθε δραστηριότητα και παιχνί:δι εεε (3,4) η ενσυναίσθηση τώρα που έδειξα εγώ ως προς το παιδί είναι ότι αποφασίσαμε μετά από διαπραγμάτευση με το ίδιο το παιδί να:: έχουμε εεε να:: συνεργαστούμε δηλαδή μαζί για να βρούμε εναλλακτικούς τρόπους μάθησης να:: ξεπεράσει κάποιους φόβους που ενδεχομένως αυτοί να τον κρατάνε κάπως πίσω». Τέλος, τονίζει ότι τα αποτελέσματα ήταν θετικά δείχνοντας ενσυναίσθησης ως προς τους/τις μαθητές/μαθήτριες «Με τον μαθητή αυτόν .μπορώ να πω ότι: προσαρμόσαμε τις μεθόδους διδασκαλίας και του παρείχα σαν δασκάλα του πολύ μεγάλη υποστήριξη για να γίνεται και: περισσότερο ενδιαφέρον το μάθημα που έκανα, για τον ίδιο. Δεν το συζητώ ότι τα αποτελέσματα ήταν ΜΟΝΟ θετικά. Ένιωσα ότι πραγματικά ο: μαθητής έχει κάποιον που: τον κατανοεί και τον υποστηρίζει, .βελτιώνοντας στο εκατό τις εκατό όλες του τις δυσκολίες και::: αυτήν τη στιγμή συνειδητοποίησα ότι: (.) από αυτήν την περίσταση, ότι η ενσυναίσθηση είναι μια δεξιότητα που σχετίζεται θα έλεγα και με::: τις εκπαιδευτικές ανάγκες (.) ατομικά, του κάθε παιδιού».

- Μηχανισμός συμπερίληψης.

Απόσπασμα 35

«Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικού που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ3: Ναι, πρόσφατα σε:: μία οργανωμένη δραστηριότητα που είχαμε μέσα στην τάξη μας, (.) είχαμε θέμα την ανακύκλωση .και:: έπρεπε να εφαρμόσουμε το: πρόγραμμα της ρομποτικής:ς. Ήταν δύο παιδάκια (.) τα οποία: έπρεπε να: συνεργαστούνε, το ένα παιδάκι να είναι ρομποτάκι, το άλλο να δίνει τις εντολές (2,6) και: ανάλογα με: την κάρτα που:: τύχαινε, έπρεπε να δώσει τις εντολές, δύο βήματα μπροστά:, ένα αριστερά, δεξιά και λοιπά εεε (3,8) ένα παιδάκι δεν ήθελε να πάρει μέρος στη συγκεκριμένη δραστηριότητα (.) .είχε την ανασφάλειά: του, είχε τον φό:βο, το ότι δεν μπορεί να τα καταφέ:ρει, ότι θα τον κοροϊδέυ::ουν, θα γελά:νε τα υπόλοιπα παιδιά μαζί του .και τότε, συνεργαστήκαμε μαζί: εεε και του πρότεινα να: ΣΧΕΔΙΑΣΕΙ τη διαδρομή που θα ακολουθήσει το ανθρωπάκι ρομποτάκι με πλαστελίνη, (2,3) μμμ με κοίταξε στα μάτια εεε χάρηκε τόσο πολύ, είδα την ικανοποίηση και τη χαρά στα μάτια του (.) και: έτσι, λοιπόν, έφτιαξε την διαδρομή με:: πλαστελίνη, με τον δικό του τρόπο, με αυτόν που ήθελε και του άρεσε περισσότερο εκείνον. Μάλιστα, εκείνη τη μέρα ήρθε μία: μέντορας στο τμήμα μου για να: περάσω από την αξιολόγηση και:: όταν συζητούσαμε μετά το τέλος της διδακτικής ώρας .της είπα ότι MONO έτσι αυτό το παιδάκι θα: συμμετείχε στη δραστηριότητα, εεε βρίσκοντας εναλλακτικούς τρόπους μάθησης (3,2) γιατί: όταν μπαίνεις στη θέση του παιδιού μπορείς να αντιληφθείς κάποια δυσκολία, κάποιο::ν φόβο και:: συμφώνησε και η ίδια (.) μου τόνισε ότι χρησιμοποίησα τη συμπερίληψη».

(Ερώτηση 7, Σ3)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αποτελεσματικής παιδαγωγικής στρατηγικής «Ναι, πρόσφατα σε:: μία οργανωμένη δραστηριότητα που είχαμε μέσα στην τάξη μας, (.) είχαμε θέμα την ανακύκλωση .και:: έπρεπε να εφαρμόσουμε το: πρόγραμμα της ρομποτικής:ς. Ήταν δύο παιδάκια (.) τα οποία: έπρεπε να: συνεργαστούνε, το ένα παιδάκι να είναι ρομποτάκι, το άλλο να δίνει τις εντολές (2,6) και: ανάλογα με: την κάρτα που:: τύχαινε, έπρεπε να δώσει τις εντολές, δύο βήματα μπροστά:, ένα αριστερά, δεξιά και λοιπά εεε (3,8) ένα παιδάκι δεν ήθελε να πάρει μέρος στη συγκεκριμένη δραστηριότητα (.) .είχε την ανασφάλειά: του, είχε τον φό:βο, το ότι δεν μπορεί να τα καταφέ:ρει, ότι θα τον κοροϊδέυ::ουν, θα γελά:νε τα υπόλοιπα παιδιά μαζί του .και τότε, συνεργαστήκαμε μαζί: εεε και του πρότεινα να: ΣΧΕΔΙΑΣΕΙ τη διαδρομή που θα ακολουθήσει το ανθρωπάκι ρομποτάκι με πλαστελίνη, (2,3) μμμ με κοίταξε στα μάτια εεε χάρηκε τόσο πολύ, είδα την ικανοποίηση και τη χαρά στα μάτια του (.) και: έτσι, λοιπόν, έφτιαξε τη διαδρομή με:: πλαστελίνη, με τον δικό του τρόπο, με αυτόν που ήθελε και του άρεσε περισσότερο εκείνον», περιγράφοντας μια βιωμένη εμπειρία στην οποία ο/η ίδιος/ίδια έδειξε ενσυναίσθηση. Στη συνέχεια, προσθέτει άλλη μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μέσο συμπερίληψης «Μάλιστα, εκείνη τη μέρα ήρθε μία: μέντορας στο τμήμα μου για να: περάσω από την αξιολόγηση και:: όταν συζητούσαμε μετά το τέλος της διδακτικής ώρας .της είπα ότι MONO έτσι αυτό το παιδάκι θα: συμμετείχε στη δραστηριότητα, εεε βρίσκοντας εναλλακτικούς τρόπους μάθησης (3,2) γιατί: όταν μπαίνεις στη θέση του παιδιού μπορείς να αντιληφθείς κάποια δυσκολία, κάποιο::ν φόβο και:: συμφώνησε και η ίδια (.) μου τόνισε ότι χρησιμοποίησα τη συμπερίληψη».

Απόσπασμα 36

«Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικός που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους μαθητές και τις μαθήτριάς σας;

Σ5: Που έδειξα ενσυναίσθηση, μμμ, συνήθως εεε παραδείγματα με:: παιχνίδια, τα: οποία:: έχουν να κάνουν εεε .με την ομαδικότητα, όταν γινόμαστε ομά::δα, κύκλος (3,2) εκεί, λοιπόν, παρατηρώ: πάντα και: (.) πολύ προσεκτικά τη συμπεριφορά των παιδιών και: διαπιστώνω ότι κάποια παιδάκια αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο: να: ενσωματωθούν σε μία ομάδα (.) είναι: πιο ντροπαλά:, πιο:: διστακτικά στο: να γίνουν ΚΟΜΜΑΤΙ του κύκλου, της ομάδας, οπότε:: σε τέτοιες περιπτώσεις επειδή:: μπαίνω στη θέση τους και μπορώ να τους συναισθανθώ εεε επικεντρώνομαι (.) προσπαθώ να κάνω το παιδί να: νιώσει μεγαλύτερη ασφάλεια και: άνεση, κρατώντας το από το χέρι ή:: κάνοντας το μια αγκαλιά και:: με αυτόν τρόπο .νομίζω πετυχαίνω: να:: νιώθει το παιδί περισσότερο ασφαλές και σιγά σιγά να γίνεται κομμάτι του κύκλου, γιατί:: τον ενθαρρύνω στο να:: συμμετέχει και να αλληλοεπιδράσει, να::: συνεργαστεί με τα υπόλοιπα παιδάκια».

(Ερώτηση 10, Σ5)

Στο παραπάνω απόσπασμα ο/η ομιλητής/ομιλήτρια αναλύει πώς εφαρμόζει την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό του/της έργο, κατασκευάζοντας μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μέσο για τη συμπερίληψη των παιδιών σε ομάδες «Που έδειξα ενσυναίσθηση, μμμ, συνήθως εεε παραδείγματα με:: παιχνίδια, τα: οποία:: έχουν να κάνουν εεε .με την ομαδικότητα, όταν γινόμαστε ομά::δα, κύκλος (3,2) εκεί, λοιπόν, παρατηρώ: πάντα και: (.) πολύ προσεκτικά τη συμπεριφορά των παιδιών και: διαπιστώνω ότι κάποια παιδάκια αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο: να: ενσωματωθούν σε μία ομάδα (.) είναι: πιο ντροπαλά:, πιο:: διστακτικά στο: να γίνουν ΚΟΜΜΑΤΙ του κύκλου, της ομάδας», χρησιμοποιώντας πρώτο ενικό πρόσωπο ως προσωπικό βίωμα. Ουσιαστικά η ενσυναίσθηση λειτουργεί προκειμένου να ξεπεραστούν τα εμπόδια και ενθαρρυντικά προς τον/την μαθητή/μαθήτριά και για να δημιουργηθεί ένα ασφαλές περιβάλλον, χρησιμοποιώντας φυσικές ανθρώπινες κινήσεις: «οπότε:: σε τέτοιες περιπτώσεις επειδή:: μπαίνω στη θέση τους και μπορώ να τους συναισθανθώ εεε επικεντρώνομαι (.) προσπαθώ να κάνω το παιδί να: νιώσει μεγαλύτερη ασφάλεια και: άνεση, κρατώντας το από το χέρι ή:: κάνοντας το μια αγκαλιά και:: με αυτόν τρόπο .νομίζω πετυχαίνω: να:: νιώθει το παιδί περισσότερο ασφαλές και σιγά σιγά να γίνεται κομμάτι του κύκλου, γιατί:: τον ενθαρρύνω στο να:: συμμετέχει και να αλληλοεπιδράσει, να::: συνεργαστεί με τα υπόλοιπα παιδάκια».

- Εργαλείο οπτικής αλληλεπίδρασης.

Απόσπασμα 37

«Στις περιστάσεις αυτές, ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησής σας προς τους μαθητές και τις μαθήτριάς σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ4: Στο παράδειγμα με το κοριτσάκι, λοιπό::ν λειτουργήσε: ΠΑΡΑ πολύ καλά, με το βλέμμα συνεννοούμασταν και κάθε φορά που έβλεπα την Έλλη να: δυσκολεύεται (2,8) εεε της έκανα με το βλέμμα μου νόημα και έρχονταν με αγκάλιαζε: και αυτή και εγώ εεε και ήταν πάρα πολύ ωραίο σα:ν συναίσθημα και την βοήθησε πάρα πολύ (.) η αλήθεια είναι, εεε γιατί:: το παιδάκι ένιωσε μια ασφάλεια, να συμμεριστεί την αγωνία της και τη::ν στο στρες της μαζί μου (.) και λειτούργησε θετικά. Το ξεπέρασε, μάλιστα και πολύ γρήγορα μπορώ να πω, γιατί:: βρήκε τη διάθεσή της και την ισορροπία της, τη συναισθηματική ισορροπία, στο σχολείο. Απλώ::ς ενημέρωσα και τη μητέρα της γι' αυτό που συνέβαινε και:: της εξήγησα τον τρόπο που (3,4) εεε επέλεξα να: το::, να

το διαχειριστώ, απλώς ήταν γνώστης και η μητέρα και συμφώνησε χωρίς να επέμβει, είδε και μόνη της τα: αποτελέσματα (.) και έμεινε ευχαριστημένη. Εεε σε κάθε περίπτωση που: χρειάστηκε να αλλάξω το πλάνο, λειτούργησε θετικά (2,1) και: αυτό πιστεύω γιατί: η κάθε αλλαγή που έκανα ήταν ανάλογη με τη διάθεση των παιδιών. Επομένως, μόνο θετικά αποτελέσματα σε όλες τις περιπτώσεις. Ααα θα αναφέρω ένα ακόμη περιστατικό που μου ήρθε τώρα στο μυαλό. Εμμ είχαμε μια θεατρική παράσταση πέρυσι, στα Πειραματικά Σχολεία κάνουμε:, στα Πειραματικά Νηπιαγωγεία κάνουμε τους Ομίλους Αριστείας Καινοτομίας, (.) κάπως έτσι τους λένε, τέλος πάντων (2,9) δεν θυμάμαι ακριβώς την ορολογία. Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, όλη τη χρονιά εεε δουλεύαμε: (2,6) τη:ν δημιουργική γραφή. Ο στόχος μας ήταν να γράψουμε ένα παραμύθι: εεε και το αποτέλεσμα αυτό που: θα: είχε ο: όμιλος μας, (.) να το παρουσιάσουμε στους γονείς και στην εκπαιδευτική κοινότητα το καλοκαίρι. Εεε έγινε μια πάρα πολύ καλή δουλειά, πολύ προσεγμένη: και μία φοβερή θεατρική παράσταση στο τέλος, βασισμένη σε: ένα βιβλίο που:: κυκλοφορεί στην αγορά, το οποίο όμως είχε ως κεντρικό ήρωα έναν δράκο (3,2) ο κλεφτοπαραμυθιάς δράκος. Αφού η προσέγγιση έγινε πολύ ομαλά και: όπως ενδείκνυται παιδαγωγικά (.) και τα παιδιά δεν είχαν κανένα θέμα, γιατί: (.) ο ηθοποιός που υποδύονταν τον δράκο ήταν πατέρας ενός μαθητή που ασχολείται με το παιδικό θέατρο (1,8) και: πήγαιναν όλα καλά. Στις πρόβες (2,4) αντιλήφθηκα ότι ένας μαθητής καταπιέζεται, στρεσάρετε, αγχώνεται (.) .ίσως φοβάται, εεε είναι ένας μαθητής, όμως, που: δεν εκδηλώνεται και δεν θα σου πει ποιο είναι το πρόβλημά του, θα προσπαθήσει να:: διατηρήσει ένα προφίλ (3,1) προς τους άλλους ότι:: δεν τρέχει τίποτα, ότι είμαι καλά, (.) όχι δεν φοβάμαι:: και τα λοιπά και τα λοιπά, έτσι πολύ ήπιων τόνων μαθητής. Εεε εγώ αντιλήφθηκα ότι κάτι συμβαίνει (2,4) εεε δεν δεν μπόρεσα να του πάρω (.) εεε συζητώντας μαζί του τι ήταν αυτό που τον προβληματίζει και τον αγχώνει και τα λοιπά, υπέθεσα ότι:: είναι (.) ο δράκος [γέλια ομιλήτριας] και δεν τον είχαμε τρομακτικό και ήταν κάποιος άνθρωπος με τον οποίο είχανε μεγάλη εξοικείωση, γιατί: είχε έρθει πολλές φορές στην τάξη και είχαμε δουλέψει πάνω σε αυτό το κομμάτι. Εεε σκέφτηκα ότι ίσως τον αγχώνει η μουσική:, ίσως τον αγχώνει:: η σκηνοθεσία; Που: ο δράκος κάποια στιγμή κυνηγούσε εεε τους ήρωες του παραμυθιού για να τους κλείσει:: στο κάστρο του και τα λοιπά και τα λοιπά και:: τέλος πάντων πολύ διακριτικά και:: χωρίς να τον φέρω σε δύσκολη θέση (.) περισσότερο, ούτε να τον προσβάλω ούτε να τον εκθέσω στους μαθητές του, άλλαξα όλη τη σκηνοθεσία: (2,6) και τον απάλλαξα εντός εισαγωγικών από το κομμάτι του κυνηγητού εεε του έδωσα διέξοδο::, του μετέτρεψα κάπως τον ρόλο, να κάνει: κάτι άλλο και να μην εμπλέκεται άμεσα με αυτό που αντιλαμβανόμουν ότι τον στρεσάρει, εεε ότι τον εμποδίζει και: δεν λειτουργεί το παιδά:κι δεν περνάει καλά εεε τέλος πάντων με αυτή την αλλαγή τη διακριτική [γέλια] και με το ΒΛΕΜΜΑ ΠΑΝΤΑ, συνεννοηθήκαμε απόλυτα με τον Βαγγέλη και ο Βαγγέλης ήταν πάρα πολύ χαλαρός και άνετος και την ημέρα της παράστασης (.) ήταν πάρα πολύ χαρούμενος και το:: εεε (3,5) απόλαυσε, δηλαδή στο μέγιστο και πήγαν όλα τέλεια (2,3) και:: πάρα πολύ καλά, με αυτήν τη μικρή αλλαγή γιατί κατάλαβα ότι ήταν κάτι που: τον δυσκόλευε. Και αυτό (.) ήταν σε ένα πλαίσιο ξέρεις, μιας σχολικής εκδήλωσης, δεν ήταν ούτε:: από: τη διδασκαλία: ούτε:: παιχνίδι, ούτε κάτι άλλο εεε οπότε στα πάντα, σε όλες τις φάσεις μπορούμε να:: δείξουμε και να εισπράξουμε εεε ενσυναίσθηση».

(Ερώτηση 8, Σ4)

Απαντώντας στην ερώτηση ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησης που έδειξε προς τους/τις μαθητές/μαθήτριες, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μέσο βλεμματικής επικοινωνίας «Στο παράδειγμα με το κοριτσάκι, λοιπό:ν λειτούργησε: ΠΑΡΑ πολύ καλά, με το βλέμμα συνεννοούμασταν και κάθε φορά που έβλεπα την Έλλη να: δυσκολεύεται (2,8) εεε της έκανα με το βλέμμα μου νόημα και έρχονταν με αγκάλιαζε: και αυτή και εγώ εεε και ήταν πάρα πολύ ωραίο σα:ν συναίσθημα και τη βοήθησε πάρα πολύ (.) η αλήθεια είναι, εεε γιατί::

το παιδάκι ένιωσε μια ασφάλεια, να συμμεριστεί την αγωνία της και τη:ν το στρες της μαζί μου (.) και λειτούργησε θετικά. Το ξεπέρασε, μάλιστα και πολύ γρήγορα μπορώ να πω, γιατί: βρήκε τη διάθεσή της και την ισορροπία της, τη συναισθηματική ισορροπία, στο σχολείο. Απλώ:ς ενημέρωσα και την μητέρα της γι' αυτό που συνέβαινε και: της εξήγησα τον τρόπο που (3,4) εεε επέλεξα να: το:, να το διαχειριστώ, απλώς ήταν γνώστης και η μητέρα και συμφώνησε χωρίς να επέμβει, είδε και μόνη της τα: αποτελέσματα (.) και έμεινε ευχαριστημένη». Στη συνέχεια, προσθέτει μία ακόμη εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αποτελεσματική παιδαγωγική στρατηγική «Εεε σε κάθε περίπτωση που: χρειάστηκε να αλλάξω το πλάνο, λειτούργησε θετικά (2,1) και: αυτό πιστεύω γιατί: η κάθε αλλαγή που έκανα ήταν ανάλογη με τη διάθεση των παιδιών. Επομένως, μόνο θετικά αποτελέσματα σε όλες τις περιπτώσεις». Μετά τεκμηριώνει αυτόν τον ισχυρισμό μέσω της αφήγησης ενός παραδείγματος που βίωσε ο/η ίδιος/ίδια και περιγράφει την αποτελεσματικότητα της ενσυναίσθησης με την προσαρμογή του παιδαγωγικού έργου «Ααα θα αναφέρω ένα ακόμη περιστατικό που μου ήρθε τώρα στο μυαλό. Εμμ είχαμε μια θεατρική παράσταση πέρυσσι, στα Πειραματικά Σχολεία κάνουμε:, στα Πειραματικά Νηπιαγωγεία κάνουμε τους Ομίλους Αριστείας Καινοτομίας, (.) κάπως έτσι τους λένε, τέλος πάντων (2,9) δεν θυμάμαι ακριβώς την ορολογία. Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, όλη τη χρονιά εεε δουλεύαμε: (2,6) τη:ν δημιουργική γραφή. Ο στόχος μας ήταν να γράψουμε ένα παραμύθι: εεε και το αποτέλεσμα αυτό που: θα: είχε ο: όμιλος μας, (.) να το παρουσιάσουμε στους γονείς και στην εκπαιδευτική κοινότητα το καλοκαίρι. Εεε έγινε μια πάρα πολύ καλή δουλειά, πολύ προσεγμένη: και μία φοβερή θεατρική παράσταση στο τέλος, βασισμένη σε: ένα βιβλίο που::: κυκλοφορεί στην αγορά, το οποίο όμως είχε ως κεντρικό ήρωα έναν δράκο (3,2) ο κλεφτοπαραμυθιάς δράκος. Αφού η προσέγγιση έγινε πολύ ομαλά και: όπως ενδείκνυται παιδαγωγικά (.) και τα παιδιά δεν είχαν κανένα θέμα, γιατί: (.) ο ηθοποιός που υποδύονταν τον δράκο ήταν πατέρας ενός μαθητή που ασχολείται με το παιδικό θέατρο (1,8) και: πήγαιναν όλα καλά. Στις πρόβες (2,4) αντιλήφθηκα ότι ένας μαθητής καταπιέζεται, στρεσάρετε, αγχώνεται (.) ίσως φοβάται, εεε είναι ένας μαθητής, όμως, που:: δεν εκδηλώνεται και δεν θα σου πει ποιο είναι το πρόβλημά του, θα προσπαθήσει να:: διατηρήσει ένα προφίλ (3,1) προς τους άλλους ότι:: δεν τρέχει τίποτα, ότι είμαι καλά, (.) όχι δεν φοβάμαι:: και τα λοιπά και τα λοιπά, έτσι πολύ ήπιων τόνων μαθητής. Εεε εγώ αντιλήφθηκα ότι κάτι συμβαίνει (2,4) εεε δεν δεν μπόρεσα να του πάρω (.) εεε συζητώντας μαζί του τι ήταν αυτό που τον προβληματίζει και τον αγχώνει και τα λοιπά, υπέθεσα ότι:: είναι (.) ο δράκος [γέλια ομιλήτριας] και δεν τον είχαμε τρομακτικό και ήταν κάποιος άνθρωπος με τον οποίο είχε μεγάλη εξοικείωση, γιατί:: είχε έρθει πολλές φορές στην τάξη και είχαμε δουλέψει πάνω σε αυτό το κομμάτι. Εεε σκέφτηκα ότι ίσως τον αγχώνει η μουσική:, ίσως τον αγχώνει: η σκηνοθεσία; Που: ο δράκος κάποια στιγμή κυνηγούσε εεε τους ήρωες του παραμυθιού για να τους κλείσει:: στο κάστρο του και τα λοιπά και τα λοιπά και:: τέλος πάντων πολύ διακριτικά και:: χωρίς να τον φέρω σε δύσκολη θέση (.) περισσότερο, ούτε να τον προσβάλω ούτε να τον εκθέσω στους μαθητές του, άλλαξα όλη τη σκηνοθεσία: (2,6) και τον απάλλαξα εντός εισαγωγικών από το κομμάτι του κυνηγητού εεε του έδωσα διέξοδο:, του μετέτρεψα κάπως τον ρό:λο, να κάνει: κάτι άλλο και να μην εμπλέκεται άμεσα με αυτό που αντιλαμβάνονται ότι τον στρεσάρει, εεε ότι τον εμποδίζει και:: δεν λειτουργεί το παιδά:κι δεν περνάει καλά». Τέλος, ενισχύει τη δήλωση του/της για την εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μέσο βλεμματικής επικοινωνίας «εεε τέλος πάντων με αυτή την αλλαγή τη διακριτική [γέλια] και με το ΒΛΕΜΜΑ ΠΑΝΤΑ, συνεννοηθήκαμε απόλυτα με τον Βαγγέλη και ο Βαγγέλης ήταν πάρα πολύ χαλαρός και άνετος και την ημέρα της παράστασης (.) ήταν πάρα πολύ χαρούμενος και το: εεε (3,5) απόλαυσε, δηλαδή στο μέγιστο και πήγαν όλα τέλεια

(2,3) και:: πάρα πολύ καλά, με αυτήν τη μικρή αλλαγή γιατί κατάλαβα ότι ήταν κάτι που:: τον δυσκόλευε. Και αυτό (.) ήταν σε ένα πλαίσιο ξέρεις, μιας σχολικής εκδήλωσης, δεν ήταν ούτε:: από: τη διδασκαλία: ούτε:: παιχνίδι, ούτε κάτι άλλο εεε οπότε στα πάντα, σε όλες τις φάσεις μπορούμε να:: δείξουμε και να εισπράξουμε εεε ενσυναίσθηση», τονίζοντας το πλαίσιο όπου εκδήλωσε την ενσυναίσθησή του/της».

- Καταλύτης συνεργατικής αλληλεπίδρασης.

Απόσπασμα 38

«Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ2: Ειδικά μέσα στα: σχολεία, παράδειγμα στα Γενικά που:: οι δάσκαλοι είναι Γενικής Αγωγής (2,3) όταν έρχονται δάσκαλοι της Ειδικής Αγωγής και ασχολούνται με τα παιδιά: είτε (.) της παράλληλης στήριξης είτε με τα:: τμήματα ένταξης, τα οποία: εντάσσονται μέσα στην τάξη (.) και αυτοί:: οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται βοήθεια γιατί και οι ίδιοι δεν μπορούν να χειριστούν τις ανάγκες των παιδιών με:: τις Ειδικές Ανάγκες και μάλιστα, σε συνδυασμό με τα: άλλα παιδιά που έχουν μέσα στην τάξη ήδη (1,9) οπότε: προφανώς και ερχόμαστε σε συνεργασία με το πώς θα διαχειριστεί:: ένα παιδί με Ειδικές Ανάγκες, τι: τεχνικές θα: χρησιμοποιή:σει, τι ομιλία θα χρησιμοποιή:σει, με τι τόνο θα μιλήσει, με ποιον τρόπο θα υπάρχει στο εκπαιδευτικό έργο συνεργασία με εμένα, που είμαι δάσκαλος παράλληλης στήριξης εεε ίσα ίσα οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί όσον αφορά παράδειγμα στο δικό μου κομμάτι, συμβουλευονται, ρωτάνε τους άλλους τους δασκάλους τη::ς εκπαιδευτικής κοινότητας το:: πώς θα συμπεριφερθούν (.) είναι: σε:: απόλυτη κατανόηση και::: εεε υποστήριξη μεταξύ τους, αλληλοβοηθούμαστε με κάποιον τρόπο».

(Ερώτηση 15, Σ2)

Απαντώντας στην ερώτηση για το πώς θα όριζε την ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους σε σχέση με το παιδαγωγικό του/της έργο, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μέσο συνεργασίας «Ειδικά μέσα στα: σχολεία, παράδειγμα στα Γενικά που:: οι δάσκαλοι είναι Γενικής Αγωγής (2,3) όταν έρχονται δάσκαλοι της Ειδικής Αγωγής και ασχολούνται με τα παιδιά: είτε (.) της παράλληλης στήριξης είτε με τα:: τμήματα ένταξης, τα οποία: εντάσσονται μέσα στην τάξη (.) και αυτοί:: οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται βοήθεια γιατί και οι ίδιοι δεν μπορούν να χειριστούν τις ανάγκες των παιδιών με:: τις Ειδικές Ανάγκες και μάλιστα, σε συνδυασμό με τα: άλλα παιδιά που έχουν μέσα στην τάξη ήδη (1,9) οπότε: προφανώς και ερχόμαστε σε συνεργασία με το πώς θα διαχειριστεί:: ένα παιδί με Ειδικές Ανάγκες, τι: τεχνικές θα: χρησιμοποιή:σει, τι ομιλία θα χρησιμοποιή:σει, με τι τόνο θα μιλήσει, με ποιον τρόπο θα υπάρχει στο εκπαιδευτικό έργο συνεργασία με εμένα, που είμαι δάσκαλος παράλληλης στήριξης εεε ίσα ίσα οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί όσον αφορά παράδειγμα στο δικό μου κομμάτι, συμβουλευονται, ρωτάνε τους άλλους τους δασκάλους τη::ς εκπαιδευτικής κοινότητας το:: πώς θα συμπεριφερθούν (.) είναι: σε:: απόλυτη κατανόηση και::: εεε υποστήριξη μεταξύ τους, αλληλοβοηθούμαστε με κάποιον τρόπο», την οποία δικαιολογεί μέσω της αφήγησης μιας βιωμένης εμπειρίας, ενισχύοντας την αληθοφάνεια της περιγραφής.

- Πράξη υποστηρικτικής παρουσίας.

Απόσπασμα 39

«Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Σ10: Μμμ η ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους είναι συμπαράσταση, συναδελφικότητα, σίγουρα αυτά τα δύο στο έπακρο [γέλια], χρειάζεται ο συνάδελφοι:ς, (.) καταρχάς για να κάνουμε σωστά τη δουλειά μας, μάλλον για να μπορούμε να λειτουργούμε και: να: έχουμε ένα ωραίο κλίμα στην τάξη, οφείλουμε ως εκπαιδευτικοί να έχουμε και καλό κλίμα στο σχολείο και: στο σχολείο αυτό συνδέεται σίγουρα με τους συναδέλφους, όχι συνδέεται απλά ορίζεται εντός εισαγωγικών και επηρεάζεται από τη σχέση των συναδέλφων, γιατί: προκύπτουν αρκετά ζητήματα καθημερινά: και οπότε: η συμπαράσταση και το να: αντιλαμβάνεσαι τις δυσκολίες του συναδέλφου, να μιλήσεις, να εκτονωθείς, να βοηθήσεις, να: αντιμετωπίσετε μαζί, συνεργατικά τα προβλήματα, όλο αυτά δημιουργούν ένα ωραίο κλίμα μεταξύ σας επομένως και στο σχολείο και: (3,4) βοηθήσαι και ο ίδιος». (Ερώτηση 15, Σ10)

Απαντώντας στην ερώτηση, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια ορίζει την ενσυναίσθηση ως συμπαράσταση «Μμμ η ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους είναι συμπαράσταση, συναδελφικότητα, σίγουρα αυτά τα δύο στο έπακρο [γέλια], χρειάζεται ο συνάδελφοι:ς». στη συνέχεια, προσθέτει μια δεοντολογική εκδοχή της ενσυναίσθησης ως προσχεδιασμένης πρακτικής, την οποία δικαιολογεί συνδέοντάς την με το κλίμα στο σχολικό περιβάλλον «καταρχάς για να κάνουμε σωστά τη δουλειά μας, μάλλον για να μπορούμε να λειτουργούμε και: να: έχουμε ένα ωραίο κλίμα στην τάξη, οφείλουμε ως εκπαιδευτικοί να έχουμε και καλό κλίμα στο σχολείο και: στο σχολείο αυτό συνδέεται σίγουρα με τους συναδέλφους, όχι συνδέεται απλά ορίζεται εντός εισαγωγικών και επηρεάζεται από τη σχέση των συναδέλφων, γιατί: προκύπτουν αρκετά ζητήματα καθημερινά: και οπότε: η συμπαράσταση και το να: αντιλαμβάνεσαι τις δυσκολίες του συναδέλφου, να μιλήσεις, να εκτονωθείς, να βοηθήσεις, να: αντιμετωπίσετε μαζί, συνεργατικά τα προβλήματα, όλο αυτά δημιουργούν ένα ωραίο κλίμα μεταξύ σας επομένως και στο σχολείο και: (3,4) βοηθήσαι και ο ίδιος». Και εδώ για την περιγραφή της ενσυναίσθησης χρησιμοποιεί μια λίστα από πράξεις, ενισχύοντας την κατασκευή της γεγονικότητας.

- Έμφυτη αξία χωρίς συστηματική ανάπτυξη

Απόσπασμα 40

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να διδαχτεί;

Σ9: Η ενσυναίσθηση νομίζω είναι μία αξία (3,2) εεε δεν είμαι σίγουρη αν τις αξίες μπορούμε να τις διδάξουμε σε τέτοια ηλικία (.) γιατί: ένας εκπαιδευτικός είναι σίγουρα πάνω από 25 χρονών. Μέχρι τότε οι αξίες που έχει στη ζωή του είναι στάνταρ, δε:ν ή έστω αν καλλιεργηθούν, θα καλλιεργηθούν μόνο σε μικρότερο βαθμό. Δεν ξέρω, δηλαδή αν υπάρχει κάποιος τρόπος που μπορεί να καλλιεργηθεί η ενσυναίσθηση, είναι μία αξία που από πολύ μικρός μπορείς να τη μάθεις και να την αναπτύξεις, μέσα από την οικογένεια του ή όταν ήταν οι ίδιοι παιδιά και μαθητές αλλά τώρα όταν ένας άνθρωπος είναι 24-25 και πάνω δεν νομίζω να μπορεί, είναι θέμα της προσωπικότητάς του, το πόσο ευαίσθητος είναι, το πόσο:;, μάλλον είναι πολύ παραγοντικό όλο, το πόσο ευαίσθητος είναι, το αν έχει καλλιεργηθεί μέσα του από μικρή ηλικία, το να: κατανοεί τους άλλους, το α:::ν έχει: στο μυαλό του (2,1) το να μην κάνει τον άλλον να νιώθει άσχημα, χίλια δυο πράγματα τέτοια που: κάνουν αυτήν την αξία της ενσυναίσθησης να: εδραιώνετε μέσα στον άνθρωπο, δηλαδή εντάξει αν μπορούσαμε να κάνουμε κάτι για να νιώσει κάποιος την ενσυναίσθηση, ίσως μέσω κάποιου σεμιναρίου βιωματικής μάθησης αλλά για παράδειγμα θυμάμαι, να πω ένα παράδειγμα από όταν σπούδαζα για να κατανοήσετε την κλίμακα ενός τέτοιου σεμιναρίου. Μας έβαζαν εμάς να είμαστε παιδιά ή τι πρέπει να κάνουμε εμείς ως

εκπαιδευτικοί ή τι θα κάνουν τα παιδιά σε διαφορετικές περιστάσεις, δηλαδή για παράδειγμα θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι:: κάναμε μια δραστηριότητα πάρα πολύ βαρετή και σκεφτόμουν και χασμουριόμουν ως παιδί και έλεγα μα δεν μπορεί να είναι τόσο βαρετό και μας είπε η καθηγήτρια στο τέλος ότι μιλούσε, μιλούσε και μιλούσε κάποιο τρικ για να μας τραβήξει την προσοχή. Κάπως έτσι (.) θα μπορούσε να καλλιεργηθεί .αλλά όχι να μάθουν οι εκπαιδευτικοί να νιώθουν ενσυναίσθηση για τους εκπαιδευτικούς, αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο να νιώθουν ενσυναίσθηση στους μαθητές τους. Όσον αφορά την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών ως προς τους μαθητές και τις μαθήτριες θα:: μπορούσε να γίνει κάποιο τέτοιο σεμινάριο, ένα:: εεε μια μάθηση ομαδοσυνεργατική, μία διαφοροποιημένη διδασκαλία από:: ENAN ΕΙΔΗΜΟΝΑ, εξειδικευμένο προσωπικό, στους εεε εκπαιδευτικούς για να το παραλληλίσουν με μία δασκαλοκεντρική μάθηση και λοιπά και λοιπά , ώστε να την κατανοήσουν ως αίσθημα; Ως έννοια; Ο καθένας δεν ξέρω πώς θα το εισπράξει. Θα καταλήξω στο ότι εεε σε θεωρητικό πλαίσιο η ενσυναίσθηση δεν μπορεί να διδαχθεί, επί του πρακτέος στην τάξη θα μπορούσε να γίνει αυτό που ανέφερα αλλά και πάλι είναι δύσκολο. Αν ένας εκπαιδευτικός δεν έχει μάθει να ενεργεί με ενσυναίσθηση από μικρός, δεν μπορεί να δράσει και στα παιδιά. Η ενσυναίσθηση είναι μια αξία και όχι ένα αντικείμενο, δεν είναι διδακτέα, όπως είναι και ο:: σεβασμός εεε, ηθική:: ΟΠΩΣ ΕΙΝΑΙ όλες οι αξίες, εκεί κατατάσσω και την ενσυναίσθηση. Πιστεύω:: πως κανείς δεν θα σου πει ότι δεν έχω βιώσει την ενσυναίσθηση είτε εκ μέρος του είτε από τον δίπλα του αλλά το θέμα είναι να μη::ν πει ότι ααα ναι θυμάμαι μία φορά τότε (.), πρέπει να πορεύεσαι με αυτό ως αξία. Ως αξία θεωρώ ότι μπορεί κάποιος να κατακτήσει την ενσυναίσθηση σε μία μικρή ηλικία, και:: παρατηρώ ότι ακόμα και οι πιο απλές αξίες (.) πλέον δεν υπάρχουν στα παιδιά, δεν υπάρχει σεβασμός στο σχολικό περιβάλλον, εμείς τη δασκάλα μας τη σεβόμασταν, δεν υπήρχε περίπτωση να αντιμιλήσουμε και θεωρώ ότι από την οικογένεια ξεκινάνε αυτά, αλλά πλέον από το σχολείο πρέπει να::: τα παιδιά να αναπτύξουν όλες τις αξίες, ακόμη και την ενσυναίσθηση.
(Ερώτηση 18, Σ9)

Ο/Η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μία έμφυτη αξία «Η ενσυναίσθηση νομίζω είναι μία αξία (3,2) εεε δεν είμαι σίγουρη αν τις αξίες μπορούμε να τις διδάξουμε σε τέτοια ηλικία (.) γιατί:: ένας εκπαιδευτικός είναι σίγουρα πάνω από 25 χρονών. Μέχρι τότε οι αξίες που έχει στη ζωή του είναι στάνταρ, δε::ν ή έστω αν καλλιεργηθούν, θα καλλιεργηθούν μόνο σε μικρότερο βαθμό». Τονίζει την αναγκαιότητα της καλλιέργειας της ενσυναίσθησης από πολύ μικρή ηλικία «Δεν ξέρω, δηλαδή αν υπάρχει κάποιος τρόπος που μπορεί να καλλιεργηθεί η ενσυναίσθηση, είναι μία αξία που από πολύ μικρός μπορείς να τη μάθεις και να την αναπτύξεις, μέσα από την οικογένεια του ή όταν ήταν οι ίδιοι παιδιά και μαθητές αλλά τώρα όταν ένας άνθρωπος είναι 24-25 και πάνω δεν νομίζω να μπορεί, .είναι θέμα της προσωπικότητας του, το πόσο ευαίσθητος είναι, το πόσο::, μάλλον είναι πολύ παραγοντικό όλο, το πόσο ευαίσθητος είναι, το αν έχει καλλιεργηθεί μέσα του από μικρή ηλικία, το να: κατανοεί τους άλλους, το α:::ν έχει:: στο μυαλό του (2,1) το να μην κάνει τον άλλον να νιώθει άσχημα, χίλια δυο πράγματα τέτοια που:: κάνουν αυτήν την αξία της ενσυναίσθησης να::: εδραιώνετε μέσα στον άνθρωπο, δηλαδή εντάζει αν μπορούσαμε να κάνουμε κάτι για να νιώσει κάποιος την ενσυναίσθηση, ίσως μέσω κάποιου σεμιναρίου βιωματικής μάθησης αλλά για παράδειγμα θυμάμαι, να πω ένα παράδειγμα από όταν σπούδαζα για να κατανοήσετε την κλίμακα ενός τέτοιου σεμιναρίου. Μας έβαζαν εμάς να είμαστε παιδιά ή τι πρέπει να κάνουμε εμείς ως εκπαιδευτικοί ή τι θα κάνουν τα παιδιά σε διαφορετικές περιστάσεις, δηλαδή για παράδειγμα θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι:: κάναμε μια δραστηριότητα πάρα πολύ βαρετή και σκεφτόμουν και χασμουριόμουν ως παιδί και έλεγα μα δεν μπορεί να είναι τόσο βαρετό και μας είπε η καθηγήτρια στο τέλος ότι μιλούσε, μιλούσε και μιλούσε κάποιο τρικ για να μας τραβήξει την προσοχή.

Κάπως έτσι (.) θα μπορούσε να καλλιεργηθεί .αλλά όχι να μάθουν οι εκπαιδευτικοί να νιώθουν ενσυναίσθηση για τους εκπαιδευτικούς, αυτό θα μπορούσε να γίνει μόνο να νιώθουν ενσυναίσθηση στους μαθητές τους. Όσον αφορά την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών ως προς τους μαθητές και τις μαθήτριες θα:: μπορούσε να γίνει κάποιο τέτοιο σεμινάριο, ένα:: εεε μια μάθηση ομαδοσυνεργατική, μία διαφοροποιημένη διδασκαλία από:: ENAN ΕΙΔΗΜΟΝΑ, εξειδικευμένο προσωπικό, στους εεε εκπαιδευτικούς για να το παραλληλίσουν με μία δασκαλοκεντρική μάθηση και λοιπά και λοιπά , ώστε να την κατανοήσουν ως αίσθημα; Ως έννοια; Ο καθένας δεν ξέρω πώς θα το εισπράξει. Θα καταλήξω στο ότι εεε σε θεωρητικό πλαίσιο η ενσυναίσθηση δεν μπορεί να διδαχθεί, επί του πρακτέος στην τάξη θα μπορούσε να γίνει αυτό που ανέφερα αλλά και πάλι είναι δύσκολο. Αν ένας εκπαιδευτικός δεν έχει μάθει να ενεργεί με ενσυναίσθηση από μικρός, δεν μπορεί να δράσει και στα παιδιά». Εντάσσει την ενσυναίσθηση στο ίδιο μοτίβο με τον σεβασμό και έτσι δικαιολογεί τον ισχυρισμό της/του ότι είναι μια μη επίκτητη δεξιότητα «Η ενσυναίσθηση είναι μια αξία και όχι ένα αντικείμενο, δεν είναι διδακτέα, όπως είναι και ο:: σεβασμός εεε, ηθική:: ΟΠΩΣ ΕΙΝΑΙ όλες οι αξίες, εκεί κατατάσσω και την ενσυναίσθηση. Πιστεύω:: πως κανείς δεν θα σου πει ότι δεν έχω βιώσει την ενσυναίσθηση είτε εκ μέρος του είτε από τον δίπλα του αλλά το θέμα είναι να μη::ν πει ότι ααα ναι θυμάμαι μία φορά τότε (.), πρέπει να πορεύεσαι με αυτό ως αξία. Ως αξία θεωρώ ότι μπορεί κάποιος να κατακτήσει την ενσυναίσθηση σε μία μικρή ηλικία, και:: παρατηρώ ότι ακόμα και οι πιο απλές αξίες (.) πλέον δεν υπάρχουν στα παιδιά, δεν υπάρχει σεβασμός στο σχολικό περιβάλλον, εμείς τη δασκάλα μας τη σεβόμασταν, δεν υπήρχε περίπτωση να αντιμιλήσουμε και θεωρώ ότι από την οικογένεια ξεκινάνε αυτά, αλλά πλέον από το σχολείο πρέπει να::: τα παιδιά να αναπτύξουν όλες τις αξίες, ακόμη και την ενσυναίσθηση».

- Θεμελιώδης εκπαιδευτική αξία.

Απόσπασμα 41

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής;
Σ5: Σίγουρα, και πάλι ΠΡΕΠΕΙ, είναι αναγκαίο να θεσμοθετηθεί η:: ενσυναίσθηση ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής εεε γιατί οι εκπαιδευτικοί πρέπει (3,2) τα Νηπιαγωγεία και όχι μόνο τα Δημοτικά, τα Γυμνάσια ακόμη και τα Λύκεια πρέπει να είναι επανδρωμένα με ανθρώπους .οι οποίοι όχι μόνο γνωρίζουν την έννοια της ενσυναίσθηση, (.) αλλά:: να την έχουν κάνει κομμάτι της διδασκαλίας τους. Εεε αν αναγνωριστεί η σημασία της στο:: παιδαγωγικό έργο τότε:: ενθαρρύνετε και: η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε αυτήν τη δεξιότητα, γιατί μπορούμε να πούμε ότι κάπως αναγκάζονται εντός εισαγωγικών, δεν το λέω αρνητικά. Εεε εκπαιδευτικοί που είναι περισσότερο έτσι εξοικειωμένοι και:: αναδεικνύουν στη διδασκαλία τους την ενσυναίσθηση θα:: πρέπει να ανταμείβονται, γιατί:: το να:: επιδεικνύεις ένα επίπεδο αρκετά υψηλό, (.) σίγουρα θα:: ενθαρρύνει κι άλλους εκπαιδευτικούς να:: ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο. Όπως και να το κάνουμε, η:: ενσυναίσθηση είναι μία αξία που:: αποτελεί πολύ ΟΥΣΙΩΔΕΣ στοιχείο για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και:: για την ανάπτυξη ενός συστήματος εκπαίδευσης που:: ανταποκρίνεται σε όλες τις ανάγκες των μαθητών (.) και μαθητριών».

(Ερώτηση21 , Σ5)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια αξιολογεί θετικά τη θεσμοθέτηση της ενσυναίσθησης, κατασκευάζοντας μια εκδοχή της ως ηθική δέσμευση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής: «Σίγουρα, και πάλι ΠΡΕΠΕΙ, είναι αναγκαίο να θεσμοθετηθεί η:: ενσυναίσθηση ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής». Στη συνέχεια,

τεκμηριώνει τον ισχυρισμό αυτό «εεε γιατί οι εκπαιδευτικοί πρέπει (3,2) τα Νηπιαγωγεία και όχι μόνο τα Δημοτικά, τα Γυμνάσια ακόμη και τα Λύκεια πρέπει να είναι επανδρωμένα με ανθρώπους .οι οποίοι όχι μόνο γνωρίζουν την έννοια της ενσυναίσθησης, (.) αλλά:: να την έχουν κάνει κομμάτι της διδασκαλίας τους. Εεε αν αναγνωριστεί η σημασία της στο:: παιδαγωγικό έργο τότε:: ενθαρρύνετε και: η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε αυτήν τη δεξιότητα, γιατί μπορούμε να πούμε ότι κάπως αναγκάζονται εντός εισαγωγικών, δεν το λέω αρνητικά». Και εδώ προσθέτει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως δεξιότητα των εκπαιδευτικών, όπου οι εκπαιδευτικοί είναι εξοικειωμένοι και είναι ικανοί να την ενσωματώσουν στη διδασκαλία της. Έπειτα, επεκτείνει τη δήλωσή του/της «Εεε εκπαιδευτικοί που είναι περισσότερο έτσι εξοικειωμένοι και:: αναδεικνύουν στη διδασκαλία τους την ενσυναίσθηση θα:: πρέπει να ανταμείβονται, γιατί:: το να:: επιδεικνύεις ένα επίπεδο αρκετά υψηλό, (.) σίγουρα θα:: ενθαρρύνει κι άλλους εκπαιδευτικούς να:: ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο». Τέλος, κατασκευάζει άλλη μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως αξία της εκπαίδευσης που συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και την ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού συστήματος που ανταποκρίνεται στις παιδοκεντρικές αρχές «Όπως και να το κάνουμε, η:: ενσυναίσθηση είναι μία αξία που:: αποτελεί πολύ ΟΥΣΙΩΔΕΣ στοιχείο για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και:: για την ανάπτυξη ενός συστήματος εκπαίδευσης που:: ανταποκρίνεται σε όλες τις ανάγκες των μαθητών (.) και μαθητριών».

4.2.5. Η ενσυναίσθηση στην εκπαιδευτική διαδικασία και πολιτική.

- Διαδικασία βελτίωσης και ανάπτυξης του εκπαιδευτικού.

Απόσπασμα 42

«Εσείς πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο σας με τους μαθητές και τις μαθήτριές σας;

Σ9: Προσπαθώ το: κατά δύναμιν που δεν μου βγαίνει πάντα να το τονίσω αυτό. Προσπαθώ, όμως, (2,1) να: μην φέρομαι στα παιδιά χωρίς να τα συναισθάνομαι, να:: μην περιμένω παραπάνω πράγματα από όσο μπορούν να: μου δώσουν και: πιέζονται γιατί:: καταλαβαίνω απόλυτα το πώς νιώθουν εεε προσπαθώ να:: τους κάνω:: (.) πράγματα που τους χαροποιούν (.) και:: να μην φτάνουμε σε σημεία πίεσης και άγχους γιατί:: ούτε εγώ θα ήθελα ούτε σαν μαθήτρια αλλά ούτε τώρα ως εκπαιδευτικός, δηλαδή:: νιώθω ότι:: όταν είναι τα παιδιά χαρούμενα είμαι και εγώ και το αντίστροφο (.) .όταν είμαι εγώ χαρούμενη είναι και τα παιδιά, έτσι βλέπω την ενσυναίσθηση. Περισσότερο προσπαθώ να:: βλέπω το επίπεδο στο οποίο απευθύνομαι και:: να δρω ανάλογα εεε θέλει και: εμπειρία, δηλαδή:: και εγώ με τα χρόνια: εεε διαχειρίζομαι και λειτουργώ πιο αποτελεσματικά με ενσυναίσθηση».

(Ερώτηση 6, Σ9)

Απαντώντας στην ερώτηση για το πώς θα όριζε την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό του/της έργο σε σχέση με τους/τις μαθητές/μαθήτριες, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως καθιερωμένης παιδαγωγικής πρακτικής «Προσπαθώ το: κατά δύναμιν που δεν μου βγαίνει πάντα να το τονίσω αυτό. Προσπαθώ, όμως, (2,1) να: μη φέρομαι στα παιδιά χωρίς να τα συναισθάνομαι, να:: μην περιμένω παραπάνω πράγματα από όσο μπορούν να: μου δώσουν και: πιέζονται γιατί:: καταλαβαίνω απόλυτα το πώς νιώθουν εεε προσπαθώ να:: τους κάνω:: (.) πράγματα που τους χαροποιούν (.) και:: να μην φτάνουμε σε σημεία πίεσης και άγχους», χρησιμοποιώντας πρώτο ενικό πρόσωπο, περιγράφει τον προσωπικό τρόπο προσέγγισης, δίνοντας την εντύπωση μιας αντιληπτικής αναβίωσης. Στη συνέχεια,

τεκμηριώνει τον ισχυρισμό του/της και προσθέτει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως συναισθηματική ευαισθησία, η οποία τον/την οδηγεί να συνειδητοποιεί και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα συναισθήματα των μαθητών/μαθητριών «γιατί:: ούτε εγώ θα ήθελα ούτε σαν μαθήτρια αλλά ούτε τώρα ως εκπαιδευτικός, δηλαδή:: νιώθω ότι:: όταν είναι τα παιδιά χαρούμενα είμαι και εγώ και το αντίστροφο (.) .όταν είμαι εγώ χαρούμενη είναι και τα παιδιά, έτσι βλέπω την ενσυναίσθηση». Τέλος, κάνει λόγο για την εμπειρία σε σχέση με την ενσυναίσθηση και κατασκευάζει μια εκδοχή της ως διαρκής διαδικασία βελτίωσης και ανάπτυξης του εκπαιδευτικού «Περισσότερο προσπαθώ να:: βλέπω το επίπεδο στο οποίο απευθύνομαι και:: να δρω ανάλογα εεε θέλει και: εμπειρία, δηλαδή:: και εγώ με τα χρόνια: εεε διαχειρίζομαι και λειτουργώ πιο αποτελεσματικά με ενσυναίσθηση».

- Διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Απόσπασμα 43

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής;
Σ3: Μμμ λίγο δύσκολη ερώτηση αυτή:, πιστεύω ότι: θα μπορούσε να:: θεσμοθετηθεί σαν διάσταση της εκπαιδευτικής πολιτικής ΕΜΜΕΣΑ, όμως, δηλαδή (3,6) μέσα από: αποφάσεις, όχι απαραίτητα νόμους που:: θα αλλάξουν την κουλτούρα τω:ν εκπαιδευτικών σε ότι αφορά τη συνεργασία:α μεταξύ: τους, των συναδέλφων, τη διδακτική που ακολουθούν εεε δεν θεωρώ ότι: (3,2) νομοθετείται η ενσυναίσθηση, μιλάμε, πρέπει να γίνει αλλαγή κουλτούρας (.), αλλαγή:: συνεργασίας των εκπαιδευτικών, στον τρόπο διδασκαλίας της σχολικής μονάδας (.), στη συνεργασία και με: τα: παιδιά (2,8), έτσι πιστεύω, δηλαδή έμμεσα, δεν μπορεί κάποιος να σου την επιβάλλει την ενσυναίσθηση. Δηλαδή:: πρώτα θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία και:: αλληλοκατανόηση μεταξύ των εκπαιδευτικών (3,4) εεε προκειμέ:νου: να: προωθηθεί (.) η: ενσυναίσθηση γιατί:: απαιτεί και κάτι περισσότερο θα έλεγα από: μια απλή νομοθετική παρέμβαση και στη συνέχεια, να:: ενισχύσουμε (2,3) τη συνείδηση της: σημασίας της ενσυναίσθησης σε:: όλα τα επίπεδα της εκπαιδευτικής κοινότητας».
(Ερώτηση 21, Σ3)

Απατώντας στην ερώτηση αν η ενσυναίσθηση θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί σε σχέση με το παιδαγωγικό του/της έργο, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως διάσταση επίσημης πολιτικής, παρουσιάζοντας τη δυσκολία της θεσμοθέτησης της ενσυναίσθησης μέσω νομοθετικών παρεμβάσεων, άλλα προτείνει την έμμεση θεσμοθέτησή της μέσω αποφάσεων που θα ενισχύουν την εκπαιδευτική κουλτούρα της συνεργασίας: «πιστεύω ότι: θα μπορούσε να:: θεσμοθετηθεί σαν διάσταση της εκπαιδευτικής πολιτικής ΕΜΜΕΣΑ, όμως, δηλαδή (3,6) μέσα από: αποφάσεις, όχι απαραίτητα νόμους που:: θα αλλάξουν την κουλτούρα τω:ν εκπαιδευτικών σε ότι αφορά τη συνεργασία:α μεταξύ: τους, των συναδέλφων, τη διδακτική που ακολουθούν εεε δεν θεωρώ ότι: (3,2) νομοθετείται η ενσυναίσθηση, μιλάμε, πρέπει να γίνει αλλαγή κουλτούρας (.), αλλαγή:: συνεργασίας των εκπαιδευτικών, στον τρόπο διδασκαλίας της σχολικής μονάδας (.), στη συνεργασία και με: τα: παιδιά (2,8), έτσι πιστεύω, δηλαδή έμμεσα». Στη συνέχεια, προσθέτει άλλη μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως επίκτητη δεξιότητα, αφού δεν μπορεί να επιβληθεί από τη νομοθεσία, αλλά και ως ηθική δέσμευση «δεν μπορεί κάποιος να σου την επιβάλλει την ενσυναίσθηση. Δηλαδή:: πρώτα θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία και:: αλληλοκατανόηση μεταξύ των εκπαιδευτικών (3,4) εεε προκειμέ:νου: να: προωθηθεί (.) η: ενσυναίσθηση γιατί:: απαιτεί και κάτι περισσότερο θα έλεγα από: μια απλή νομοθετική παρέμβαση». Η απάντηση κλείνει με τη φράση «στη συνέχεια, να::

ενισχύσουμε (2,3) τη συνείδηση της σημασίας της ενσυναίσθησης σε: όλα τα επίπεδα της εκπαιδευτικής κοινότητας», με την οποία ο/η ομιλητής/ομιλήτρια τονίζει περαιτέρω την αναγκαιότητα της σημασίας της ενσυναίσθησης στην ευρεία εκπαιδευτική κοινότητα.

Απόσπασμα 44

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής;
Σ6: Νομίζω ότι περιλαμβάνεται εεε ενδεχομένως ήδη, νομίζω: είναι θεσμοθετημένη (3,2) [γέλια] εεε για τις άλλες βαθμίδες δεν ξέρω αλλά: σε εμάς σίγουρα και: ΜΑΛΙΣΤΑ σε όλες τις φάσεις. Η: ενσυναίσθηση πρέπει να θεωρείται ουσιαστικό μέρος της εκπαιδευτικής πρακτικής και: ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ και: επίσης θα πρέπει να προσφέρονται ευκαιρίες για: την ανάπτυξή της σε όλα ΟΛΑ τα: επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος».
(Ερώτηση 21, Σ6)

Απαντώντας στην ερώτηση αν η ενσυναίσθηση μπορεί να θεσμοθετηθεί, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως επίσημη εκπαιδευτική πολιτική, αναγνωρισμένη στη βαθμίδα του νηπιαγωγείου «Νομίζω ότι περιλαμβάνεται εεε ενδεχομένως ήδη, νομίζω: είναι θεσμοθετημένη (3,2) [γέλια] εεε για τις άλλες βαθμίδες δεν ξέρω αλλά: σε εμάς σίγουρα και: ΜΑΛΙΣΤΑ σε όλες τις φάσεις». Υποστηρίζεται η ιδέα ότι η ενσυναίσθηση πρέπει να ενσωματωθεί στην εκπαιδευτική πολιτική ως σημαντική διάσταση της εκπαιδευτικής πρακτικής «Η: ενσυναίσθηση πρέπει να θεωρείται ουσιαστικό μέρος της εκπαιδευτικής πρακτικής και: ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ» και σε όλα τα επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος «και: επίσης θα πρέπει να προσφέρονται ευκαιρίες για: την ανάπτυξή της σε όλα ΟΛΑ τα: επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος».

Απόσπασμα 45

«Αν ναι, με ποιον τρόπο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί;
Σ1: Εεε για να μπορέσει να θεσμοθετηθεί η: ενσυναίσθηση ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής θα: πρέπει να δημιουργηθούν εκπαιδευτικά προγράμματα: που: θα περιλαμβάνουν σεμινάρια: εεε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, μοριοδοτούμενα σεμινάρια μέσω πανεπιστημιακών φορέων (3,6) και να πάρουν και το μόριο σαν ανταμοιβή προκειμένου να τους παρακινήσει κιόλας να το παρακολουθήσουν να: (2,3) μέσω κάποιων προγραμμάτων κατάρτισης τα οποία θα (.) μπορούν να παρακολουθούν οι εκπαιδευτικοί εεε ίσως αυτά: να παρείχαν απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για: την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και να μπορούν να: μαθαίνουν, να καταρτιστούν βασικά σχετικά με αυτό. Επίσης, θεωρώ ότι αν εεε η ενσυναίσθηση συμπεριληφθεί στα κριτήρια αξιολόγησης των εκπαιδευτικών θα: δώσει και ένα κίνητρο για να συμμετάσχουν σε τέτοια προγράμματα (.)γιατί: ουσιαστικά θα πρέπει να αξιολογηθούν και για να περάσουν θα πρέπει να γνωρίζουν και να μπορούν να ανταποκριθούν (4,5) και αυτό θα συμβάλλει και στο να συνειδητοποιήσουν ότι: η ενσυναίσθηση παίζει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και στο τέλος θα μπορέσουν να την ενσωματώσουν στο εκπαιδευτικό έργο».
(Ερώτηση 22, Σ1)

Εδώ ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει την ενσυναίσθηση ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής, δικαιολογώντας στη συνέχεια τον ισχυρισμό του/της «Εεε για να μπορέσει να θεσμοθετηθεί η: ενσυναίσθηση ως διάσταση της

επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής θα:: πρέπει να δημιουργηθούν εκπαιδευτικά προγράμματα:: που:: θα περιλαμβάνουν σεμινάρια:: εεε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, μοριοδοτούμενα σεμινάρια μέσω πανεπιστημιακών φορέων (3,6) και να πάρουν και το μόριο σαν ανταμοιβή προκειμένου να τους παρακινήσει κιόλας να το παρακολουθήσουν να:: (2,3) μέσω κάποιων προγραμμάτων κατάρτισης τα οποία θα (.) μπορούν να παρακολουθούν οι εκπαιδευτικοί». Στη συνέχεια, ενισχύει τη δήλωση του/της παρέχοντας πληροφορίες σχετικά με τα προγράμματα θεσμοθέτησης και κατασκευάζοντας μία εκδοχή της ενσυναίσθησης ως επίκτητη δεξιότητα «εεε ίσως αυτά: να παρείχαν απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για:: την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και να μπορούν να:: μαθαίνουν, να καταρτιστούν βασικά σχετικά με αυτό». Έπειτα, η ανάγκη να αξιολογηθούν βάσει αυτού του κριτηρίου θα ενθαρρύνει τους/τις εκπαιδευτικούς να εξελίσσουν τις δεξιότητές τους σε αυτό τον τομέα «Επίσης, θεωρώ ότι αν εεε η ενσυναίσθηση συμπεριληφθεί στα κριτήρια αξιολόγησης των εκπαιδευτικών θα:: δώσει και ένα κίνητρο για να συμμετάσχουν σε τέτοια προγράμματα (.)γιατί: ουσιαστικά θα πρέπει να αξιολογηθούν και για να περάσουν θα πρέπει να γνωρίζουν και να μπορούν να ανταποκριθούν (4,5) και αυτό θα συμβάλει και στο να συνειδητοποιήσουν ότι:: η ενσυναίσθηση παίζει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και στο τέλος θα μπορέσουν να την ενσωματώσουν στο εκπαιδευτικό έργο». Και εδώ κατασκευάζεται άλλη μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως κριτήριο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών.

- Διαδικασία αυτοαξιολόγησης για τους/τις εκπαιδευτικούς.

Απόσπασμα 46

«Αν ναι, με ποιον τρόπο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί;
Σ5: Εεε για τη θεσμοθέτηση της ενσυναίσθησης στην εκπαιδευτική πολιτική, τι θα μπορούσε να γίνει; Μμμ (3,2) το:: κράτος για αρχή θα πρέπει να βρει τρόπους, είτε συμπεριλαμβάνοντας την ενσυναίσθηση:: ως κριτήριο της εκπαιδευτικής αξιολόγησης γιατί:: έτσι θα: ενθαρρύνει (.) τους εκπαιδευτικούς να:: ενσωματώσουν την ενσυναίσθηση σαν διδακτική πρόταση και:: με κάποιον τρόπο να: αναδειχθεί στην εεε (2,2) στο σύστημα εκπαίδευσης εεε είτε μέσα από σεμινάρια εεε ίσως μοριοδοτούμενα για να δίνουν το κίνητρο στους εκπαιδευτικούς εμμ να:: τα παρακολουθήσουν εεε ώστε να μπορούν να είναι εφοδιασμένοι με το μέσον και να μπορούν να αντιμετωπίσουν δύσκολες καταστάσεις που προκύπτουν στην καθημερινότητά τους. Και:: όχι μόνο μοριοδοτούμενα σεμινάρια, θα:: μπορούσε και ομαδικές εργασίες ή πρακτικές που: θα: ενισχύσουν ενδεχομένως τη δεξιότητα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον και:: θα εφαρμοστεί σε αυτό. Εεε γενικά, το κράτος θα μπορούσε να:: προωθήσει έρευνες που: σχετίζονται με τη:ν ενσυναίσθηση και ως έννοια αλλά και: σε σχέση με τον τρόπο που η ενσυναίσθηση επιδρά στην εκπαίδευση. Για παράδειγμα, αυτήν η έρευνα ή τέτοιου τέλους πάντων τύπου έρευνες θα μπορούσαν να αποτελέσουν εεε να:: συνεισφέρουν ώστε να:: διαμορφωθούν ανάλογα και πιο αποτελεσματικές (.) πολιτικές που:: θα ενισχύσουν πάλι την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο».
(Ερώτηση 22, Σ5)

Στην απάντησή του/της, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει δύο εκδοχές της ενσυναίσθησης. Πρώτον, η ενσυναίσθηση ως κριτήριο αξιολόγησης του/της εκπαιδευτικού «Εεε για τη θεσμοθέτηση της ενσυναίσθησης στην εκπαιδευτική πολιτική, τι θα μπορούσε να γίνει; Μμμ (3,2) το:: κράτος για αρχή θα πρέπει να βρει τρόπους, είτε συμπεριλαμβάνοντας την ενσυναίσθηση:: ως κριτήριο της εκπαιδευτικής αξιολόγησης γιατί:: έτσι θα: ενθαρρύνει (.) τους εκπαιδευτικούς να:: ενσωματώσουν

την ενσυναίσθηση σαν διδακτική πρόταση και:: με κάποιον τρόπο να: αναδειχθεί στην εεε (2,2) στο σύστημα εκπαίδευσης» και δεύτερον, ως επίκτητη δεξιότητα «εεε είτε μέσα από σεμινάρια εεε ίσως μοριοδοτούμενα για να δίνουν το κίνητρο στους εκπαιδευτικούς εμμ να:: τα παρακολουθήσουν εεε ώστε να μπορούν να είναι εφοδιασμένοι με το μέσον και να μπορούν να αντιμετωπίζουν δύσκολες καταστάσεις που προκύπτουν στην καθημερινότητά τους. Και:: όχι μόνο μοριοδοτούμενα σεμινάρια, θα:: μπορούσε και ομαδικές εργασίες ή πρακτικές που: θα: ενισχύσουν ενδεχομένως τη δεξιότητα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον και:: θα εφαρμοστεί σε αυτό». Στη συνέχεια, αιτιολογεί τον ισχυρισμό δίνοντας παράδειγμα, με το οποίο ενισχύει την αληθοφάνεια της περιγραφής «Εεε γενικά, το κράτος θα μπορούσε να:: προωθήσει έρευνες που: σχετίζονται με τη:ν ενσυναίσθηση και ως έννοια αλλά και: σε σχέση με τον τρόπο που η ενσυναίσθηση επιδρά στην εκπαίδευση. Για παράδειγμα, αυτήν η έρευνα ή τέτοιου τέλους πάντων τύπου έρευνες θα μπορούσαν να αποτελέσουν εεε να:: συνεισφέρουν ώστε να:: διαμορφωθούν ανάλογα και πιο αποτελεσματικές (.) πολιτικές που:: θα ενισχύσουν πάλι την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο», συνδέοντάς το με την αποτελεσματικότητα της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό έργο.

- Χαρακτηριστικό στοιχείο του ατόμου.

Απόσπασμα 47

«Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής;

Σ9: Ναι θα μπορούσε (.) να θεσμοθετηθεί (.) κάπως (.) εεε στο αναλυτικό πρόγραμμα όσες φορές έχει τύχει μέσα: από εργασίες που έχω κάνει με τα: μεταπτυχιακά μου, δεν είδα πουθενά αυτόν τον όρο γραμμένο, μπορεί να έτυχε και να μην τον είδα, έτσι; Δεν είμαι απόλυτη στο αν υπάρχει ο όρος ή όχι αλλά: εννοείται ότι όπως βάζουν οι ειδικοί το κάθε:: αντικείμενο, σε όλες τις διαστάσεις, έτσι θα μπορούσαν να βάλουν δραστηριότητες που:: καλλιεργούν την ενσυναίσθηση, κάποιο παιχνίδι ρόλων, να υπάρχει γενικά ερωτήσεις και δραστηριότητες που θα σε ωθούν να μπει στη θέση του άλλου. Εεε θεωρώ ότι ναι εντάξει να βγει η ύλη αλλά και εμείς οι εκπαιδευτικοί να κάνουμε από μόνοι μας, αν μας το επιτρέπει το γνωστικό αντικείμενο, να μπορέσουμε να:: κάνουμε μια δραστηριότητα ρόλων. Θα αναφερθώ πάλι στο Πανεπιστήμιο της Δυτικής Μακεδονίας που:: πάλι ένας καθηγητής μας είχε κάνει πάρα πολύ ωραίες δραστηριότητες του τύπου είχαμε θέμα τα:: λιγνιτωρυχεία της Κοζάνης και της Πτολεμαΐδας και μας είχε χωρίσει σε: ομάδες τους φοιτητές, πόσο μάλλον τα παιδάκια πόσο εύκολο είναι να το κάνεις αυτό, και:: μας είχε χωρίσει σε εργαζόμενους που λέγανε ότι δε θέλουν να χάσουν τη δουλειά τους, οι άλλοι ήταν καρκινοπαθείς που εξαιτίας των λιγνιτωρυχείων ήταν σε αυτήν την κατάσταση και ήθελαν να κλείσουν και:: οι άλλοι πολίτες των πόλεων που:: δεν ήθελαν να μολύνεται ο αέρας και τέλος, η πολιτεία που έβγαζαν λεφτά και δεν ήθελαν εννοείται να κλείσουν τα εργοστάσια και έτσι, η κάθε ομάδα προσπαθούσε να πείσει την άλλη ανάλογα με τον ρόλο που είχε, άσχετα με το αν διαφωνούσα ή συμφωνούσα, έπρεπε να βρω τα κατάλληλα επιχειρήματα. Τότε, λοιπόν, ως 20χρονη μπήκα για πρώτη φορά στη διαδικασία να: σκεφτώ την πλευρά του άλλου, να δείξω την ενσυναίσθηση σε οποιονδήποτε έπρεπε. Κάτι τέτοιο θα έπρεπε να γίνεται σε παιδιά δημοτικού, ως δεξιότητα ή ως προσόν του εκπαιδευτικού σε καμία περίπτωση, ΜΟΝΟ ως χαρακτηριστικό της μάθησης γιατί αφορά ένα στοιχείο του εκπαιδευτικού, δε μπορείς να πεις ότι:: πρέπει ο εκπαιδευτικός να είναι ευαίσθητος ή: κάτι τέλος πάντων στοιχείο του χαρακτήρα του. Τα παιδιά είναι τροφή για σκέψη, δηλαδή η ενσυναίσθηση κουμπώνει άψογα στη μικρή ηλικία αλλά και πάλι δεν είναι η ενσυναίσθηση γνώση, όπως θα τους πεις ότι ένα και ένα κάνει δύο, είναι στον χαρακτήρα του καθενός, θα:: προβληματιστούν και θα το σκεφτούν, σίγουρα κάτι θα τους μείνει».

(Ερώτηση 21, Σ9)

Απαντώντας στην ερώτηση αν η ενσυναίσθηση θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια κατασκευάζει μια εκδοχή της ενσυναίσθησης ως μέρος της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής «Ναι θα μπορούσε (.) να θεσμοθετηθεί (.) κάπως (.) εεε στο αναλυτικό πρόγραμμα όσες φορές έχει τύχει μέσα: από εργασίες που έχω κάνει με τα: μεταπτυχιακά μου, δεν είδα πουθενά αυτόν τον όρο γραμμένο, μπορεί να έτυχε και να μην τον είδα, έτσι; Δεν είμαι απόλυτη στο αν υπάρχει ο όρος ή όχι αλλά: εννοείται ότι όπως βάζουν οι ειδικοί το κάθε:: αντικείμενο, σε όλες τις διαστάσεις, έτσι θα μπορούσαν να βάλουν δραστηριότητες που:: καλλιεργούν την ενσυναίσθηση, κάποιο παιχνίδι ρόλων, να υπάρχει γενικά ερωτήσεις και δραστηριότητες που θα σε ωθούν να μπει στη θέση του άλλου. Εεε θεωρώ ότι ναι εντάξει να βγει η ύλη αλλά και εμείς οι εκπαιδευτικοί να κάνουμε από μόνοι μας, αν μας το επιτρέπει το γνωστικό αντικείμενο, να μπορέσουμε να:: κάνουμε μια δραστηριότητα ρόλων», μέσω δραστηριοτήτων που καλλιεργούν τη δεξιότητα αυτή. Στη συνέχεια, αφηγείται ένα παράδειγμα από την εμπειρία της, ενισχύοντας την αληθοφάνεια της περιγραφής της ενσυναίσθησης ως βιωμένη εμπειρία «Θα αναφερθώ πάλι στο Πανεπιστήμιο της Δυτικής Μακεδονίας που:: πάλι ένας καθηγητής μας είχε κάνει πάρα πολύ ωραίες δραστηριότητες του τύπου είχαμε θέμα τα:: λιγνιτωρυχεία της Κοζάνης και της Πτολεμαΐδας και μας είχε χωρίσει σε: ομάδες τους φοιτητές, πόσο μάλλον τα παιδάκια πόσο εύκολο είναι να το κάνεις αυτό, και:: μας είχε χωρίσει σε εργαζόμενους που λέγανε ότι δε θέλουν να χάσουν τη δουλειά τους, οι άλλοι ήταν καρκινοπαθείς που εξαιτίας των λιγνιτωρυχείων ήταν σε αυτήν την κατάσταση και ήθελαν να κλείσουν και:: οι άλλοι πολίτες των πόλεων που:: δεν ήθελαν να μολύνεται ο αέρας και τέλος, η πολιτεία που έβγαζαν λεφτά και δεν ήθελαν εννοείται να κλείσουν τα εργοστάσια και έτσι, η κάθε ομάδα προσπαθούσε να πείσει την άλλη ανάλογα με τον ρόλο που είχε, άσχετα με το αν διαφωνούσα ή συμφωνούσα, έπρεπε να βρω τα κατάλληλα επιχειρήματα. Τότε, λοιπόν, ως 20χρονη μπήκα για πρώτη φορά στη διαδικασία να: σκεφτώ την πλευρά του άλλου, να δείξω την ενσυναίσθηση σε οποιονδήποτε έπρεπε». Στη συνέχεια, ο/η ομιλητής/ομιλήτρια επισημαίνει ότι η ενσυναίσθηση θα έπρεπε να αναπτύσσεται στα παιδιά του δημοτικού ως ένα χαρακτηριστικό της μάθησης «Κάτι τέτοιο θα έπρεπε να γίνεται σε παιδιά δημοτικού, ως δεξιότητα ή ως προσόν του εκπαιδευτικού σε καμία περίπτωση, ΜΟΝΟ ως χαρακτηριστικό της μάθησης γιατί αφορά ένα στοιχείο του εκπαιδευτικού, δε μπορείς να πεις ότι:: πρέπει ο εκπαιδευτικός να είναι ευαίσθητος ή: κάτι τέλος πάντων στοιχείο του χαρακτήρα του». Τέλος, η ενσυναίσθηση δεν είναι γνώση, αλλά ένα στοιχείο του χαρακτήρα κάθε ατόμου, που είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναπτύσσεται από μικρή ηλικία: «Τα παιδιά είναι τροφή για σκέψη, δηλαδή η ενσυναίσθηση κουμπώνει άψογα στη μικρή ηλικία αλλά και πάλι δεν είναι η ενσυναίσθηση γνώση, όπως θα τους πεις ότι ένα και ένα κάνει δύο, είναι στον χαρακτήρα του καθενός, θα:: προβληματιστούν και θα το σκεφτούν, σίγουρα κάτι θα τους μείνει» και έτσι, προωθεί την ιδέα ότι η ενσυναίσθηση ως ηθική δέσμευση, να ενταχθεί στη μάθηση ως ένα στοιχείο που προάγει τη σκέψη και την κριτική σκέψη στους μαθητές.

Κεφάλαιο 5: Συζήτηση

Ο σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας ήταν να αναδειχθούν οι τρόποι που οι εκπαιδευτικοί κατανοούν τη σύνδεση της ενσυναίσθησης με το παιδαγωγικό τους έργο, πώς ορίζουν την ενσυναίσθηση, πώς μιλούν γι' αυτήν και πώς επιχειρηματολογούν για τη θέση της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο.

Τα βασικά ευρήματα που προέκυψαν, ανέδειξαν τον λόγο των εκπαιδευτικών σχετικά με την ενσυναίσθηση, μέσα από τις κατηγορίες των αποσπασμάτων που αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 4. Η ενσυναίσθηση:

1. Στην παιδαγωγική πρακτική
2. Ως δεξιότητα
3. Ως ψυχολογική και συναισθηματική διαδικασία
4. Ως παιδαγωγικό εργαλείο και βασική εκπαιδευτική αξία
5. Στην εκπαιδευτική διαδικασία και πολιτική.

Οι πέντε (5) ποιοτικές έρευνες που ανέλυσε η ερευνήτρια στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, θεωρούν ότι έχουν πρόσβαση στην ίδια την ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών και εκφράζουν τις απόψεις τους για το τι τελικά είναι η ενσυναίσθηση. Ωστόσο, οι έρευνες αυτές έχουν διαφορετικό σκεπτικό έρευνας σε σχέση με την παρούσα έρευνα. Συγκεκριμένα, οι προηγούμενες έρευνες επικεντρώνονται στην ανάλυση του περιεχομένου ενώ η παρούσα έρευνα αναλύει τις απαντήσεις ως λογοδοτήσεις σε σχέση με το περιεχόμενό τους αλλά και με τις ρητορικές στρατηγικές που χρησιμοποιούν.

Όλες οι έρευνες της βιβλιογραφικής ανασκόπησης βλέπουν την ενσυναίσθηση ως κάτι θετικό. Συμφωνούν ότι είναι θεμιτό για έναν/μία εκπαιδευτικό να έχει, να εκφράζει ή να ενσωματώνει την ενσυναίσθηση στον τρόπο που φέρεται παιδαγωγικά απέναντι στα παιδιά είτε κατά τη διδασκαλία είτε κατά την καθοδήγησή τους μέσω της συμπεριφοράς του/της. Μάλιστα, ορίζουν την ενσυναίσθηση ως ένα συναισθηματικό και γνωστικό φαινόμενο που έχει θετική αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών/τριών και συμβάλλει στην επιτυχία τους. Παρά την αποτελεσματικότητά της, σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η ενσυναίσθηση δεν είναι επαρκής για την αντιμετώπιση όλων των καταστάσεων. Εκτός αυτού, η ενσυναίσθηση των εκπαιδευτικών βοηθά στη συμπερίληψη όλων μαθητών/τριών στην εκπαιδευτική διαδικασία και στα διάφορα πλαίσια που εμφανίζεται. Όταν ένας/μία εκπαιδευτικός είναι ενσυναισθητικός ή προσπαθεί να είναι, ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις μαθησιακές ανάγκες, ακόμη και στις απαιτήσεις των γονιών. Τέλος, η ενσυναίσθηση ενισχύει θετικά τις σχέσεις και την επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών-γονέων και εκπαιδευτικών-μαθητών/τριών.

Η παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει τα προαναφερθέντα ευρήματα της βιβλιογραφίας, ωστόσο αποκαλύπτει κενά που δεν είχαν προηγουμένως εκτεθεί ή περιγραφεί επαρκώς.

Οι συμμετέχοντες-εκπαιδευτικοί ορίζουν την ενσυναίσθηση ως «μπαίνω στα παπούτσια του άλλου, βλέπω τον κόσμο μέσα από τα μάτια του άλλου», δηλαδή ως την ικανότητα να κατανοούν και να συναισθάνονται τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις εμπειρίες των μαθητών/μαθητριών τους. Αυτό περιλαμβάνει την προσπάθεια κατανόησης των συναισθηματικών και γνωστικών καταστάσεων των παιδιών.

Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι η ενσυναίσθηση είναι καθιερωμένη στην παιδαγωγική τους πρακτική. Αναφέρονται σε συγκεκριμένες στρατηγικές, όπως η ενθάρρυνση των μαθητών/τριών να εκφράζουν τις απόψεις τους. Η ενσυναίσθηση λειτουργεί ως μέσο υποστήριξης των μαθητών και συμπερίληψης.

Μια σημαντική διάσταση της συζήτησης είναι η συναισθηματική φόρτιση που ενδεχομένως να προκαλέσει η υπερβολική ενσυναίσθηση στους/στις εκπαιδευτικούς. Περιγράφουν πώς η προσπάθεια κατανόησης και υποστήριξης των μαθητών μπορεί να οδηγήσει σε ψυχολογική εξάντληση, πίεση και άγχος. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν την ανάγκη ύπαρξης ορίων για να διατηρούν την προσωπική τους ευεξία και να παραμένουν αποτελεσματικοί στην εργασία τους.

Παρά τις προκλήσεις, οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν τις θετικές επιπτώσεις της ενσυναίσθησης, τόσο για τους ίδιους όσο και για τους μαθητές. Η ενσυναίσθηση δημιουργεί ένα υποστηρικτικό και ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον, ενισχύοντας τις διαπροσωπικές σχέσεις και προάγοντας τη συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών.

1. Ενσυναίσθηση στην παιδαγωγική πρακτική: Οι συμμετέχοντες-εκπαιδευτικοί αναγνώρισαν την ενσυναίσθηση ως μία καθιερωμένη παιδαγωγική πρακτική, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από τις συνηθισμένες οργανωμένες δραστηριότητες με τα παιδιά χωρίς να είναι προσχεδιασμένη (A1). Ανέφεραν την αποτελεσματικότητά της στο εκπαιδευτικό περιβάλλον τόσο σε σχέση με τις ανάγκες και τις προσδοκίες των γονέων (A12), όσο και ως προς την παιδαγωγική υποστήριξη και ενδυνάμωση των μαθητών/μαθητριών (A13). Ωστόσο, επισημάνθηκε ότι το να είσαι ενσυναισθητικός εκπαιδευτικός δεν ήταν πάντα επαρκής για την επίλυση ορισμένων συμπεριφορών στη σχέση μεταξύ των εκπαιδευτικών (A9), παρόλο που συνέβαλε θετικά στην ανάπτυξη υγιών σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών-γονέων (A11) και εκπαιδευτικών-μαθητών/τριών (A8). Τέλος, πολλοί συμμετέχοντες μίλησαν για την αναγκαιότητα της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο (A5).
2. Ενσυναίσθηση ως δεξιότητα: Υπήρχαν αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με το εάν η ενσυναίσθηση αποτελεί μια έμφυτη ικανότητα ή μία επίκτητη δεξιότητα. Ορισμένοι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι εφαρμόζαν αυτήν την πρακτική ενστικτωδώς στην καθημερινή τους πρακτική χωρίς να το αναγνωρίζουν, επηρεάζοντας θετικά το εκπαιδευτικό τους περιβάλλον (A18). Από την άλλη, κάποιοι εκπαιδευτικοί υποστήριζαν την ενσυναίσθηση ως επίκτητη δεξιότητα, επιχειρηματολόγησαν τη θέση τους ότι πρόκειται για μια δεξιότητα που αναπτύσσεται/καλλιεργείται, εξελίσσεται και βελτιώνεται καθώς και όσο τη δουλεύεις τόσο τη μαθαίνεις (A21), όμως με εξατομικευμένο πρόγραμμα γιατί ο κάθε εκπαιδευτικός έχει διαφοροποιημένες ανάγκες (A14). Ανεξαρτήτως της προσέγγισης, το έργο των εκπαιδευτικών χωρίς ενσυναίσθηση είναι φτωχό και ελλιπές (A19), καθώς πρόκειται για ένα εργαλείο, μία «δύναμη» που ενισχύει τη σχέση εκπαιδευτικών-μαθητών/τριών (A23).

3. Ενσυναίσθηση ως ψυχολογική και συναισθηματική διαδικασία: Εδώ, οι συμμετέχοντες-εκπαιδευτικοί τόνισαν ότι βιώνοντας το συναίσθημα των παιδιών ή μέσω της οπτικής τους, αναπτύσσει μία θετική σχέση μαζί τους (A24). Η ενσυναίσθηση περιγράφηκε ως μια εσωτερική (A30) και πολύπλοκη διαδικασία, η οποία φέρνει συναισθηματική φόρτιση και μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματική κόπωση και εξάντληση (A32).
4. Ενσυναίσθηση ως παιδαγωγικό εργαλείο και βασική εκπαιδευτική αξία: Η μελέτη ανέδειξε τη σημασία της ενσυναίσθησης στην προώθηση της συμπερίληψης, κάτι που αναγνωρίζεται και από τη βιβλιογραφία, αλλά στην παρούσα έρευνα παρέχονται συγκεκριμένα παραδείγματα από την πράξη. Η ενσυναίσθηση χρησιμοποιείται ως μηχανισμός για την αντιμετώπιση εμποδίων και την προσαρμογή της εκπαιδευτικής διαδικασίας (A35). Επίσης, αφορά και τη σημασία της ενσυναίσθησης για τη συμπερίληψη σε ομάδες (A36). Ακόμη, η ενσυναίσθηση ορίζεται ως αξία, όπως και όλα τα άλλα συναισθήματα. Τέλος, αναφέρεται η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και των σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών και εκπαιδευτικών-μαθητών ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της ενσυναίσθησης.
5. Ενσυναίσθηση στην εκπαιδευτική διαδικασία και πολιτική: Οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν ότι η ενσυναίσθηση συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (A42). Αναγνωρίζουν τη σημασία της ενσυναίσθησης ως διδακτικής πρότασης και προτείνουν την ενσωμάτωσή της στην επίσημη εκπαιδευτική πολιτική.

Περιορισμοί έρευνας

Η συγκεκριμένη ερευνητική μελέτη ακολούθησε μια ποιοτική προσέγγιση εστιάζοντας στην κατασκευή εκδοχών της ενσυναίσθησης στον λόγο των εκπαιδευτικών.

Ένας σημαντικός περιορισμός της έρευνας αποτελεί ο περιορισμένος αριθμός συμμετεχόντων/ουσών που αν ήταν μεγαλύτερος θα αποκάλυπτε μεγαλύτερη ποικιλομορφία στις τοποθετήσεις των εκπαιδευτικών ή επιπλέον ρητορικές στρατηγικές για να λογοδοτήσουν για τις απαντήσεις τους.

Γενικά, δεν ενδιέφερε η γενίκευση των αποτελεσμάτων αλλά η ανάλυση της λεπτομερούς επιχειρηματολογίας από την οποία οικοδομείται το περιεχόμενο κάθε λογοδότησης.

Περιοριστικό στοιχείο της έρευνας αποτελεί ότι η ανάλυση περιορίστηκε στο μικρο-επίπεδο, δηλαδή την αλληλεπίδραση στο πλαίσιο της συνέντευξης, και δεν επεκτάθηκε και στο μακρο-επίπεδο, παρά την αναγνώριση ότι η κατανόηση της δράσης από τους συμμετέχοντες προσδιορίζεται και από το θεσμικό πλαίσιο όπου δρουν, καθώς και από ιδεολογικές παραδοχές και όχι μόνο από την υποκειμενική οπτική τους και το άμεσο επικοινωνιακό πλαίσιο της συνέντευξης (Μποζατζής & Δραγώνα, 2011).

Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η έρευνα συμβάλλει πρακτικά ως μια πρόταση για την ευαισθητοποίηση και τον αναστοχασμό των εκπαιδευτικών σχετικά με τη θέση της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο.

Τα αποτελέσματα της έρευνας θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να ευαισθητοποιήσουν τους/τις εκπαιδευτικούς στην υιοθέτηση της ενσυναίσθησης ως στρατηγικής με φυσικά παραγόμενα δεδομένα, δηλαδή με μαγνητοφωνήσεις μαθημάτων ή διδακτικών ωρών/δραστηριοτήτων ή ακόμη να χρησιμοποιηθούν για να έχουν καλύτερη επίγνωση όταν χρησιμοποιούν την ενσυναίσθηση στην παιδαγωγική τους πράξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aronson, E., Wilson, T. D. & Sommers, S. R. (2019). *Κοινωνική Ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.
- Barnes, M. E. (2014). Empathy. In T. Teo (Ed.), *Encyclopedia of critical psychology* (pp. 560-571). New York Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7>.
- Burr, V. (2015). Social Constructionism. Στο *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (pp. 222–227). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.24049-X>
- Cooper, B. (2004). Empathy, Interaction and Caring: Teachers' Roles in a Constrained Environment. *Pastoral Care in Education*, 22(3), 12–21. <https://doi.org/10.1111/j.0264-3944.2004.00299.x>
- Cuff, B. M. P., Brown, S. J., Taylor, L., & Howat, D. J. (2016). Empathy: A Review of the Concept. *Emotion Review*, 8(2), 144–153. <https://doi.org/10.1177/1754073914558466>
- Dickerson, P. (2021). *Κοινωνική Ψυχολογία: Παραδοσιακές και κριτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Κριτική.
- Edith Cowan University, & McAlinden, M. (2018). English Language Teachers' Conceptions of Intercultural Empathy and Professional Identity: A Critical Discourse Analysis. *Australian Journal of Teacher Education*, 43(10), 41–59. <https://doi.org/10.14221/ajte.2018v43.n10.3>
- Φύλλο εφημερίδας της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τεύχος Β' 687/10.02.2023
- Gladstein, G. A. (1984). The historical roots of contemporary empathy research. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 20(1), 38–59. [https://doi.org/10.1002/1520-6696\(198401\)20:1<38::AID-JHBS2300200106>3.0.CO;2-1](https://doi.org/10.1002/1520-6696(198401)20:1<38::AID-JHBS2300200106>3.0.CO;2-1)
- Κοκκινάκη, Φ. (2006). *Κοινωνική Ψυχολογία: Εισαγωγή στη Μελέτη της Κοινωνικής Συμπεριφοράς*. Αθήνα: τυπωθήτω.
- Κόσσυβας Γ. (2023). Η «παιδαγωγική της ενσυναίσθησης» στο «Διαδικτυακό Σχολείο» της Περιφερειακής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης Αττικής. *Preschool and Primary Education*, 11(2), 207–237. <https://doi.org/10.12681/ppej.31995>
- Lanzoni, S (2018). *Empathy: A History*. Yale University Press: New Haven and London.
- Μποζατζής, Ν. & Δραγώνα, Θ. (2011). *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στο λόγο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- McAllister, G., & Irvine, J. J. (2002). The Role of Empathy in Teaching Culturally Diverse Students: A Qualitative Study of Teachers' Beliefs. *Journal of Teacher Education*, 53(5), 433–443. <https://doi.org/10.1177/002248702237397>

Mishler, E. G. (1996). *Συνέντευξη έρευνας, νοηματικό πλαίσιο και αφήγημα* (Β' έκδοση). Αθήνα: ΕλληνικάΓράμματα.

Mockler, N., & Sachs, J. (Επιμ.). (2011). *Rethinking Educational Practice Through Reflexive Inquiry*. SpringerNetherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-0805-1>

Πεντέρη, Ε., Χλαπάνα, Ε., Μέλλιου, Κ., Φιλιππίδη, Α., & Μαρινάτου, Θ. (2021). Οδηγός Νηπιαγωγού-Πυξίδα: Θεωρητικό και Μεθοδολογικό Πλαίσιο.

Peck, N. F., Maude, S. P., & Brotherson, M. J. (2014). Understanding Preschool Teachers' Perspectives on Empathy: A Qualitative Inquiry. *Early Childhood Education Journal*, 43(3), 169–179. <https://doi.org/10.1007/s10643-014-0648-3>

Potter, J. & Wetherell, M. (2009). *Λόγος και Κοινωνική Ψυχολογία: Πέρα από τις στάσεις και τη συμπεριφορά*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Zhou, Z. (2022). Empathy in Education: A Critical Review. *International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 16(3). <https://doi.org/10.20429/ijstl.2022.160302>

Παράρτημα

Ενημερωτική Επιστολή προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες εκπαιδευτικούς

Αγαπητοί/τες συμμετέχοντες/ουσες,

Θα ήθελα να σας καλέσω να συμμετάσχετε στην έρευνα που πραγματοποιώ στο πλαίσιο της πτυχιακής μου εργασίας με τίτλο «Ο λόγος των εκπαιδευτικών για τη θέση της ενσυναίσθησης στο παιδαγωγικό τους έργο», στο πλαίσιο του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Φλώρινας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Η έρευνα αυτή έχει στόχο να καταγράψει και να αναλύσει τον τρόπο που οι εκπαιδευτικοί κατανοούν πώς συνδέεται η ενσυναίσθηση με το παιδαγωγικό τους έργο.

Η έρευνα θα διεξαχθεί με τη μορφή ανώνυμων ημιδομημένων συνεντεύξεων και θα χρησιμοποιηθούν ψευδώνυμα για όλους/ες τους/τις συμμετέχοντες/ουσες. Οι συνεντεύξεις θα μαγνητοφωνηθούν και απομαγνητοφωνηθούν. Μπορείτε, αν επιθυμείτε, να λάβετε τις ερωτήσεις πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης. Ακόμη, τα αποτελέσματα της έρευνας θα είναι διαθέσιμα για εσάς οποιαδήποτε στιγμή το ζητήσετε.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων,

Λάζου Ευαγγελία

Σχέδιο Ημι-δομημένης Συνέντευξης Εκπαιδευτικού

Προκαταρκτικές ερωτήσεις

Πόσα χρόνια εργάζεστε ως εκπαιδευτικός;

Σε ποια σχολεία έχετε εργαστεί μέχρι σήμερα ως εκπαιδευτικός;

Ποιες τάξεις είχατε μέχρι σήμερα;

Ερωτήσεις για την έννοια της ενσυναίσθησης προς τους μαθητές και τις μαθήτριες

Αν δεχτούμε ότι ενσυναίσθηση σημαίνει να μπαίνουμε στη θέση του άλλου, έχετε συναντήσει την έννοια αυτή στη δουλειά σας ως εκπαιδευτικού;

- Αν ναι, σε ποιο πλαίσιο συναντήσατε την έννοια της ενσυναίσθησης; Πώς οριζόταν η ενσυναίσθηση στο πλαίσιο αυτό;

Εσείς πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο σας με τους μαθητές και τις μαθήτριές σας;

Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικού που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Στις περιστάσεις αυτές, ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησής σας προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

- Αν δεν έχετε συναντήσει μέχρι σήμερα την έννοια της ενσυναίσθησης, πώς θα ορίζατε την έννοια αυτή στο παιδαγωγικό έργο σας με τους μαθητές και τις μαθήτριές σας;

Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικός που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας;

Στις περιστάσεις αυτές, ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησής σας προς τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Ερωτήσεις για την έννοια της ενσυναίσθησης προς τους γονείς/τις οικογένειες των μαθητών/τριών

Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους γονείς/τις οικογένειες των μαθητών/τριών σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικός που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους γονείς/τις οικογένειες των μαθητών/τριών σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Στις περιστάσεις αυτές, ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησής σας προς τους γονείς/τις οικογένειες σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Ερωτήσεις για την έννοια της ενσυναίσθησης προς τους/τις συναδέλφους

Πώς θα ορίζατε την ενσυναίσθηση προς τους συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Μπορείτε να αναφέρετε κάποια παραδείγματα από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικός που θεωρείτε ότι είναι περιστάσεις όπου δείξατε ενσυναίσθηση προς τους/τις συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Στις περιστάσεις αυτές, ποια ήταν τα αποτελέσματα της ενσυναίσθησής σας προς τους/τις συναδέλφους σας σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο;

Ερωτήσεις σε σχέση με την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην ενσυναίσθηση

Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών μπορεί να διδαχτεί;

- Αν ναι, ποιο θα μπορούσε να είναι το πλαίσιο που θα μπορούσε να διδαχτεί; Ποιο θα ήταν το περιεχόμενο ενός προγράμματος εκπαίδευσης στην ενσυναίσθηση;
- Αν όχι, γιατί δε θα μπορούσε να διδαχτεί η ενσυναίσθηση στους/στις εκπαιδευτικούς;

Ερωτήσεις σε σχέση με την ενσυναίσθηση στο πλαίσιο της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής

Πιστεύετε ότι η ενσυναίσθηση σε σχέση με το παιδαγωγικό σας έργο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί ως διάσταση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής;

- Αν ναι, με ποιον τρόπο θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί;
- Αν όχι, γιατί δε θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί;

Τελική ερώτηση

Μετά από όσα συζητήσαμε, θα θέλατε να προσθέσετε κάτι σε σχέση με την ενσυναίσθηση στο παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών;